

Kaisu Davidsson

”KANSAKUNTANA OLEMME PUOLEMME VALINNEET”

- Nationalististen uhkakuvien tarkastelua Euroopan unionin laajenemiseen ja syvenemiseen liittyvissä eduskuntakeskusteluissa Suomessa vuosina 1994-2006.

Tampereen yliopisto
Politiikan tutkimuksen laitos
Valtio-oppi
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2008

Tampereen yliopisto	Politiikan tutkimuksen laitos; valtio-oppi
Tekijän nimi:	Kaisu Davidsson
Tutkielman nimi:	”Kansakuntana olemme puolellemme valinneet” – Nationalististen uhkakuvien tarkastelua Euroopan unionin laajenemiseen ja syvenemiseen liittyvissä eduskuntakeskusteluissa Suomessa vuosina 1994-2006.
Pro gradu –tutkielma:	83 sivua
Aika:	Toukokuu 2008
Asiasanat:	Nationalismi, uhkakuvat, Euroopan unioni, Suomi

Tämän Pro gradu –tutkielman tarkoitus on tarkastella nationalismia poliittis-taloudelliskulttuurisena ilmiönä. Tutkielmassa selvitetään ensinnäkin nationalismi ja kansakunta –käsitteiden historiaa ja niiden liittymistä yhteiskuntien teollistumiseen ja modernisaatioon. Toiseksi, tutkielman tarkoitus on tapaustutkimuksen avulla analysoida, minkälaisia nationalistisiksi määriteltävissä olevia uhkakuvia liittyy kansallisvaltioon, joka on muuttumassa maantieteellisesti ja taloudellispoliittisesti tarkkaan rajatusta yksiköstä osaksi suurempaa ylikansallista kokonaisuutta. Varsinaisessa analyysissä käytetään Suomen eduskunnassa käytyjä keskusteluja vuosilta 1994-2006 liittyen Suomen liittymiseen Euroopan unionin Talous- ja rahaliittoon, Schengenin sopimukseen sekä EU:n perustuslaillisen sopimuksen ratifioimiseen.

Työn teoreettinen viitekehys pohjautuu pitkälti Eric Hobsbawmin, Ernest Gellnerin ja Benedict Andersonin ajatuksiin nationalismista 1800-luvun lopulla alkaneeseen modernisaatioon kiinteästi liittyvänä ilmiönä. Tämän lisäksi nationalismia tarkastellaan myös ajallisesti rajattomammasta näkökulmasta, joka korostaa kansallisten identiteettien ja myyttien merkitystä kansakuntien ja kansallisvaltioiden synnylle. Kolmas näkökulma pohtii nationalismia modernin jälkeen, keskittyen erityisesti kansallisten identiteettien asemaan kansakunnissa, jotka osallistuvat globalisaatioksi kutsuttuun ilmiöön.

Nationalismi ei ole juurtunut ihmisluontoon vaan se muodostaa tiettyyn ympäristöön sopivan sosiaalisen järjestyksen. Nationalismi on osin vastannut maallistuvien yhteiskuntien kysymyksiin elämästä ja kuolemasta, koska se on tehnyt menneisyydestä ikivanhaa ja ikimuistoista sekä samalla tulevaisuuteen ikuisesti jatkuvaa. Nationalismi ei kuitenkaan ole ikuinen, vuosisatoja kestävä ilmiö, vaan sen luonteeseen kuuluu tietynlainen aktivoituminen sellaisissa tilanteissa, joissa nationalismiin kivijalka, kansakunta, on jollain tapaa uhattuna.

Eduskuntakeskusteluja analysoidaan Kirsi Juhilan jatkuvasti muuttuvien kulttuuristen kehien mallin avulla keskittyen uhkakuviin, joita eduskuntakeskusteluissa syntyy. Diskurssien keskiössä on kansallisvaltioiden olemassaoloa uhkaava mahdollinen Euroopan liittovaltio. Sen ympärille

muodostuu eri keskusteluista kontekstikehiä, jotka ovat: itsemääräämisoikeuden kaventuminen, markkinavoimat ja epädemokraattinen EU vastaan suomalainen demokratia, kansallisten symbolien häviäminen, hyvinvointivaltion rapistuminen, kansainvälinen rikollisuus ja ei-toivotut siirtolaiset sekä Suomen alueellinen kahtiajako. Uhkakuvissa korostui kansallisen itsemääräämisoikeuden kaventuminen erityisesti talouspolitiikassa. Talouspoliittisen päätöksenteon osittainen siirtyminen Euroopan unionin elimille aiheutti pelkoja verotuksen harmonisointipaineista, joiden epäiltiin taas johtavan hyvinvointivaltion tulopohjan rapistumiseen ja sitä kautta hyvinvointipalveluiden alasajoon. Tällaisen kehityksen taas pelättiin johtavan Suomen alueelliseen kahtiajakoon ja kansalaisten jakautumiseen hyvinvoiviin ja syrjäytyneisiin. Toinen erityisesti esiin noussut seikka oli se, että päätösvallan luovuttaminen ylikansallisille päätöksentekuelimille esimerkiksi talouspolitiikassa, johtaisi pitkällä aikavälillä suvereniteetin kaventumiseen myös esimerkiksi ulko-, turvallisuus- ja sisäpolitiikassa.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
1.2. TYÖN RAKENNE JA TARKOITUS.....	3
2 NATIONALISMI, MODERNISAATIO JA KANSAKUNTA	4
2.1. KANSAKUNTA, KANSALLISVALTIO JA NATIONALISMI.....	5
2.1.1. Mikä on moderni kansakunta?	5
2.1.2. Nationalismin idea ja ideologia.....	9
2.2. MAATALOUSVALTAISISTA YHTEISKUNNISTA TEOLLISIIN	10
2.3. KAPITALISMIN JA KANSALLISVALTIOIDEN KEHITYKSEN YHTEYS	12
2.3.1. Kirjapainokapitalismi	13
2.3.2. Joukkotiedotuksen kehitys	14
2.4. LUOKKAYHTEISKUNTA JA DEMOKRATIA.....	15
2.4.1. Kieli ja kansalaisyhteiskunnan kehittyminen.....	17
2.5. MODERNISAATIOTEORIAN KRITIIKKI	19
2.5.1. Varhaiset etniset siteet ja ikuinen kansakunta.....	21
2.6. MODERNIN JÄLKEEN?	23
2.6.1. Lähtökohta analyysille	26
3 METODOLOGIA	27
3.1. ME VASTAAN MUUT	27
3.1.1. Suomen myyttiset uhkakuvat	29
3.1.2. Euroopan unionin ”ystävien piiri”	31
3.2. TEKSTIN ANALYYSISTÄ	32
4 EDUSKUNTAKESKUSTELUT	36
4.1. PUOLUEET JA EUROOPAN UNIONI.....	37
4.2. TALOUS- JA RAHALIITTO	39
4.2.1 Kansallisen itsemääräämisoikeuden kaventuminen	40
4.2.2. Suomen vaihtoehdot ja kansallinen päätöksenteko	47
4.3. EUROOPAN JA SUOMEN RAJAT	58
4.3.1. Laiton maahanmuutto ja rikollisuus.....	59
4.3.2. Keski- ja Itä-Euroopan maiden liittyminen Euroopan unioniin	61
4.4. PERUSTUSLAILLINEN SOPIMUS JA SUOMEN PERUSTUSLAKI.....	65
5 LOPUKSI	73
6 LÄHTEET	75

1 JOHDANTO

Viimeisten kahden tai kolmen vuosikymmenen aikana maailmassa on tapahtunut sellaisia muutoksia, jotka Jussi Pakkasvirran ja Pasi Saukkosen (2005) mukaan ovat pakottaneet tutkijat uudelleen arvioimaan suhtautumistaan nationalismiin sekä kansallisvaltioiden ja kansakuntien merkitykseen ja asemaan tässä kokonaisuudessa. Kansallisuusaate on voimistunut kylmän sodan jälkeisessä Keski- ja Itä-Euroopassa, josta vastikään itsenäisyyden julistanut Kosovo käy hyvänä esimerkkinä. Myös vanhojen länsimaisten demokratioiden äärioikeistoissa on esitetty nationalistisia ja avoimen muukalaisvihamielisiä argumentteja. Samaan aikaan kansallisvaltiot kuitenkin rakentavat ylikansallisia poliittis-taloudellisia yhteenliittymiä ja osallistuvat globalisaatioksi kutsuttuun laajaan yhteiskuntia läpäisevään ilmiöön. (Pakkasvirta & Saukkonen 2005, 39).

Nationalismin tutkimusta on 1900-luvun loppupuolella hallinnut karkeasti jaettuna kaksi suuntausta. Toinen pitää nationalismia, kansakuntien ja kansallisten identiteettien synnyn syinä 1700-luvulla alkanutta teollistumista ja yhteiskuntien muutosta. Toinen näkökulma taas korostaa sitä, että kansalliset identiteetit pohjautuvat jo ennen uudenaikaistumista olemassa olleisiin etnisiin identiteetteihin ja kansakunnat puolestaan vanhoihin kansallisiin myytteihin, joista modernisaatio vain teki yleisesti tiedettyjä. (Remy 2005, 48). Nationalismi ei välttämättä ole edes oikea käsite kuvaamaan muukalaisvihamielisyyden heräämistä, Keski- ja Itä-Euroopan kansojen itsenäistymispyrkimyksiä, integraatiovastaisuutta tai kansallisten arvojen ylikorostamista, mutta 2000-luvulla ei nationalismille ole kehitetty uutta ”suurta kertomusta”. Tämän vuoksi ”1900-luvun nationalismia” käytetään tässä erilaisten kansakuntaan ja kansallisvaltioon kohdistuvien yhteiskunnallisten epävarmuuksien ja niihin liittyvien todellisten tai epätodellisten pelkojen, uhkien sekä vastareaktioiden yläkäsitteenä.

Kansallisvaltioihin kohdistuu jatkuvia paineita talouden ja politiikan avaamiseksi ja tämä ilmiö voi saada aikaan nationalistisia reaktioita. ”Kansainvälistyminen” ja ”globalisaatio” eivät kosketa ainoastaan taloutta ja politiikkaa, vaan myös kulttuuri laajasti määriteltynä on samojen muutosten vaikutuspiirissä. Kulttuuriin käsitteen alle tässä kuuluvat kansallisiin identiteetteihin, ja kansalaisyhteiskuntaan, joukkotiedotukseen sekä sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyvät asiat. Voidaankin kysyä, miten olemista ja elämistä hallitsevat ylikansalliset rahamarkkinat, yritykset, tietoverkot, viihdeteollisuus ja ekologiset riskit vaikuttavat kansallisvaltioihin ja kansallisiin kulttuureihin? Tulevaisuutta on tässä asiassa hyvin vaikea ennustaa. Pauli Kettunen muistuttaakin usein unohdetusta seikasta, että kansallisvaltiollisen yhteiskunnan muodostuminen oli monilta osin

kansainvälinen ilmiö. Kansallinen ja kansainvälinen kehittyivät pohjimmiltaan toistensa edellytyksinä. Lisäksi, kehitys kohti globaaleja yhteiskuntia saattaa peittää alleen sen, että itse tämä kehitys voi tuottaa uusia kannustimia kansalliselle ajattelulle. 2000-luvun maailmassa voidaan nationalismiksi tulkita kuitenkin muutakin kuin kansallisten paineiden purkautuminen kommunismin jälkeisessä Itä-Euroopassa, sosiaalisen epävarmuuden aiheuttama muukalaisviha Länsi-Euroopassa, kansallisten instituutioiden menettämisen pelko Euroopan unioniin kuuluvissa maissa tai alhaisen kehitystason ilmentymä köyhissä, globalisaation valtavirran ulkopuolisissa maissa. Nationalismi voi olla myös ”positiivinen” ilmiö. Pauli Kettunen mainitsee esimerkiksi globalisaation menestyjäkansakuntien harjoittaman kansallisen edun politiikan, jossa kehitetään *kansallista* kilpailukykystrategiaa hyödyntäen *kansallista* osaamista, tietoa ja innovaatiojärjestelmää. Kilpailuedusta ja –kyvystä puhuttaessa monikon ensimmäinen persoona on vahvasti läsnä ja sillä myös viitataan ennen kaikkea kansalliseen kokonaisuuteen. Myös taloudessa ja politiikassa tehdään edelleen kansainvälisiä vertailuja, jotka ovat keskeisiä tiedon tuottamisen ja käyttämisen välineitä. Kilpailukykyä vertailtaessa käytettiin aikaisemmin ”meidän” yritystemme kykyä menestyä kansainvälisessä kilpailussa edustamassa ”meidän” kansantalouttamme. 1990-luvulta alkaen ”meidän” on täytynyt olla mahdollisimman houkuttelevia ja luotettavia niiden ylikansallisten toimijoiden silmissä, jotka päättävät työpaikkojen, investointien ja tuotantolaitosten sijainnista.

Se, että perinteisesti kansallisessa päätösvallassa olleet asiat, kuten rahapolitiikka, siirtyvät ylikansallisille instituutioille, avaa pakottavuudessaan uusia mahdollisuuksia rakentaa yhtenäisyyden ja kansallisuusajattelun retoriikkaa. Kansallisvaltion rooli globalisaation haasteisiin vastattaessa on edelleen keskeinen ja sen vuoksi poliittisilla toimijoilla (tai eliitillä) on keskeinen rooli siinä, miten ”meidän” asioitamme ajetaan ja kehitetään. (Kettunen 1998).

Kansallista ”paatosta” esiintyy myös globalisaation valtavirran menestyjien keskuudessa, joksi Kettunen tätä ryhmää kutsuu. Eikä arkipäiväisestä ja pitkän historian omaavasta ”meidän” ja ”muiden” erottelusta edelleenkään ole päästy eroon. (Kettunen 1998). Euroopan integraatiosta ja Euroopan laajuisista yhteisistä tavoitteista huolimatta voi usein kuulla puhuttavan esimerkiksi Suomen asioiden ajamisesta ja etujen puolustamisesta Euroopan unionissa. Tästä harvoin käytetään sanaa nationalismi, vaikka se aika hyvin ilmiötä kuvaakin. Tämä saattaa johtua siitä, että muun muassa Ilkka Liikasen (2005, 22) mukaan Suomessa on historian kirjoituksessakin aika säästeliäästi käytetty nationalismin käsitettä. Kansakunnan syntyä on käsitteellistetty ainutkertaisena kansallisen heräämisen historiana, jota ei ole tahdottu rinnastaa muiden maiden kansallisiin liikkeisiin ja niiden poliittisiin muotoihin.

Tässä työssä nationalismiksi kutsutaan uhkakuvia, joita osallistuminen ylikansalliseen taloudelliseen, poliittiseen ja osin kulttuuriseen integraatioon ovat synnyttäneet. Niiden pohjalla on modernisaatioteorian ajatus maailman jakautumisesta kansakuntiin ja kansallisvaltioihin sekä sen kriitikkojen näkemys etnisestä identiteetistä, ”meistä”, jota jokin ”toinen” uhkaa. Uhkakuvien keskiössä on tulevaisuuden näkymä Euroopan liittovaltiosta, joka hävittää kansallisvaltioiden maantieteelliset rajat, suvereniteetin sekä häivyttää kansalliset identiteetit ja symbolit. Näitä teemoja on käsitelty analyysiin valitsemisani eduskuntakeskusteluissa vuosina 1994-2006.

1.2. TYÖN RAKENNE JA TARKOITUS

Tutkielman ensimmäinen osa käsittelee ilmiötä nimeltä nationalismi osana eurooppalaista modernisaatioprosessia. Valtaosa nationalismin tutkijoista kytkee ilmiön nykymuotoisten kansallisvaltioiden syntyyn, teollistumiseen, demokratisoitumiseen sekä joukkotiedotuksen ja kapitalismin kehittymiseen. Koska modernisaatiossa on perimmiltään kyse rakennemuutoksesta, aloitan aikaisemman tutkimuksen tarkastelun teollistumisesta, johon kapitalismin, massatuotannon ja joukkotiedotuksen kehittymisen voi sanoa olennaisesti liittyvän. Toisena tarkastelun kohteena on kansallisvaltioiden synty, kehitys ja demokratisoituminen, jota luokkayhteiskunnan ja kansalaisyhteiskunnan kehittyminen seuraavat. Etnisyyttä, joka on nationalismin yksi kiistellyin osa-alue, käsitteelen modernisaatioteorian kritiikissä, koska kritiikki rakentuu suurelta osin etnisyyteen varaan. Kritiikin on tarkoitus esitellä ne näkökulmat, joihin modernisaatioteoreetikot ottavat erilaisen kannan tai ei kantaa ollenkaan. Luvun lopuksi pohdin vielä kysymystä, mitä nationalismi on modernin jälkeen. Tätä kirjoittaessani oletan, että aineistoni lähdemaa Suomi, yhdessä muiden esimerkiksi Euroopan unioniin kuuluvien maiden kanssa, on saavuttanut jonkinlaisen jälki-teollisen vaiheen, jossa nationalismi käsitteenä on muuttunut modernisaation alkuvaiheen ajoista.

Metodologisessa osuudessa käsitteelen ”me - muut” -asetelmaa sekä toiseuden problematiikkaa lähestyen sitä suomalaisuus – eurooppalaisuus ja eurooppalaisuus – ei-eurooppalaisuus - näkökulmista. Me – muut -asetelma avaa nationalismille tyypillisiä myyttisiä uhkakuvia ”toisesta”, jonka kautta myös kansallista identiteettiä rakennetaan. Analyysiosuuden aineistona olen käyttänyt eduskuntakeskusteluja liittyen Suomen liittymiseen Euroopan unioniin keskittyen siinä erityisesti Talous- ja rahaliitto -teemaan, Schengenin sopimukseen sekä EU:n perustuslailliseen sopimukseen. Työvälineenä keskustelujen analyysissä käytän diskurssianalyttistä jatkuvasti muuttuvien kulttuuristen kehien analyysiä.

Aineiston analyysi ajoittuu vuosiin 1994-2006. Aikahaarukka on verrattain laaja, mutta noina vuosina käsiteltiin kysymyksiä kansakunnan rajoista, omasta rahasta sekä suvereniteetin kaventumisesta, mitkä nationalismin tutkimuksessa ovat kiinnostavia keskustelunaiheita. Analyysini pyrkii kuvaamaan ensimmäisessä luvussa esiteltyjen nationalismin peruskäsitteiden kautta, minkälaisia uhkakuvia Euroopan unioniin kuuluvalla Suomella on. Lisäksi toivon analyysin antavan vastauksia kysymykseen modernin jälkeisen maailman nationalismista, onko sitä ylipäättään tai mikä voitaisiin määritellä nationalismiksi. Tiivistettynä tutkielmani esittelee nationalismia historiallisena ilmiönä sekä tarkastelee esimerkin omaisesti yhtä sen ilmenemismuotoa: kansakuntaa kohtaavia uhkakuvia.

2 NATIONALISMI, MODERNISAATIO JA KANSAKUNTA

Ajallisesti nationalismin ”synty” asettuu modernisaatioteoreetikkojen mukaan 1800-luvun loppuun sekä 1900-luvun alkuun. Ranskan suuri vallankumous 1700-luvun lopulla loi symbolisen pohjan kansallisvaltioille, joissa ihmiset voisivat olla tasa-arvoisia ja vapaita. Nationalismia ja kansakuntaa pidetään myös tietynlaisten modernien olosuhteiden kuten kapitalismin, teollistumisen, yhteiskuntien maallistumisen, joukkoviestinnän ja byrokratian tuotteina. Nykymuotoinen kansakunta on siis noin 200 vuotta vanha rakennelma, jota nationalismiksi kutsuttu ilmiö on pitänyt kasassa. Anthony D. Smith muun muassa kutsuu nationalismia moderniksi sementiksi, joka on tarjonnut ihmisille ajatusjärjestelmän, jonka avulla modernisaation yhteiskunnille asettamista haasteista on saatettu selviytyä. (Smith 1995, 29). Smithin omat tutkimukset tosin keskittyvät modernisaatioteorian kritisointiin. Hän katsoo etnisyyden, yhteisten myyttien, symbolien ja traditioiden olevan nationalismille olennaisempia rakennusaineita mitä teollistumisen ja kapitalismin aikaansaamaa yhteiskuntien murros.

Tämän luvun on tarkoitus valottaa nationalismin kytkeytymistä kapitalismiin, demokraattiseen kansallisvaltioon, teollistumisen muodostamaan luokkayhteiskuntaan sekä joukkoviestinnän kehittymiseen. Koska tutkielmani käsittelee suomalaista kansallisvaltiota Euroopassa, on lähdeaineistona käyttämäni aikaisempi tutkimus pääosin Eurooppa –keskeistä. Näin ollen universaaleilta kuulostavat käsitteet kuten yhteiskunta, kansallisvaltio, valtio, kapitalismi jne. viittaavat tässä pelkästään niiden eurooppalaisiin ilmenemismuotoihin. Edelleen eurooppalaisuus rajautuu tässä koskemaan vain niitä kansakuntia tai valtioita, joissa modernisaatioksi kutsuttu kehitys on kulkenut suurin piirtein samoja teitä suurin piirtein samoihin aikoihin. Ulkopuolelle

jäävät esimerkiksi entiset kommunistiset Euroopan valtiot, jotka nationalismia tutkittaessa eivät edusta ”eurooppalaista kehitystä”.

2.1. KANSAKUNTA, KANSALLISVALTIO JA NATIONALISMI

Modernisaatiokehityksen poliittinen puoli liittyy kansallisvaltion syntyyn. Valta keskitettiin valtiolle, joka taas ylläpiti sitä keskitetyn kontrollin avulla. Muun muassa John Breuilly katsoi, että nationalismia voi tutkia eräänlaisena politiikan muotona, joka syntyi uudentalaisesta tarpeesta luoda yksilöiden yhteiskunnasta poliittinen ja samalla myös yhteisen kulttuurin omaava yhteisö. Tämä uudentalainen tarve liittyi nimenomaan ”uuteen” kansallisvaltioiden maailmaan, jossa yhtenäisellä kansallisvaltiolla oli paremmat mahdollisuudet selviytyä mitä esimerkiksi hajanaisella imperiumilla. (Pakkasvirta & Saukkonen 2005, 28-30).

2.1.1. Mikä on moderni kansakunta?

Nationalismista puhuttaessa täytyy aina selvittää siihen olennaisesti liittyvät käsitteet kansakunta ja kansallisvaltio. Olen tässä tutustunut filosofina, antropologina ja sosiologina (Remy 2005, 51) tunnetun Ernest Gellnerin, muun muassa historioitsijana tunnetun Eric Hobsbawmin (Pakkasvirta 2005, 71) sekä *Imagined Communities* teoksen kirjoittaneen Benedict Andersonin ajatuksiin kansakunnan ja modernin kansallisvaltion synnystä. Näiden kirjoittajien näkökulmissa tiivistyy käsitys kansakunnasta ja nationalismista nimenomaan modernisaation synnyttämänä, tiettyyn aikaan kuuluvina välttämättöminä rakennelminä, jotka kuitenkin ovat säilyneet ainakin jossain muodossa näihin päiviin saakka.

Kansakunnan lähtökohtana on se, että ihmiset ovat kautta aikain järjestäytyneet erikokoisiin ja –muotoisiin ryhmiin, jotka ovat olleet joko tiukasti rajattuja tai sitten erittäin löyhästi kiinnittyneitä. Nämä ryhmät ovat saattaneet olla päällekkäisiä tai limittäisiä. Erilaisia ryhmänmuodostuksen mahdollisuuksia on lukematon määrä. Yhteinen kulttuuri, vapaaehtoinen yhteenkuuluminen tai ryhmäsamaistuminen ei riitä kansakunnan määritelmäksi, koska melkein mikä tahansa ryhmä voitaisiin näin määritellä kansakunnaksi. Kansakunnat voidaan määritellä Ernest Gellnerin mukaan oikeastaan vain nationalismin aikakauden termeillä. Nationalismin aikakausi taas tarkoittaa tietyissä yleisissä sosiaalisissa oloissa syntyvää standardisoitua, homogeenista ja keskitetysti ylläpidettyä korkeakulttuuria, joka vallitsee koko yhteiskunnassa eikä pelkästään vähemmistöeliitin keskuudessa. Tämä tilanne syntyy kun koulutuksella vahvistetut ja yhdistyneet kulttuurit

muodostivat ainutlaatuisen yhteisön, johon ihmiset vapaaehtoisesti ja usein hartaasti identifioituvat. Näin kulttuurit näyttävät olevan poliittisen legitimaation luonnollisia varastoja.

Gellnerin mukaan kansakunnaksi voidaan määritellä ryhmä, joka jakaa saman kulttuurin. Kulttuuri tarkoittaa tässä ideoiden, merkkien, merkitysten ja keinojen systeemiä sekä tapaa käyttäytyä ja kommunikoida. Tietty henkilöiden ryhmä (esimerkiksi samalla alueella asuvat tai samaa kieltä puhuvat) voi tulla kansakunnaksi kun sen jäsenet tunnustavat tietyt yhteiset oikeudet ja velvollisuudet. Saman kielen puhuminen ei siis yksin riitä, vaan ihmisten täytyy tunnustaa toisensa saman ryhmän jäseniksi. Gellnerin mukaan nationalismit synnyttävät kansakuntia, ei toisinpäin. Nationalismi myös käyttää jo olemassa olevia, historiallisesti oikeutettuja nopeasti levinneitä kulttuureja tai kulttuurista pääomaa, tosin valikoiden ja usein vielä muuttaen niitä radikaalisti. Kuolleita kieliä voidaan elvyttää, traditioita keksiä ja fiktiivistä alkuperäistä puhtautta herättää henkiin. Nationalismi ei ole Gellnerin mukaan sitä miltä se näyttää, koska esimerkiksi kulttuurit, joita nationalismi puolustaa ja herättää henkiin ovat sen omia keksintöjä tai sen muokkaamia. (Gellner 1983, 7, 55-56).

Myös Eric Hobsbawmin mukaan kansakunta kuuluu tiettyyn historialliseen ajanjaksoon lähimenneisyydessä. Kansakunta on sosiaalinen kokonaisuus *vain niiltä osin kun se on yhteydessä tietynlaiseen moderniin territoriaalivaltioon*, eli kansallisvaltioon, eikä kansakunnista ole hedelmällistä keskustella siitä irrallaan. Hobsbawm pitää Gellnerin tavoin yhteiskunnallisia keksintöjä, kuten ihmisten käyttäytymisen ja yhteiskunnallisten instituutioiden muokkaamista ja rakentamista halutunlaisen yhteiskunnan aikaansaamiseksi, tärkeinä kansakuntien synnylle. Kansakunnat eivät siis missään nimessä ole luonnollisia tai jonkinlaisen jumalallisen järjestyksen määräämiä ikuisia kokonaisuuksia. Käsitykset kansakunnista perittyinä tai kohtalon määrääminä tapoina luokitella ihmisiä ovat myytti. Kuten Gellnerkin totesi, nationalismi synnyttää kansakuntia ja valtioita, ei toisinpäin. Kansakuntien olemassaolo ei ole pelkästään tietynlaisen territoriaalivaltion funktio tai toive perustaa tällainen valtio. Ne liittyvät olennaisesti tietynlaiseen teknologiseen ja taloudelliseen kehitykseen. Esimerkiksi kansallinen kieli, jota yleisesti puhutaan ja kirjoitetaan, ei voinut syntyä ennen kirjapainotaitoa ja laajalle levinnyttä lukutaitoa. Ja jotta jokainen kansakunnan jäsen on oppinut lukeman, on tarvittu myös laajamittaista massojen koulutusta. (Hobsbawm (1994, 17-19).

Kansakunnat ovat Hobsbawmin näkökulmasta ylhäältä rakennettuja, mutta niitä tulee analysoida myös alhaalta käsin. Näin ollen Hobsbawm pitää Gellnerin teoriaa puutteellisena, koska tämä käsittelee modernisaatiota ensisijaisesti eliitin näkökulmasta. Jos kansakunta yritetään nähdä

tavallisen ihmisen silmin, eikä hallitusten tai nationalististen liikkeiden tavalla, ei niitä oikeastaan löydetä mistään. Valtioiden tai yhteiskunnallisten liikkeiden ideologioiden tai harjoitettavan politiikan perusteella ei voida päätellä mitä lojaaleimmankaan kansalaisen mielessä liikkuu. Varmoja ei myöskään voida olla siitä, antavatko muut yhteisösamaistumisen muodot tietä kansakunnalle yhteisönä. Kansallinen samaistuminen, tai mitä sen kulloinkin uskotaan olevan, voi muuttua ja vaihdella hyvinkin lyhyen ajan sisällä. (Hobsbawm 1994, 19-20).

Kansakunta käsitteen iästä nationalismiin tutkijat ovat hyvin erimielisiä. Modernisaatioteorian kannattajat katsovat, että modernissa ja pääasiallisesti poliittisessa mielessä kansakunta on käsitteenä historiallisesti hyvin nuori. Sen merkitys on myös tutkimuskirjallisuudessa usein poliittinen. Kansakunta käsitteenä tavallaan samaistaa ”kansan” ja valtion samalla tavoin kuin Amerikan ja Ranskan vallankumoukset. Vallankumousten aikaan kansakunnan tavoitteena oli olla ”yksi ja jakamaton”, josta seuraa, että kansakunnalla on eräänlainen kohtalo muodostaa vain yksi valtio ja että kansakunta konstituoii yhden jakamattoman kokonaisuuden. Yksi ja jakamaton kansakunta tarkoitti kansalaisten yhteisöä, jonka kollektiivinen suvereenius teki siitä valtion. Valtio taas oli kansalaisten yhteisön poliittinen ilmentymä. Kansakuntaan kuuluu olennaisena osana kansalaisuus, joukko-osallistuminen tai joukko-valinta. Tämä vallankumouksista lähtöisin olevan ajatusrakennelma sisältää Hobsbawmin mukaan yhtälön *kansakunta = valtio = kansa*. Tässä yhtälössä erityisesti suvereeni kansa kytkee territorion ja kansakunnan toisiinsa, koska valtioiden rakenne ja määrittely perustui tuohon aikaan erityisesti alueeseen. (Hobsbawm 1994, 27-28).

Kolmannen näkökulman kansakuntaan tarjoaa Benedict Anderson, joka pohtii teoksessaan *Imagined Communities* ennen kaikkea nationalismin syntymisen ehtoja. Nationalismin syntyminen liittyy olennaisesti kansakuntaan, joka Andersonin määritelmän mukaan on kuviteltu yhteisö niin rajojensa kuin suvereeniutensakin puolesta. Kansakunta on poliittinen yhteisö, joka on pakko kuvitella, koska pienimmänkään kansakunnan jäsenet eivät koskaan tule tapaamaan ja tuntemaan kaikkia jäseniään. Silti yhteisön jäsenten mielissä elää mielikuva yhteydestä, joka kansakunnan jäsenten välillä on. (Anderson 1991, 6-7). Anderson jakaa siis Gellnerin käsityksen siitä, että kansakunnan jäsenten on tunnustettava toisensa ainakin jollain tasolla, jotta ylipäänsä voidaan puhua kansakunnasta. Myös Hugh Seton-Watson määritteli kansakunnan olemassaolon samaan tapaan, hänen mukaansa kansakunta oli olemassa kun riittävä määrä ihmisiä jossakin yhteisössä pitivät itseään kansakuntana tai käyttäytyivät niin kuin olisivat perustaneet sellaisen (Seton-Watson 1977, 5). Andersonin mukaan yhteisön pitäessä itseään kansakuntana (*consider themselves*) tarkoittaa käytännössä samaa kuin yhteisö kuvittelisi itsensä kansakunnaksi (*imagine themselves*). Kansakunta on kuvitteellisesti myös rajallinen tai rajattu, koska suurimmallakin kansakunnalla on

raja, jonka toisella puolella on toinen kansakunta. Raja voi olla joustava, mutta se on kuitenkin olemassa. Kansakunta erottuu selvästi siitä perinteestä, jota määrittävät ns. todelliset ihmisyyhteisöt, eli sellaiset, joissa ihmiset oikeasti tuntevat toisensa. Ihminen ei samaistu kansakuntaan tutun yhteisön kautta, eikä kansakuntaisuus näin ollen ole luonnollinen osa ihmisen lähintä piiriä, kuten kotia, kotikylää tai kaupunkia. Kansakunta on aina jollakin tavoin tuotettu, keksitty tai kuviteltu. (Pakkasvirta 2005, 76-77) (Anderson 1991, 6-7).

Benedict Andersonin kansakunta on myös suvereenina kuviteltu. Tällä Anderson tarkoittaa modernisaatioon liittyvää uutta poliittista suvereeniutta, joka oli irrallaan keisarillisesta tai kuninkaallisesta sekä jumalallisesta maailmanjärjestyksestä. 1700-luvun lopussa ja 1800-luvun alussa valistus ja vallankumous muuttivat suvereenin kansakunnan vapauden symboliksi. Kansakunta on kuviteltu myös yhteisönä, koska se käsitetään syväksi historialliseksi toveruudeksi, vaikka tosiasiallisesti jäsenten kesken vallitsee suhteellisen suuri epätasa-arvo. Tämä erikoislaatuinen veljeys tai sisaruus on mahdollistanut viimeisen kahden sadan vuoden aikana kansakuntien väliset sodat, kun niiden jäsenet ovat olleet valmiita kuolemaan kotinsa, uskontonsa, isänmaansa ja kansallisten arvojen puolesta. Nationalismin tutkimuksen suhteen Anderson haluaa osittain päästä eroon talouden, ideologian ja perinteisen politiikan tutkimuksen lähestymistavoista, ja ehdottaa että nationalismia ei rinnastettaisi poliittisiin ideologioihin vaan tutkittaisi suhteessa sitä edeltäneisiin suuriin kulttuurisiin systeemeihin, joista se tavallaan on syntynyt. Relevantteina kulttuurisina systeemeinä Anderson pitää uskonnollisia yhteisöjä (religious communities) sekä keisarillisia tai kuninkaallisia imperiumeja (dynastic realms). Näiden kahden lisäksi, ja etenkin niiden murentuessa tapahtui jotakin muutakin, joka teki mahdolliseksi puhua kansakunnista (Anderson 1991, 7, 11, 22).

2000-luvulla esimerkiksi Eurooppa on jakautunut kansallisvaltioihin, joita asuttaa enemmistön muodostava itseään kansakunnaksi kutsuva ihmisten ryhmä. Pelkkä saman kielen puhuminen tai tietyllä maantieteellisellä alueella asuminen ei, kuten edellä todettiin, riitä kansakunnan määritelmäksi, koska kansallisvaltioiden alueilla on myös muita ryhmiä. Kansakuntaan saattaa kuulua eri kieliä puhuvia ryhmiä ja kansallisvaltion alueella voi asua eri kansakuntiin kuuluvia ihmisiä. Suomessa esimerkiksi on ruotsia puhuva vähemmistö, joiden katsotaan kuuluvan samaan kansakuntaan kuin suomea puhuvat. Sen sijaan Suomeen esimerkiksi Somaliasta muuttaneita ryhmiä kutsutaan etnisiksi ryhmiksi. Kansakuntaan kuulumisen vaatii siis jotakin Andersonin tarkoittamaa yhteistä ymmärrystä kansakuntaisuudesta sekä Gellnerin määrittelemää yhteistä kulttuuria ja yhteisesti hyväksytyjen oikeuksien ja velvollisuuksien tunnustamista. Ajatus kansakunnista tai kansallisista identiteeteistä ei ole hävinnyt eikä välttämättä edes heikentynyt. Tämä seikka asettaa suuria haasteita Euroopan liittovaltion suunnittelijoille.

2.1.2. Nationalismin idea ja ideologia

Ideologiana nationalismi kärsii Ernest Gellnerin sanoin väärästä tietoisuudesta, koska nationalismin myytit muokkaavat todellisuutta. Nationalismi ei ole Gellnerin mielestä mikään itsestään selvä periaate tai ideologinen projekti, joka olisi kaikille avoin. Nationalismi on periaate, joka vaatii että kulttuurisesti homogeeniset yksiköt ovat poliittisen elämän perusta, ja että hallitsijoilla ja hallittavilla on sama kulttuuri. Tämä ei Gellnerin mielestä ole mitenkään luonnollista, ihmisten sydämiin kirjoitettua tai ylipäänsä missään sosiaalisen elämän ennakkoehdoissa määriteltyä. Nationalistit tosin perustelevat doktriiniaan usein näillä argumenteilla, ja se on Gellnerin mukaan valhetta. Nationalismi on ilmiö, ei doktriini, niin kuin nationalistit väittävät ja se kuuluu luonnostaan tiettyihin sosiaalisiin olosuhteisiin. (Gellner 1983, 123-125). Hobsbawm määrittelee nationalismin vastaavalla tavalla kuin Gellner ja katsoo lisäksi nationalismin periaatteen sisältävän myös ajatuksen, että kansakunnan jäsenten poliittiset velvollisuudet kansakunnan kattavaa ja sitä edustavaa hallintojärjestelmää kohtaan ylittävät kaikki muut yhteiskunnalliset velvollisuudet. Ääritapauksissa (kuten sodassa) ylittävät vielä mitkä tahansa kuviteltavissa olevat muut velvollisuudet. (Hobsbawm 1994, 19-20).

Hieman toisenlaisen näkökulman tarjoaa Michael Billig, jonka mukaan nationalistinen ajattelu ei ole pelkästään sitoutumista johonkin ryhmään tai tunne erilaisuudesta suhteessa muihin ryhmiin. Se pitää sisällään ajatuksen ”meidän” ryhmästä erityisenä yhteisönä. Näin ollen nationalistinen ajattelu pitää itsestään selvänä kansakunnan ideaa sekä ihmisten ja kotimaiden yhteyttä. Billigin mielestä kansallista tietoisuutta ei tule selittää identiteetillä, ikään kuin se olisi jokin mielentila, joka on erillään muusta elämästä. Nationalismi on jotain muuta kuin tunne identiteetistä. Se ei ole pelkkä tulkinta tai teoria maailmasta vaan tapa olla ja toimia kansakuntien maailmassa. ”Meitä” ei ole ilman ”muuta”. Andersoniin viitaten Billig pitää olennaisena osana oman kansakunnan kuvittelua myös muiden yhteisöjen tiedostamista. (Billig 1995, 65, 79).

Kansallisen identiteetin säilyminen voidaan erottaa nationalismin ajallisesta ja rakenteellisesta ulottuvuudesta. ”Me” emme unohda ”meidän” identiteettiä, koska ”meitä” jatkuvasti muistutetaan kansakunnista. Billig kutsuu tätä identiteetin jatkuvaksi liputtamiseksi. Kansallinen identiteetti on ikään kuin sarja tuttuja oletuksia kansakuntaisuudesta, maailmasta ja ”meidän” paikasta tässä maailmassa. Vaikka kansallisilla symboleilla, kuten rahalla, lipulla ja hymnillä, on oma merkityksensä kansallisen tietoisuuden ylläpitämisessä, identiteetti tarvitsee säilyäkseen tietynlaisen

kansallisen diskurssin. Rutiininomainen ja tuttu puhetapa on yksi kansakunnan olemassaolon jatkuva muistuttaja. Näin kansakuntien maailmaa jatkuvasti uusinnetaan nykypäivän luonnolliseksi ympäristöksi. Billig ei tarkoita Anthony Smithin kuvailemia myyttisiä ja sankarillisia tarinoita vaan arkipäivän diskurssia, jossa kansakuntaa pidetään itsestäänselvyytenä. Pienet sanat, eivät suuret ja muistettavat fraasit, tarjoavat jatkuvan ja lähes tiedostamattoman muistuttajan kotimaasta, ja samalla tekevät ”meidän” kansallisesta identiteetistä unohtumattoman. (Billig 1995, 93).

Billig tarjoaa siis ratkaisun siihen, miksi kansakunnista ja nationalismista edelleen puhutaan, vaikka ne modernisaatioteoreetikkojen mukaan olennaisesti kiinnittyvät teollistumiseen ja siihen liittyvään yhteiskuntien murrokseen. Niin kauan kuin kansallista diskurssia ylläpidetään ja kansakuntaisuudesta muistutetaan, voimme olettaa, että samaistuminen kansakuntiin ja kansallisiin identiteetteihin ei katoa mihinkään. Nationalismiin osaltaan myös kuuluu se, että kansakunnan ollessa ”uhattuna” näihin kansallisiin diskursseihin usein palataan. Muun muassa Benedict Anderson on todennut, että kulttuurit ja kansat ovat kautta aikojen pyrkineet vastaamaan elämän ja kuoleman eksistentiaalisiin kysymyksiin muun muassa rakentamalla myyttejä, identiteettejä ja kuviteltuja yhteisöjä. Näiden kautta maailman pelottavuutta on ollut helpompi hallita. Nationalismi vastaakin juuri niihin kysymyksiin, joihin 1800-luvun uudet taloudellisesti painottuneet aatteet, esimerkiksi porvarillinen liberalismi ja marxismi eivät kyenneet antamaan vastauksia. Uskonnot olivat aikaisemmin vastanneet ainakin olemassaolon, elämän ja kuoleman arvoituksiin, mutta maallistuvassa teollisessa yhteiskunnassa uskontojen antamat vastaukset olivat jatkuvan muutoksen vuoksi riittämättömiä. Nationalismi paikkasi osaltaan maallistuneihin yhteiskuntiin tulleita aukkoja teeseillä kansakuntien ikuisuudesta ja pyhyydestä. (Pakkasvirta 2005, 76, 83).

2.2. MAATALOUSVALTAISISTA YHTEISKUNNISTA TEOLLISIIN

Ernest Gellner on hahmotellut yhteiskuntien murroksen jakamalla ihmiskunnan historian kolmeen taloudelliseen tuotantotapaan perustuvaan päävaiheeseen. Nämä päävaiheet ovat maataloutta edeltänyt esiagraarinen vaihe, sitä seurannut agraarinen vaihe ja viimeisenä tuleva teollinen yhteiskunta. Esiagraarisessa vaiheessa nykyisen kaltaisia valtioita ei ollut lainkaan. Agraarisessa vaiheessa taas valtioita oli jo syntynyt, mutta kansakunnat saattoivat olla myös valtiottomia. Maatalousyhteiskunnissa oli selkeät luokkaerot, niin koulutuksen kuin myös kulttuurin suhteen. Kirjoitustaitoisia oli vain pieni joukko, jotka koostuivat enimmäkseen kirjureista ja papistosta. Talonpoikaisen rahvaan kulttuuri pysyi pitkään hajanaisena, koska ihmisillä ei ollut yhteistä kieltä eikä kirjoitustaitoa. Agraarivaiheen valtio oli kulttuurisesti erittäin hajanainen, niin alueellisesti kuin

myös yhteiskuntaluokkien välillä. Tästä esimodernista valtiosta ei siis missään nimessä voida Gellnerin mielestä käyttää sanaa kansallisvaltio eikä kansakunta. Valtion intresseissä oli lähinnä kerätä veroja ja ylläpitää rauhaa. (Gellner 1983, 9-11 & Remy 2005, 49).

Gellner kuvaa prosessia, joka tapahtuu siirryttäessä agraarista yhteiskunnasta teolliseen, oppineiston universalisoitumiseksi, jolloin luku- ja kirjoitustaito ei ollut enää erikoisuus vaan ennakkoehto kaikelle muulle ammattierikoistumiselle. Näin ollen myös ammatin periminen vähentyi, koska koulutus oli yhä useamman saavutettavissa. Kun oppineisuus yleistyi, muuttui samalla kulttuurin ja politiikan suhde radikaalisti. Tässä tilanteessa korkeakulttuuri läpäisi ja täytti koko yhteiskunnan sekä samalla määritteli sen. Hallintojärjestelmän tehtäväksi tuli ylläpitää tätä asetelmaa. Tässä piilee Gellnerin mukaan nationalismin salaisuus. Nationalismin imperatiivin mukaan kansallisen ja poliittisen yksikön tulisi olla yhtä. Näin ollen sen pyrkimys on saavuttaa kulttuurin ja poliittisen hallintojärjestelmän ykseys. (Gellner 1983, 18).

Viimeisessä, eli teollisessa vaiheessa valtio on välttämätön. Teollinen yhteiskunta perustui uuteen teknologiaan, joka vaati jatkuvasti muuttuvaa työnjakoa, sekä jatkuvaa että tarkkaa kommunikaatiota vieraiden ihmisten kanssa. Asioilla tuli olla yksiselitteinen yhteinen merkitys ja ne täytyi voida tarvittaessa viestittää ja kirjoittaa standardikielellä. Teollinen yhteiskunta oli edeltäjänsä nähden maallistuneempi, rationaalisempi ja lukutaitoisempi. Se oli riippuvainen tiedon ja talouden kasvusta ja näin ollen koko teollinen yhteiskunta perustui tuotannon jatkuvaan kasvuun. Jatkuvasta muutoksesta tuli yksi pysyvä piirre teollistumisen piirissä olleisiin yhteiskuntiin. Nationalismin juuret ovat juuri tässä muutoksessa, työnjaossa, joka oli korkean tuottavuuden edellytys. Jotta uusi teollinen tuotantotapa sai riittävästi osaavaa työvoimaa käyttöönsä, oli kaikilla oltava tietynasteinen koulutus ja kyky ymmärtää yksiselitteisesti asioiden merkityksiä. Erikoistumisen vaatimuksesta huolimatta koulutus oli aluksi hyvin yleisluontoista eikä erityisesti mihinkään ammattiin kouluttavaa. Valtion monopoli, ainoana laajamittaiseen massojen koulutukseen kykenevänä organisaationa, on Gellnerin teoriassa väkivallan legitiimiä monopolia tärkeämpi. Ja kun tämä ymmärretään, saatetaan ymmärtää myös nationalismin imperatiivi tietynlaisena yhteiskunnat läpäisevänä sosiaalisena järjestyksenä (Gellner 1983, 20, 22-27, 34-35).

Kulttuuri ei ollut teollisessa yhteiskunnassa enää vain koriste tai sosiaalisen järjestyksen varmistaja ja legitimoija. Kulttuurista tuli välttämätön jaettu ilmaisuväline, ”sydänveri” tai ehkä jopa jaetun ilmapiirin minimi, jonka avulla ihmiset saattoivat hengittää, selviytyä ja tuottaa. Kulttuuri ei voinut enää olla paikallinen, pieni ja kirjoittamaton perinne, vaan sen tuli olla laaja tai korkea kulttuuri. Näitä täytyi olla jokaisessa teollisessa yhteiskunnassa yksi. Valtio taas oli ainoa taho, jolla oli

resursseja varmistaa tämän yhden kulttuurin tuottaminen, ylläpito ja säilyttämisen. Koulutus ja sosialisatio ovat Gellnerin mielestä tärkein linkki, jolla valtio ja kulttuuri liittyvät yhteen. Aikaisemmin agraarissa vaiheessa näiden kahden yhteys oli heikko, vaihteleva ja jopa minimaalinen. Teollisessa yhteiskunnassa tämä yhteys on välttämätön, ja se juuri selittää nationalismia. (Gellner 1983, 37-38).

2.3. KAPITALISMIN JA KANSALLISVALTIOIDEN KEHITYKSEN YHTEYS

Hobsbawm pohtii myös kansallisvaltion ja kapitalismin kehityksen yhteyttä, koska ”kansakuntien rakentaminen” ja klassinen vapaakauppaa korostanut liberalismi olivat samanaikaisia ilmiöitä. 1800- ja varhaisen 1900-luvun maailmankapitalismista puhuttaessa käytetään komponentteina niin sanotun kehittyneen maailman kansallisia yksiköitä, kuten brittiläinen teollisuus, amerikkalainen talous, saksalainen kapitalismi jne. 1700-luvulta toisen maailmansodan jälkeisiin vuosiin ulottuneessa ajanjaksossa ei oikeastaan ollut tilaa aidosti monikansallisille, tai kosmopoliittisille, valtion ja kaupungin välimuotona toimineille yksiköille, jotka olivat merkittävässä osassa kapitalistisen maailman syntyessä. Esimerkkejä tällaisista yksiköistä ovat muun muassa itsenäiset minivaltiot, joiden taloudellinen merkitys niiden kokoon ja resursseihin nähden on erittäin suuri. Modernin maailmantalouden kehityksessä on nähtävissä vaihe, jolloin taloudellinen kehitys oli kokonaan liittynyt muutaman territoriaalivaltion kansallisiin talouksiin. Tämä vaihe sijoittuu kahden monikansallisen aikakauden väliin. (Hobsbawm 1994, 34-35).

Kansallisvaltioilla oli alusta lähtien taloudellisia tehtäviä ja ne olivat jopa taloudellisesti hyödyllisiä. Valtiot ylläpitivät valuuttamonopolia ja harjoittivat finanssipolitiikkaa. Lisäksi valtiot perustivat valtionpankkeja, ottivat kansallista velkaa, suojasivat kansallista tehdastuotantoa korkeilla tulleilla ja valmisteveroilla. Valtio myös ohjasi kansantaloutta, mikä 1800-luvulla tarkoitti protektionismia. 1800-luvun taloustieteilijät eivät Hobsbawmin mukaan voineet, olivat kuinka ääriiberaaleja hyvänsä, jättää kansantaloutta laskelmiensa ulkopuolelle. (Hobsbawm 1994, 38-39).

1900-luvulle tultaessa maailmansotien välinen Eurooppa näki kansakuntien ”kansantalouksien” voittavan. Enää ei voitu palata kilpailevaan yksityisyritteliäisyyteen ja vapaakauppaan, mikä oli ollut maailmankaupan ihanne vielä 1900-luvun alkuvuosina. Sota myötävaikuttanut ratkaisevasti valtion ohjailman kapitalismin kehittymiseen. Sotien väliset kansantaloudelliset kriisit saivat monet valtiot pyrkimään suljettuun kansantalouteen jopa omavaraiseen protektionismiin. Loppupuolella 1900-lukua kansakunta kuitenkin menetti sen entisiä funktioitaan. Näistä yksi on

alueellisesti rajattu kansantalous, joka oli maailmantalouden yksi rakenneosa maapallon kehittyneimmillä alueilla. 1960-luvulta alkaen kansantalouksien roolia on kyseenalaistettu muun muassa siksi, että kansainvälinen työnjako on muuttunut. Nykyisen talouden perusyksikköjä ovat kaiken kokoiset ylikansalliset tai monikansalliset yritykset, joiden välille muodostuu taloudellisen kaupankäynnin keskuksia ja verkostoja. Kansallisvaltioiden hallitusten kontrolli ei ulotu näihin uusiin taloudellisiin suhteisiin. (Hobsbawm 1994, 145-146).

Valtioiden taloudelliset tehtävät eivät silti ole lopussa. Oikeastaan ne ovat jopa kasvaneet niin kapitalistisissa kuin myös muissa valtioissa, huolimatta yksityisen yrittämistoiminnan preferoimisesta valtiollisen sijaan. Ohjaus, suunnittelu ja hallinto ovat myös uusliberalistisissa maissa tärkeä osa talouden toimintaa, mutta ennen kaikkea kansalaisen kannalta tärkeää on verotulojen ja julkisen kysynnän osuus talouksista, koska niiden avulla ylläpidetään erilaisia tulonsiirto- ja toimeentulojärjestelmiä. Kansallisvaltioiden kansantaloudet ovat ylikansallisen järjestelmän heikentämiä, mutta elävät silti edelleen sen rinnalla. (Hobsbawm 1994, 199).

2.3.1. Kirjapainokapitalismi

Benedict Anderson pitää kapitalismia yhtenä syynä kansakunnan ”suosioon” yhteisösamaistumisen muotona. Muun muassa kirjojen julkaisu oli yksi varhainen kapitalistisen yritystoiminnan muoto. Kirjakauppiat ja kirjapainoteollisuus halusi myydä mahdollisimman paljon ja saada mahdollisimman paljon voittoa, jonka vuoksi ne painoivat, julkaisivat ja myivät kirjoja, jotka kiinnostivat mahdollisimman paljon aikalaisia. Benedict Anderson sijoittaa kirjapainokapitalismin synnyn 1500-luvun alkupuoliskolle. Ensimmäinen asiakaskunta oli Euroopan lukutaitoinen latinanlukijoiden kerrostuma. Näiden markkinoiden ”tultua kylläisiksi”, kirjapainoala haki uusia markkinoita kansankielisten teosten painosta ja myynnistä. Andersonin mukaan kapitalismin vallankumouksellinen kansankielistävä voima sai vauhtia kolmesta ulkoisesta seikasta, joista kaksi vaikutti suoraan kansallisen tietoisuuden nousuun. Ensiksikin, latina muuttui vain sille ”vihkiytyneiden” kieleksi. Toiseksi, uskonpuhdistus ja Luther vauhdittivat kansankielisen kirjallisuuden leviämistä radikaalisti. Kolmanneksi, hallinnollisten kansankielien kehitys oli erittäin sattumanvaraista. Uusien yhteisöjen kuvittelun mahdollisti puolisuunnannainen, mutta räjähtävä vuorovaikutus, joka syntyi tuotantojärjestelmän ja tuotantosuhteiden (kapitalismin), kirjapainotaidon sekä ihmisten väistämättömän kielellisen moninaisuuden välillä. Anderson haluaa tehdä tässä eron nationalististen ideologioiden piirteeseen, joka pitää tiettyjä kieliä ikiaikaisesti väistämättöminä ja yhdistettyinä tiettyihin alueellisiin yksiköihin. (Anderson 2007, 79-81, 83-84).

Ennen kirjapainoja Euroopassa puhuttujen kielten määrä oli lukematon. Jokaisella kielellä ei kannattanut kirjoittaa, joten kirjapainokapitalismi yhdisteli tietyissä rajoissa kielten moninaisuutta harvemmiksi kirjapainokieliksi. Nämä taas loivat perustan kansalliselle tietoisuudelle. Ensiksi, ne loivat latinan alapuolelle ja puhuttujen kansankielten yläpuolelle yhtenäisen viestintä- ja keskustelukielen. Tässä prosessissa ihmiset tulivat asteittain tietoisiksi miljoonista muista ihmisistä, jotka kuuluivat samaan kielikuntaan. Andersonin mukaan nämä lukijat muodostivat maallisessa, erityisessä ja näkyvässä näkymättömyydessään kansallisesti kuvitellun yhteisön alkion. Toiseksi, kirjapainokapitalismi loi kielelle uudenlaista pysyvyyttä, koska painettu kirja säilytti pysyvästi muotonsa ja sitä saatettiin jäljentää äärettömästi niin ajallisesti kuin myös paikallisesti. Tämä taas pitkällä aikavälillä auttoi rakentamaan kuvaa muinaisuudesta, joka kansakunnan idealle on hyvin keskeinen. Kolmanneksi kirjapainokapitalismi loin vanhemmista hallinnollisista kansankielistä poikkeavia vallan kieliä. Kirjapainokielten vakiintuminen ja niiden arvojärjestyksen syntyminen olivat suurilta osin tiedostamattomia prosesseja, jotka vain saivat alkusysäyksen kapitalismin, teknologian ja kielten moninaisuuden yhteisvaikutuksesta. Tämän yhteisvaikutuksen seurauksista taas syntyi uusia kuviteltuja yhteisöjä, jotka loivat puitteet modernien kansakuntien synnylle. (Anderson 2007, 85-88).

2.3.2. Joukkotiedotuksen kehitys

Kommunikaatio oli erityisen tärkeää nationalismin idean leviämiseksi. Nationalismin ja modernin joukkoviestinnän suhde kuitenkin muotoillaan Gellnerin mukaan usein hieman harhaanjohtavasti. Tästä suhteesta saa helposti sellaisen käsityksen, että nationalismin idea on itsestään olemassa ”tuolla jossain” ja sanomalehdistö sekä muu media vain auttaa sitä löytämään yleisön alueilta, jotka eivät ole koskaan kuulleetkaan nationalismista. Media ei Gellnerin mukaan todellakaan vain välitä niille annettua viestiä, vaan itse asiassa tämä abstrakti, keskittynyt ja standardisoitu ”yhdeksi monelle” kommunikaatio automaattisesti synnyttää nationalismin ydinajatuksen. Median rooli modernissa maailmassa selittää tätä kaikkein parhaiten, koska sen ydin on kieli ja viestinnän tyyli. Se kuka on kykenevä ymmärtämään kieltä ja tietynlaista viestintää, kuuluu yhteen moraaliseen ja taloudelliseen yhteisöön. Ja toisaalla taas se, joka ei ole tämän viestinnän piirissä, on suljettu pois myös yhteisöstä. Viestin sisältö on loppujen lopuksi vähiten tärkeää. (Gellner 1983, 126-127).

Vaikka nationalismin synty ja kehitys liittyy vahvasti tietynlaiseen modernin valtion ja liberalistisen kapitalismin kehitykseen, ei sitä kuitenkaan voida Andersonin mukaan kutsua poliittiseksi ideologiaksi, koska nationalismi on osittain sukulaisuuden ja uskonnon kaltainen ilmiö. Kuviteltu yhteisö on anonyymiä yhteisöllisyyttä, jonka mahdollisti modernisaatiota edeltävä aikakäsityksen muutos ja sen pohjalta syntynyt ”monikkojen maailma”. Tämä monikkojen maailma syntyi 1800-luvun kirjallisuudessa, romaanien rakenteissa ja sanomalehdistön kasvavassa merkityksessä ihmisten elämässä. Muutos tarkoitti käytännössä sitä, että esimerkiksi romaaneissa kuvattiin samanaikaisia tapahtumia peräkkäisissä luvuissa sen sijaan että olisi pelkästään noudatettu kronologista aikajanaa. Sanomalehtien levikkien laajentuessa samankieliset ihmiset eripuolilla, esimerkiksi Eurooppaa, saattoivat jakaa omaa kansakuntaansa koskevan artikkelin samanaikaisesti ja tuntea, että jossain lähellä mutta samalla melko kaukana on toinen ihminen, joka jakaa saman kansakuntaisuuden. (Anderson 1991, 24-26,33-36) (Pakkasvirta 2005, 78-79).

Hallitukset myös käyttivät tietoista ”ideologista insinööriyötä” kansalaisten parissa levittääkseen kansakunnan mielikuvaa ja perintöä sekä vahvistaakseen kiintymystä koko kansakuntaa, maata ja lippua kohtaan. Kansakoulut olivat yksi esimerkki kansallistunteen ”levittämisen” foorumeista. Tämä toiminta ei kuitenkaan ollut pelkästään ylhäältä tuotettua manipulaatiota. Tehokkaimpia nämä toimet olivat luonnollisesti silloin kun kansalaisten keskuudessa oli jo olemassa nationalistisiksi kutsuttavia tuntemuksia, kuten esimerkiksi muukalaisvihaa. 1800-luvun loppupuolella syntynyt nationalismi ei perustunut valtiopatriotismiin, vaikkakin se joissain tapauksissa oli kiinnittynyt siihen. Ei-valtiollisessa nationalismissa lojaalisuuden perusta ei ole maassa vaan tämän maan ideologisessa konstruktiossa. (Hobsbawm 1994, 104-105).

2.4. LUOKKAYHTEISKUNTA JA DEMOKRATIA

1500- ja 1600-lukujen edistyneistä eurooppalaisista ruhtinaskunnista kehittyi 1800-luvulle tultaessa moderni valtio, joka määriteltiin jatkuvaksi ja yhtenäiseksi alueeksi, jonka kaikkia asukkaita se hallitsi. Valtion rajat erottivat sen muista samalla tavalla määritellyistä valtioista. Modernin valtion tarkoitus oli saattaa alueellaan voimaan samat institutionaaliset ja hallinnolliset järjestelyt sekä lait. Valtio hallitsi territoriaalisesti määritellyä kansaa, jota sen hallintokoneisto alkoi lähentyä erilaisten interventioiden muodossa. Kansalaiset alkoivat olla tekemisissä valtionsa kanssa yhä enemmän esimerkiksi sen edustajien välityksellä. Näitä edustajia olivat muun muassa poliisit, opettajat tai rautatietyöläiset. Myöhemmin väestökirjanpito, asevelvollisuus ja koulutus liittivät syrjäisimpienkin seutujen ihmiset kansallisvaltion keskitettyyn hallintoon. Valtion interventiosta seurasi myös

kansalaisten osallistuminen. Tämä tosin lähti siitä, että valtioiden edut olivat yhä enemmän riippuvaisia tavallisen kansalaisen osallistumisesta esimerkiksi sotatoimiin. Eric Hobsbawm kutsuu politiikan demokratisaatioksi kehitystä, jossa miesten laajentunut äänioikeus yhdistyi modernin, hallinnollisen, kansalaisia mobilisoivan ja kansalaiseen vaikuttavan valtion syntyyn. Tämä kehitys sai aikaan sen, että kansakunnasta ja kansalaisten tuntemuksista ”omaa” kansakuntaa tai kansallisuutta kohtaan tuli erittäin tärkeitä poliittisia kysymyksiä. (Hobsbawm 1994, 93-95).

Perinteiset lojaalisuudet takaajat kuten dynastinen legitiimisyys, jumalallinen järjestys, historiallinen oikeus, hallinnon jatkuvuus tai uskonnollinen kiintymys heikentyivät radikaalisti vuoden 1789 jälkeen. Poliittiselle modernisaatioprosessille ominaista oli vanhojen sosiaalisten ja poliittisten siteiden heikkeneminen. Tämä pakotti hallitsijat ja valtioiden johdon kehittämään uusia kansalaisuskollisuuden muotoja, koska ”uusi aika” oli tuonut kansalaisille muitakin lojaalisuuden kohteita, jotka kykenivät myös ilmaisemaan itseään poliittisesti. Vallankumouksen, liberalismien, nationalismien, demokratisoitumisen ja työväenluokan liikkeiden nousun aikakautena valtiot tarvitsivat kansalaisiltaan muutakin kuin passiivisuutta. Demokratisaatio oli yksi keino legitimoida hallituksen tai valtion toimintaa kansalaisten silmissä. Se, että modernit alueelliset kansallisvaltiot olivat olemassaolollaan ja monien toimintojensa kautta kaiken aikaa tekemisissä asukkaidensa kanssa, muodosti kansalaisten elämään institutionaalisen kehyksen ja sai aikaan ainakin passiivista samaistumista tuohon uuteen kansallisvaltioon. (Hobsbawm 1994, 97-104).

Suomalaisessa nationalismissa esimerkiksi Yrjö Koskisen hahmotteleman historiakehityksen punaisena lankana on ajatus siitä, että valtiollisen kehityksen liikkeellepaneva voima oli kansa. Koskinen myös näki Suomen kansan historian valtiollisen kypsymisen historiana. Kansa oli siis kokonaisuus, joka vähitellen tuli tietoiseksi itsestään ja kutsumuksestaan valtionmuodostukseen. Vaikka Yrjö Koskinen seurasi Johan Vilhelm Snellmanin jalanjälkiä, hän ei uskonut ”kansallishengen” vaan itse kansan olevan valtion olemassaolon perusta. Snellmanin sukupolven kansalliseen ohjelmaan ei myöskään sisällynyt ajatusta kansalaisten tasavertaisesta osallistumisesta suomalaisuuden ja kansallisen sivistyksen edistämiseen. Suomessa kansallisvaltion ajatus konkretisoitui ja politisoitui, kun valtion synty katsottiin Snellmanin kuvaaman abstraktin kansallishengen sijasta riippuvaiseksi maan asukkaiden yhteiskunnallisesta edistyksestä ja suvereniteetin tunnosta. Kansan kohottaminen valtiolliseksi toimijaksi yhdistettiin 1870-luvulle tultaessa suomalaisen säätyvaltiopäiväjärjestelmän syntyyn. Valtiopäiville kokoontuvat säädyt nimettiin Suomen kansan edustajiksi vuoden 1869 valtiopäiväjärjestyksessä. Samaan aikaan suomalainen nationalismi sai uuden poliittisen sisällön, kun kansakäsitteen avulla ryhdyttiin määrittelemään uudestaan poliittista toimintakenttää ja täysivaltaisia poliittisia toimijoita. Kansan

nimissä Yrjö Koskinen haastoi vanhan poliittisen piirin ja valtarakenteet. Hän teki kansasta osallisen kansallisen politiikan määrittelyssä. Tämän ”osallisen” tahto ja toiveet asetettiin vallan ylimmäksi perustaksi. (Liikanen 2005, 230-233).

Työväenpuolueen vuoden 1899 ohjelma yhdisti ensimmäisenä puolueohjelmana kansansuvereenisuusperiaatteen ja yleisen äänioikeuden. Ohjelmassa vaadittiin eduskuntaan perustuvaa lainsäädäntöoikeutta kansalle sekä modernin politiikan mukaista muotoa kansan tahdon ilmaukselle, eli yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta. Suomalaista nationalismia edustaneet ryhmittyvät olivat kyllä aikaisemmin viitanneet Suomen kansaan ja kansan enemmistön tahtoon toimintansa oikeuttajana, mutta eivät esittäneet tälle viittaukselle konkreettisia muotoja. Työväenliikkeen näkökulmasta säätyedustuslaitos ei voinut toimia kansan tahdon ilmaisemisen tai kansallisen kansanvallan toteuttamisen välineenä. Sosiaalidemokraattisen puolueen Forssan ohjelmassa vuonna 1903 äänioikeustavoitteen rinnalle nostettiin myös muut kansan suvereenin tahdon ilmaisemismuodot. Köyhälistön järjestäminen ja sen kohottaminen ymmärtämään asemansa ja tehtävänsä oli sosiaalidemokraattien varsinainen tavoite. Suomalaiselle poliittiselle kulttuurille olikin sen alkutaipaleella tunnusomaista, että kansan edustaminen kiinnittyi enemmän järjestöihin mitä edustuslaitokseen. Säätyvaltiopäivät menettivät uskottavuutensa 1800-luvun loppuun mennessä kansan edustajana eikä vuoden 1906 eduskuntauudistuksen tuloksena syntynyt kansanedustuslaitos kyennyt heti nousemaan toimivaksi edustuksen kanavaksi. Kansanliikkeiden läpimurto oli vaikeasti yhdistettävissä vanhan poliittisen luokan valtioon kiinnittyneen nationalismin kanssa. Tässä uudessa tilanteessa kansa ei ollut enää pelkkä perustuslakien abstrakti subjekti, joka ilmaisi itseään säätyedustuksen kautta. Sivistyneistö ei myöskään enää voinut määrittellä kansan tahtoa. Sen sijaan kansan tahdon määrittely siirtyi paikalliseen omaehtoiseen identiteetin muodostukseen ja tavoitteenasetteluihin. (Liikanen 2005, 242-244).

2.4.1. Kieli ja kansalaisyhteiskunnan kehittyminen

Nationalismin kehittämisessä olennaista osaa näytteli kulttuurin standardisoiminen teollisissa yhteiskunnissa, joissa ihmisten maantieteellinen ja sosiaalinen liikkuvuus lisääntyi. Tarvittiin yhteinen koulutus ja yhteinen kieli, jotta ihmiset pystyivät kommunikoimaan keskenään ja peruskoulutuksensa ansiosta palvelemaan uudenlaisen tuotantotavan tarpeita. Standardisoitu kieli ja koulutus myös loivat Gellnerin mukaan ihmisille yhteiseen kulttuuriin perustuvan kansallisen identiteetin, eli käsityksen kuulumisesta johonkin kansaan. Kansakunnan ja valtion liittäminen, eli nationalismi, oli välttämätöntä teollisissa yhteiskunnassa. (Gellner 1983, 4-6, 35-36).

Valtioiden modernisaatioprosessi synnytti nationalismia. Tässä prosessissa yhdenmukaistettiin ja standardoitiin asukkaita erityisesti kirjoitetun ”kansallisen kielen” avulla. Modernien hallitusten oli helpompaa hallita kansalaisjoukkoja, kun yleinen luku- ja kirjoitustaito otettiin ”kansalliseksi” tavoitteeksi. Lisäksi tekninen ja taloudellinen kehitys vaativat joukkomittaisen keskiasteen tasoisen koulutuksen kehittämistä. Valtion oli siis oltava yhä enemmän suorissa kontakteissa kansalaisten kanssa. Lyhyesti sanottuna talous, teknologia ja politiikka auttoivat massojen puhuman kansankielen tuloa keskeiseksi kommunikaatiossa. Vaalikampanjat oli muun muassa käytävä kansankielellä ja radion, elokuvan ja television myötä tarve yhteiselle kielelle kasvoi entisestään. ”Kansallisen kielen” valinta oli kuitenkin harvoin kiihkoton ja pragmaattinen asia, ja 1830-luvulta lähtien kehittyneen nationalismin ideologeille kieli olikin kansakunnan sielu ja kansallisuuden kriteeri. Hobsbawm kuitenkin muistuttaa, että nationalismin tutkimuksessa harvoin oivalletaan kuinka myöhään loppujen lopuksi tuli yleiseksi tavaksi määrittää kansakunta kielen ja etnisyyden perusteella. Tämä sai alkunsa 1700-luvulta lähtöisin olevasta ”romanttisesta intohimosta” puhtaaseen, yksinkertaiseen ja alkuperäiseen talonpoikaistoon. Tämän uudelleen löydetyn ”kansan” kielen ymmärtäminen oli erittäin tärkeää. Toiseksi kielen asemaan kansallisuutta määriteltäessä vaikutti 1800-luvun alun kansalliset liikkeet Saksassa ja Italiassa, mitkä perustuivat koulutetun eliitin yhteisöihin, joita yhdisti poliittisten ja maantieteellisten rajojen yli korkeakulttuurissa vakiintunut kieli ja kirjallisuus. Kolmanneksi, vasta 1800-luvun lopulla puhuttiin sellaisista, myöhemmin erittäin vaikutusvaltaisista, teorioista, jotka samaistivat kansakunnat geneettiseen perimään. (Hobsbawm 1994, 106-109, 115-117).

Kielinationalismin ytimessä ovat Hobsbawmin mukaan vallan, statuksen, politiikan ja ideologian ongelmat, eivät kommunikaation tai edes kulttuurin ongelmat. Kiistoja aiheutti kirjoitettu ja virallisissa yhteyksissä puhuttu kieli. Yksityisessä kanssakäymisessä kielet eivät aiheuta vakavia ongelmia, vaikka ne eläisivät virallisen kielen rinnalla, koska niillä on kommunikaatiossa kuitenkin oma paikkansa. Kieli oli monissa maissa myös yhteiskuntakuokkia erotteleva tekijä. Tavalliselle luku- ja kirjoitustaidottomalle ihmiselle kommunikaatio oli pelkästään suullista kun taas yläluokka saattoi opetella useita kieliä, myös alempien säätyjen parissa puhuttuja. Virallinen tai muu kirjoitettu kieli muistutti ennen luku- ja kirjoitustaidon laajentumista alemmille yhteiskuntaluokille tiedon ja vallan puutteesta. (Hobsbawm 1994, 127-128).

Suomessa säätyvaltiopäivien koolle kutsuminen 1860-luvun lopussa merkitsi poliittisen toimijajoukon laajentamista suomenkielisen rahvaan suuntaan. 1870-luvulle tultaessa ruotsinkielisen julkisen keskustelun ja kaupunkien sivistyneistön, porvariston ja käsityöläisten

yhdistysten rinnalle kasvoi uusi joukkojärjestäytymisen ja rahvaalle suunnatun lehdistön luoma toimintatila. Poliitiikan toimintakentän laajentuminen asetti kielikysymyksen uuteen valoon. Enää ei ollut pelkästään kysymys siitä, kumman kielisellä kulttuurilla, suomen vai ruotsin, vahvistettiin parhaiten valtiollista olemassaoloa. Laajempien kansankerrosten puoleen oli mahdollista kääntyä vain suomenkielisillä julistuksilla. Seura- ja kokoustoiminnan avulla fennomaanit pyrkivät rakentamaan yhteyksiä kansaan ja muodostamaan kansan tahdosta näkemyksen, joka saisi kansan suomenkielisen enemmistön kannatuksen. Kielikysymykseen liittyi etenkin 1900-luvun alussa vahvoja puoluepoliittisia hegemoniapyrkimyksiä. Yrjö Koskisen lisäksi kansa- ja kansakuntakäsitystä kehittänyt kasvatustieteen professori J.J.F. Perander. Hänelle tärkeintä oli ”poliittinen kansalaisuus”, joka asettui etnisen yhteenkuuluvuuden yläpuolelle. Kielikysymys puolestaan oli erityisen tärkeä siksi, että suomen kielen heikko asema saattoi estää kansakunnan yhtenäistä poliittista toimintaa sekä heikentää kansan voimia ja poliittisen yhteenliittymisen kykyä. Suomalaisessa nationalismissa Perander puolusti ensimmäisenä sellaista kansankäsitystä, jonka perustana oli julkisessa toiminnassa kehittynyt tahdonmuodostus ja kollektiivinen identiteetti. ”Kansan tahto” määriteltäisiin vapaan kansalaistoiminnan areenoilla eikä enää vain sivistyneen eliitin keskuudessa. Tämä ajatus toteutui vähitellen 1880-luvun kansanliikkeiden, raittiusliikkeen, nuorisoseuraliikkeen ja työväenliikkeen nousussa eli siinä, miten kansanliikkeet loivat suomalaista kansakuntaa. (Liikanen 2005, 235-241).

2.5. MODERNISAATIOTEORIAN KRITIIKKI

Nationalismin modernisaatioteoria käsittelee ilmiötä suurien yhteiskunnallisten muutosten näkökulmasta. Muutosten, jotka liittyvät erityisesti kansallisvaltion taloudellisiin suhteisiin, sisä- ja ulkopoliittikkaan sekä kulttuurin tuottamiseen ja ylläpitämiseen. Tätä näkökulmaa on kritisoinut muun muassa etnosymbolistiksi itseään kutsuva Anthony D. Smith. Hänen kritiikkinsä voidaan tiivistää Johannes Remyn mukaan viiteen peruskysymykseen.

1) Smithin mukaan ei ole perusteltua väittää nationalismiin johtuvan pelkästään talouden muutoksiin liittyvistä seikoista. Esimerkiksi Serbia, Suomi, Irlanti, Meksiko ja Japani ovat esimerkkejä maista, joissa Smith katsoo nationalismin syntyneen ennen teollistumista.

2) Nationalismi ei ole eliitin ohjaama korkeakulttuurin levittämisprojekti, jossa samalla ylemmät yhteiskuntaluokat ovat ajaneet omia taloudellisia ja poliittisia etujaan. Smith haluaa korostaa, että

etninen menneisyys ja kansallisen eliitin pyrkimykset ovat olleet vuorovaikutuksessa keskenään, eikä eliitti ole voinut tehdä yksipuolisia tulkintoja kansankulttuurista, joka puhtaimmillaan on elänyt rahvaan parissa.

3) Yhtenäinen koulutusjärjestelmä ei ole vaikuttanut nationalismiin leviämiseen niin paljon kuin Hobsbawm ja Gellner ovat väittäneet. Smith pitää kansallismielistä kulttuuria nationalismin seurauksena eikä syynä. Kotitaustainen kulttuuri on hänen mukaansa koulussa omaksuttua tärkeämpi, varsinkin silloin kun opetuskieli poikkeaa kotikielestä.

4) Smith ei myöskään allekirjoita Gellnerin väitettä siitä, että esimodernina aikana syntyneen etnisyyden vaikutus nationalismiin syntyyn olisi ollut heikko sen vuoksi, että kaikki kieliryhmät eivät luoneet omaa nationalismia.

5) Modernisaatioteoria korostaa historian katkosta ja äkillistä muutosta. Lisäksi modernisaatioteoria keskittyy Smithin mukaan vain uusimpaan historiaan ja käyttää liian vähän empiiristä tutkimusaineistoa.

(Remy 2005, 67-68).

Smith pitää varhaisia etnisiä siteitä ja tuntemuksia merkittävänä kansakuntien synnylle toisin kuin modernisaatioteoretikot. Etnisillä siteillä Smith viittaa myyttirakenteisiin, historiallisiin muistoihin, arvoihin ja symboleihin, jotka pitävät koossa yhteisöjä. Myös kollektiivinen kiintymys on yksi tärkeä yhteisöjä koossa pitävä voima, minkä modernisaatioteoria jättää kokonaan huomiotta. Tämä kiintymys on Smithin mukaan havaittavissa etnisissä yhteisöissä, jotka edelsivät kansakuntia ja kansallisvaltioita. (Smith 2001, 57-60). Aivan kokonaan modernisaatioteoria ei jätä kollektiivista kiintymystä huomiotta, vaan käsittelee sitä lievemmin ilmaisin. Niin Ernest Gellner kuin myös Benedict Anderson pitivät yhteisen kulttuurin omaamista sekä samaan kansakuntaan kuuluvien henkilöiden tunnustamista tärkeinä seikkoina kansakuntien olemassaololle. Gellner vielä tähdensi, ettei yhteiseen kulttuuriin riitä pelkkä yhteinen kieli tai maantieteellinen alue. Kansakunnan olemassaolo vaatii yhteisiä merkkijärjestelmiä ja tapoja kommunikoida, mikä ei ole kovin kaukana Smithin tarkoittamasta kollektiivisesta kiintymyksestä.

Smith pitää etniseen erotteluun perustuvaa nationalismia katoamattomana ilmiönä, eikä näin ollen esimodernien identiteettien ja kulttuuristen perintöjen merkitystä tulisi modernisaation teoreetikkojen tavoin aliarvioida. Ne vaikuttavat edelleenkin sosiaalisiin suhteisiin ja kulttuuriin käytäntöihin, joissa perinteet, myytit, muistot, symbolit ja arvot elävät sukupolvelta toiselle. Ne

sisältyvät poliittisiin traditioihin, lakeihin, tapoihin, pyhiin paikkoihin, maisemiin, kieleen, kirjallisuuteen, arkkitehtuuriin ja ruokakulttuuriin. Etnohistoria on valikoitu totuus ja ideaali, joka sisältää eritasoisia dokumentoituja faktoja ja poliittisia myyttejä. Näissä myyteissä pääpaino on oman historian sankarillisuudessa, ainut- sekä erityislaatuisuudessa. (Smith 1995, 47, 63).

Ei Gellner eikä Hobsbawm sinänsä aliarvioi perinteiden, myyttien tai symbolien merkitystä nationalismille tai kansakuntien muodostumiselle ja koossapysymiselle. Molemmat itse asiassa pitävät näitä ”yhteiskunnallisia keksintöjä” merkittävinä asioina kulttuurien kehittymiselle ja ylläpitämiselle. Erona niin sanotuilla modernisteilla Smithin ajatuksiin on se, että Gellner, Hobsbawm ja Andersonkin katsovat nationalismin kulttuuris-poliittisen projektin keksineen ja systemaattisesti rakentaneen jotakin alkuperäistä, myyttistä ja symbolista, johon ihmiset saattoivat samaistua. Smith ja muut etnosymbolistit taas pyrkivät todistamaan niiden syntyneen vuosisatojen saatossa historiallisen prosessin kautta.

Smithin näkemys nationalismista korostaa sen subjektiivista ja emotionaalista puolta. Kansalliset tunnukset, seremoniat ja symbolit, kuten liput, kansallislaulut, paraatit, rahayksiköt, valat, etnografiset museot, sotamuistomerkit, passit ja rajat ovat voimakkain ja kestävin nationalismin aspekti. Kansakunta on näissä seremonioissa ja traditioissa osin ottanut sen paikan, joka aikaisemmin kuului jumaluudelle. Näin ollen kansakunta on tullut jäsentensä palvelun kohteeksi. Tätä eivät tosin Gellner tai Anderson kiellä, koska molemmat katsovat nationalismin levinneen ajalla jolloin yhteiskunnat alkoivat maallistua ja historiallisesti vakiintuneet valtauskonnot heikentyä. Smith kuitenkin uskoo myyttisen ajattelun jatkuvan edelleen ja nationalismi näyttäytyy tässä yhtälössä maallistettuna versiona aikaisemmista uskonnollisista valituksi tuleminen myyteistä. (Remy 2005, 61-62).

2.5.1. Varhaiset etniset siteet ja ikuinen kansakunta

Modernisaatioteoria on saanut kritiikkiä myös niiltä tutkijoilta, jotka katsovat nationalismin ja kansakuntien historian ulottuvan paljon kauemmaksi kuin Ranskan vallankumoukseen tai teollistumiseen. Primordialisteiksi nationalismin tutkimuskirjallisuudessa kutsutut teoretikot pitävät kansallisuutta inhimillisen elämän luonnollisena ja kiistattomana osana. Esimerkiksi yksilön rakkaus ja kiintymys isänmaataan kohtaan on itsestäänselvytyksensä verrattavissa ihmisen puhekykyyn. Jos perhe on ihmiselle luonnollinen yhteisö, niin kansakunta on yhteisönä ihmiselle yhtä luonnollinen. (Pakkasvirta & Saukkonen 2005, 23-24).

Primordialistien huomion keskipisteessä ovat kulttuuriset siteet, jotka ovat tärkeitä nationalismiin ja etnisten ryhmien muotoutumiselle. Muun muassa Clifford Geertz puhuu alkuperäisestä kiintymyksestä, joka juontaa juurensa sosiaalisen olemassaolon oletetuista ”tosiasioista”. Ihmisten välittömään sijaintiin liittyvä läheisyys ja sukulaisuussuhteet ovat ensisijaisia, mutta myös niiden taustalla olevat ”selviöt” syntymisestä tiettyyn uskonnolliseen yhteisöön, tietyn kielen puhuminen sekä tiettyjen sosiaalisten käytäntöjen noudattaminen muodostavat primordiaalisia siteitä. Geertz pitää näitä alkuperäisiä siteitä erittäin vahvoina, koska ihmisten kiintymys toisiaan kohtaan ei johdu käytännön sanelemista välttämättömyyksistä, vaan luonnollisesta yhteenkuuluvuuden tunteesta. Tämä yhteenkuuluvuuden tunne myös erottaa ”meidät” ”muista”, ja osoittaa halun olla kuulumatta mihinkään muuhun ryhmään. Vain sellainen tyytymättömyys ja kapinahenki, joka perustuu rotuun, kieleen ja kulttuuriin, uhkaa (kansallis)valtiota, koska se vaatii valtion rajojen ja sisällön uudelleenmäärittelyä. Esimerkkeinä tästä primordiaalisesta nationalismista ovat Geertzin mukaan Kanadassa, Belgiassa ja Ulsterissa itsenäisyyttä kielen, kulttuurin ja uskonnon perusteella vaativat etniset ryhmät. (Geertz 1973, 259-261).

Primordialistit siis pitävät kansakuntien synnylle varhaisia etnisiä siteitä merkittävinä. Perennialisteiksi kutsutut teoretikot taas katsovat kansakunnan olevan sosiaalisen ja poliittisen yhteisönä ikuinen ja ikivanha. Modernistit, tässä etenkin Gellner, eivät usko kansakuntia olleen olemassa vielä niin sanotulla esimodernilla ajalla. Perennialistit hyväksyvät periaatteessa nationalismiin modernin luonteen, mutta vain poliittisena ideologiana tai liikkeenä. Kansakunta liittyy modernisaatioon sen verran, että moderni kansakunta on vain päivitetty versio ikaikaisesta etnisestä yhteisöstä tai kollektiivisesta kulttuurisesta identiteetistä. Kansakunnat ovat olleet historiallisina ja sosiaalisina ilmiöinä olemassa jokaisella aikakaudella ihmiskunnan historiassa. Perennialistit eivät siis pidä kansakuntia mitenkään selviöinä tai luonnollisina. (Smith 1998, 159).

Useimmat modernistit katsovat, että joistakin kansakunnista muodostui valtioita ja joistakin ei. Valtiossa taas voi olla useampia kansakuntia ja kansakunnassa useampia kansallisuuksia. Hugh Seton-Watson on erottanut omassa tutkimuksessaan valtion kokonaan kansakunnasta, koska valtion on mahdollista olla olemassa ja toimia ilman kansakuntaa, ja toisaalta valtio voi muodostua useammasta kansakunnasta tai kansasta. Valtio on Seton-Watsonin mukaan juridinen ja poliittinen organisaatio, jolla on valtaa vaatia tottelevaisuutta ja uskollisuutta kansalaisiltaan. Kansakunta taas on ihmisten yhteisö, jonka jäsenet ovat liittyneet yhteen solidaarisuuden, yhteisen kulttuurin ja kansallistunteen perusteella. Eurooppalaisten suvereenien valtioiden ja kansakuntien alku ulottuu Seton-Watsonin mukaan niinkin kauas kun Rooman imperiumin romahdukseen ja kehitys keskiajalle. (Seton-Watson 1977, 1, 16-18).

Adrian Hastings katsoo myös kansakunnan käsitteen olleen olemassa jo keskiajalla. Jokainen kansakunta on uniikki sosio-historinen rakennelma, jota tulee tarkastella sen historiallisen kehittymisen kautta. Kansakunta ei ole kansakunta ennen kuin sen jäsenet tuntevat olevansa sellainen ja jakavansa jotain yhteistä. Yhteinen ja jaettava asia voi olla esimerkiksi maantieteellinen alue tai myytti yhteisestä (etnisestä) alkuperästä. Kansakunta voi syntyä etnisistä ryhmistä, sodista, uskontokunnista, kirjallisuuden ilmestymisestä tai nationalistisesta propagandasta. Hastings katsoo nationalismin varhaisten muotojen liittyvän traditionaalisiin valtioihin, joissa saattoi olla useita kansakuntia, etnisiä ryhmiä, kieliä ja jopa paikallishallintoja. Nationalismi oli valtion puolustusta, kunnian kasvattamista sekä laajentumista. Hastingsin mukaan nationalisteillakin on kansakunnan arvojen yläpuolella olevia asioita henkilökohtaisessa elämässään ja näin ollen kansakunta antaa tietä muille yhteisösamaistumisen muodoille, mitä esimerkiksi Hobsbawm ei pidä todennäköisenä. Hastingsin mukaan esimerkiksi perhe, uskonto tai sosiaalinen luokka voi yhteisönä olla kansakunnan yläpuolella. Nationalismi onkin Hastingsin mukaan enemmän piiloista ja se ”leimahtaa” esimerkiksi sodassa tai jonkun todellisen tai kuvitellun vaaran uhatessa. Nationalismi myös sammuu yhtä nopeasti kuin se syttyikin, eli se ei ole Hastingsin mukaan mikään vuosisatoja elävä ilmiö, joka vain muuttaa muotoaan yhteiskuntien rakenteiden ja suhteiden muuttuessa. (Hastings 1997, 25-27, 29-31).

Hastings esittää mielenkiintoisen väittämän nationalismin piiloisesta luonteesta. Tämä myös tarjoaisi vastauksen esimerkiksi läntisten hyvinvointivaltioiden nykypäivän nationalismin määrittelylle. Riittävän vakavan joko todellisen tai kuvitellun vaaran uhatessa, nationalismi ”herää jälleen henkiin” ja on tunnistettavissa modernin maailman käsittein. Ymmärrän Hastingsin ajatuksen niin, että nationalismi on käsitteenä olemassa, mutta sen olemassaolo ilmiönä vaatii jonkinlaista nationalismin ”harjoittamista”. Eli esimerkiksi sodan syttyessä nationalismi aktivoituu, koska kansakunta yhteisönä aktivoituu puolustamaan kansallisvaltion maantieteellistä aluetta, suvereniteettia tai jopa olemassaoloa. Näin ollen nationalististen uhkakuvien kehittämistä voidaan mielestäni kutsua nationalismin aktivoimiseksi, koska sen tarkoituksena on herättää kansakunta puolustamaan kansallisvaltiotaan.

2.6. MODERNIN JÄLKEEN?

Modernit läntiset kansakunnat ovat Anthony Smithin mukaan ”kuluneet reunoiltaan”, ja tämä on pakottanut niiden jäsenet arvioimaan uudestaan kansallisen yhteisön ja identiteetin käsitteitä.

Kansallisen identiteetin ja kansallisvaltion uudelleenmäärittelyä on edesauttanut 1900-luvun jälkimmäisen puoliskon ajan jatkuvasti kasvanut muuttoliike ja siirtolaisuus. (Smith 1998, 204-205.) Maailmanjärjestelmän rakenneosina olleet (kehittyneet) kansantaloudet ovat 1950-luvulta lähtien korvautuneet erilaisilla kansallisvaltioiden laajemmilla liittoumilla ja liittosuhteilla kuten Euroopan unionilla. Hobsbawmin mukaan jo näiden instituutioiden ilmaantuminen itsessään on oire kansallisvaltioiden perääntymisestä ja vaikutusvallan heikkenemisestä. Tämän on mahdollistanut teknologian kehitys liikenteessä ja tiedonvälityksessä sekä Toisen maailmansodan jälkeen kehittynyt tuotannontekijöiden (pääomat, luonnonvarat, työvoima jne.) vapaa liikkuvuus kansantalouksien välillä. Vapaa liikkuvuus myös lisää mannertenvälistä muuttoliikettä, joka sekä pahentaa eri yhteisöjen välisiä kahnauksia ja toisaalta tekee mahdottomaksi 1800-luvun nationalistien ajatukset kansallisten territoriovaltioiden maailmasta, jossa muukalaiset ja epäkansalliset ainekset voidaan pitää rajojen ulkopuolella. Hobsbawm kuvaa nykyvaihetta merkilliseksi yhdistelmäksi 1900-luvun lopun teknologiaa, 1800-luvun vapaakauppaa ja maailmankaupalle keskiajalle tyypillisiä valtion ja kaupungin välimuotojen jälleensyntyä. Jälkimmäisistä esimerkkeinä ovat Hongkongin ja Singaporen kaltaiset kaupunkivaltiot. Yhtenä olennaisena ilmiönä ovat myös aluevesirajojen ulkopuolella, muuten arvottomilla saarilla sijaitsevat veroparatiisit, joiden ainoa tarkoitus on siirtää taloudellinen vaihto kansallisvaltioiden valvonnan ulottumattomiin. Tässä kehityksessä ei Hobsbawmin katsantokannassa kansakuntien ja nationalismien ideologialla ole merkitystä. (Hobsbawm 1991, 198-199).

Pystyvätkö ylikansalliset tai globaalit organisaatiot ja identiteetit syrjäyttämään etnisen nationalismien, kansallisvaltiot, kansalliset identiteetit tai nationalismien ylipäänsä? Kansallisten identiteettien fragmentoituminen, kansallisvaltioiden taloudellisen suvereniteetin kaventuminen sekä kasvava riippuvuus kaikista muista kansallisvaltioista periaatteessa puoltaa tällaista kehitystä. Smithin mielestä kansallisvaltioiden autonomisuuden ja homogeenisuuden asteen vertailu menneiden aikojen ja nykyisyyden välillä on kuitenkin hieman ongelmallista, koska esimerkiksi Suomen kaltaiset pienet kansallisvaltiot eivät olisi koskaan kehittyneet tai pärjänneet ilman muita kansallisvaltioita. Ja mikä vielä tärkeämpää, toisen maailmansodan jälkeen monien maiden poliittinen ja taloudellinen riippuvuus muista valtioista on saanut rinnalleen valtion sisäisen vallan laajentamisen sekä tunkeutumisen kansakunnan sosiaaliselle ja kulttuuriselle alueelle. Esimerkiksi massojen koulutus, kulttuurinen media ja sosiaali- ja terveystaloudet on legitimoitu nationalistisella ideologialla ja samalla kompensoitu kansallisvaltion ulkoista riippuvuutta. (Smith 1998, 214-215).

Post-moderneissa nationalismien teorioissa ennustetaan jatkuvasti laajenevien ja parantuvien kommunikaatioyhteyksien ja teknologisen kehityksen tällä alalla luovan globaalia

kuluttajakulttuuria, joka läpäisee kansalliset kulttuurit tehden niistä samanlaisia ja jopa vanhanaikaisia. Kuitenkin globaali mediakulttuuri ja informaatioteknologia, jonka varassa kulttuurisen globalisaation teesi pitkälti on kehittynyt, näyttäytyvät hyvin erilaisina riippuen yhteiskuntaluokasta, alueesta ja etnisestä yhteisöstä. Smith ei pidä todennäköisenä, että etno-kansallinen identiteetti ainakaan lähiaikoina korvaantuisi globaalilla maailmankansalaisuudella. (Smith 1998, 214-215).

Euroopan poliittinen ja kulttuurinen integraatio on yksi esimerkki pyrkimyksestä luoda ylikansallinen identiteetti ja kulttuuri. Siirtolaisten saamat poliittiset, sosiaaliset ja taloudelliset oikeudet ilman muodollista kansalaisuutta, työvoiman liikkuvuus, lukuisat opiskelijavaihto-ohjelmat sekä pan-eurooppalaisten myyttien, symbolien ja muistojen keksiminen ja levittäminen ovat postmodernistien mielestä merkkejä uuden jälki-kansallisen identiteetin tai kansalaisuuden syntymisestä. Euroopan unionissa kaikilla on kuitenkin edelleen kotimaa ja EU:n on ikään kuin kotimaan kotimaa eikä näin ollen ideologisia perinteitä kansakuntaisuudesta ja rajojen tiedostamisesta ainakaan vielä ole ylitetty. (Billig 1995, 142).

Lontoon Queen Mary yliopiston politiikan professori Montserrat Guibernau ehdottaa, että jos kansalliset identiteetit haluttaisiin syrjäyttää, Eurooppa tarvitsisi ”eurooppalaista kansallista tietoisuutta”, joka rakennettaisiin samoilla keinoilla kun kansallinen tietoisuus eliittien toimesta 1800-luvun lopun Euroopassa. ”Euroopan insinöörien” tulisi luoda myytti alkuperästä, kirjoittaa historia uudelleen, keksiä traditioita, rituaaleja ja symboleja jotka luovat uuden identiteetin. Ja mikä kaikkein tärkeintä, eurooppalaisille on löydettävä ja keksittävä yhteinen päämäärä, jokin projekti, jolla voidaan mobilisoida kaikki Euroopan kansalaiset. Ihmiset tarvitsevat Guibernaun mukaan yhteisen tehtävän, joka luo solidaarisuutta ja yhteenkuuluvuuden tunnetta ”yhteisöön”. Tämä taas saattaisi tarkoittaa sitä, että nationalismi ”herätetään” jälleen henkiin. Eurooppalainen nationalismi olisi mahdollisesti aggressiivista ksenofobiaa Afrikasta ja Aasiasta kurjuutta pakenevia siirtolaisia tai pakolaisia kohtaan jolloin siitä muodostuisi ”Euroopan linnakkeen” yhteinen puolustus. Guibernau ei kuitenkaan usko eurooppalaisen identiteetin luomisen hävittävän kansallisia tai alueellisia identiteettejä. (Guibernau 1996, 114).

Rituaaleja, traditioita ja symboleja vielä voidaan keksiä ja jotenkin implementoida, mutta uuden historian kirjoittaminen Euroopan unionin maille kuulostaa erikoiselta tavoitteelta. Guibernau ei luultavasti tarkoita mitään niin radikaalia historian uudelleenkirjoitusta, että pyyhittäisiin maailmansodat pois lähihistoriastamme, mutta uudelleen niitä voitaisiin nimetä. Euroopan liittovaltion näkökulmasta uudessa Euroopan historiassa maailmansodat olisivat ehkä sisällissotia ja

rotuihin liittyvät kysymykset voitaisiin kytkeä jollakin tavalla oikeuteen asua tietyllä alueella. ”Euroopan linnakkeen” puolustus ei luultavasti vaatisi edes mitään näin perusteellisia muutoksia, koska Euroopan rajoja piirrellään, varsinkin etelässä, ilman että siihen tarvitsee erikseen kannustaa.

2.6.1. Lähtökohta analyysille

Tämän toisen luvun lopuksi olen koontanut yhteenvedon siitä, mitä nationalismi voisi nykypäivänä tarkoittaa. Yhteenveto perustuu edellä esitettyyn ja perustelee samalla esimerkkiäni nykypäivän nationalismista luvussa neljä.

1) Ihmiset kokevat tärkeäksi kuulua johonkin yhteisöön ja kulttuuriin pohjautuvaan merkitysjärjestelmään. Kansakunta tarjoaa yhteiskuntaluokkaan, sukupuoleen tai ikään katsomatta turvallisen yhteisön, johon samaistua. Kansallisuus on silti vain yksi ihmisten ryhmasamaistumisen muodoista. Lisäksi Kansakunta ei ole kansakunta ennen kuin sen jäsenet tuntevat olevansa sellainen ja jakavansa jotain yhteistä. Kansakunnat voivat syntyä esimerkiksi sodista, etnisistä ryhmistä, uskontokunnista, kirjallisuuden ilmestymisestä tai nationalismista. Ne kasvavat ja kehittyvät askel askeleelta, ja niiden säilyminen edellyttää niin henkilökohtaista kuin kollektiivista mielikuvitusta.

2) Nationalismi ei ole juurtunut ihmisluontoon, vaan se muodostaa ja on muodostanut tiettyyn ympäristöön sopivan sosiaalisen järjestyksen. Nationalismin myytit muokkaavat todellisuutta ja ylläpitävät kansakuntien maailmaa.

3) Nationalismi on osittain sukulaisuuden ja uskonnon kaltainen ilmiö ja sitä tulisi tarkastella sekä kulttuurisena systeeminä että poliittisena ideologiana. Nationalismi selittää maailmaa ja toimii samalla sosiaalisena rakenteena.

4) Nationalismi on osaltaan ollut vastaus maallistuvien yhteiskuntien kysymyksiin elämästä ja kuolemasta. Nationalismi on tehnyt menneisyydestä ikivanhaa ja ikimuistoista sekä tulevaisuuteen jatkuvaa.

5) Etninen ryhmä ei erotu muista ryhmistä millään puhtaalla määritelmällä. Etnisessä erottelussa on kyse lähinnä sosiaalisesta erottelusta, joka tapahtuu yhteisön omin kriteerein.

6) Kansallista identiteettiä ja kansakunnan olemassaoloa ylläpidetään kirjoitetun historian, myyttien, traditioiden, symbolien ja arvojen avulla. Kansallinen identiteetti uusiutuu jatkuvasti myös arkipuheessa, jossa esimerkiksi kansakuntaa ja kansakuntiin jakautuvaa maailmaa pidetään itsestäänselvytenä.

7) Nationalismi ei ole ikuinen, vuosisatoja kestävä ilmiö, vaan sen luonteeseen kuuluu tietynlainen aktivoituminen sellaisissa tilanteissa, joissa nationalismin kivijalka, kansakunta, on jollain tapaa uhattuna.

3 METODOLOGIA

3.1. ME VASTAAN MUUT

Poliittiselle retoriikalle on tyypillistä sisäryhmän, eli ”meidän”, määrittelemisen ulkoryhmän eli ”toisten” avulla, siten että sisäryhmä edustaa hyvä asioita ja ulkoryhmä ”pahoja”. Toiseuden käsitteellä on nationalististen liikkeiden ja kansallisten identiteettien tutkimuksessa ollut, ja on, keskeinen rooli. Ensin erilaisesta tulee toinen, sitten toisesta vastakuva ja vastakuvasta viholliskuva. Näin erilaisuuden passiivisesta havaitsemisesta päästään aktiivisiin viholliskuviin. Erilaisuuden havaitseminen kuuluu toki osana kaikkeen määrittelyyn, koska vastakohtat määrittävät loogisesti toisiaan. Ideologisella tasolla toisen määrittelemisen kuitenkin käynnistyy, kun itseä aletaan määrittellä suhteessa toiseen, eli toisen vastakohtana. Näin lopputulokseksi saadaan tietoinen ja aktiivinen vastakuva. Viholliskuvia tulee niistä vastakuvista, jotka jollain tavalla uhkaavat itseä. (Vuorinen 2005, 246-247).

Tutkittaessa jonkun ryhmän olemusta, on lähdettävä siitä, miten sen jäsenet ryhmänsä käsittävät. Itsemäärittely on ryhmän virallinen julkisivu ja aatteellinen oikeuttaja. Yhteisiksi määritellyt piirteet, arvot ja tavoitteet ilmaistaan ensisijaisesti myönteisinä asioina, ja samalla ne myös kertovat siitä minkä ja keiden hyväksi ryhmä toimii. Kuitenkin toimittaessa jonkun puolesta, toimitaan usein myös jotakin vastaan. Sisäpuolisen ja ulkopuolisen välinen ero määrittelee ryhmän jäsenyyden. ”Meidän” ulkopuolella on erilaisia ”muita” käsittävä toiseuden kategoria. Kyseessä on Marja Vuorisen mukaan sarja vastakuvia, joita syntyy, kun ei-toivotut piirteet ulkoistetaan pois itsestä. Varsinkin silloin, kun ryhmän muodostumisen taustalla on ollut kokemus uhatuksi tai sorretuksi joutumisesta, erilleen määrittelyn tuottamat vastakuvat alkavat pian rakentua viholliskuviksi. Oletettujen vihollisten olemassaolo aiheuttaa sen, että ryhmää on vahvistettava. Sen rajat on

tiivistettävä ja sisäpuolella olevien yhtenäisyyttä ja keskinäistä uskollisuutta on tuettava. (Vuorinen 2005, 247).

Viholliskuvan on oltava helposti tunnistettava ja riittävän motivoiva, jotta se voisi täyttää tarkoituksensa. Tehokkaimpana viholliskuvana Vuorinen pitää pintatasolla järkevästi perusteltavissa olevaa sekä tunnetasolla erittäin vahvasti tunteisiin vetoavaa. Viholliskuvat ovatkin usein yksipuolisia ja voimakkaasti yksinkertaistettuja kuvauksia. Monisyinen ja muuttuva todellisuus on pakko pelkistää muutamiksi liioitelluiksi piirteiksi, jotta viholliskuva olisi riittävän ilmeinen ja uhkaava. Tällainen yksinkertaistettu kuva vihollisesta heijastetaan takaisin kohderyhmään, jossa havaitaan pelkästään omaa ennakoasennetta vastaavia ja sitä vahvistavia piirteitä. Parhaiten stereotypian saa luotua kohteesta, jota ennestään tunnetaan vain vähän. (Vuorinen 2005, 248).

Ajatus identiteetin vahvistumisesta ulkoisen vaaran uhatessa on Pertti Anttonen mukaan hyvin yleinen teoria yhteisöjen dynamiikasta. Poliitiikkaan, yhteiskuntaan ja yhteisöjen keskinäisiin suhteisiin voidaan vaikuttaa ulkoista vaaraa tai muuta hätätilaa koskevin myyttisin kertomuksin ja kuvin. Tämän vuoksi Anttonen pitää näitä keskeisinä politiikan ja sen historian tutkimuskohteina. Esimerkiksi poliittisten myyttien ja uskomusten historiaa sekä erilaisten merkitysten tuottamiseen ja välittymiseen liittyvää retoriikkaa ja prosesseja tutkittaessa huomio kiinnitetään argumentteihin, joissa tietyt tavat, perinteet ja uskomukset ovat velvoittavia tai esikuvallisia. Myyttiset uhkakuvat ovat potentiaalisia vaaroja, jolloin niiden funktio on sama kuin todellisilla vaaroilla ja silloin ne myös muovaavat kyseisen sosiaalisen yhteisön identiteettiä. Anttonen ottaa esimerkiksi Suomen valtiokansakunnan symbolisen konstruoinnin sekä suomalaisen identiteetin ja mentaliteetin kokemisen ja määrittelyn, joita leimaa vahva puolustuksellinen eetos. Suomi ja suomalaisuus rakentuvat kokemuksesta, jossa näitä kaikkia symbolisia konstruktioita jatkuvasti uhataan ja näin ollen on jatkuvasti oltava puolustuskannalla. (Anttonen 1996).

Uhkakuvat muovaavat uhatuksi koetun alueen tai sosiaalisen ryhmän identiteettiä. Sillä, ovatko ne rationaalisesti perusteltuja tai eivät, ei ole merkitystä. Uhkakuvat konstituoivat sen symbolisesti määritellyn maa-alan, johon uhkien uskotaan kohdistuvan. Kysymys on Anttonen mukaan tietynlaisesta pelon maantieteestä, jolloin maa-alueen identiteetti rakentuu sen menettämiseen, valloittamiseen, tuhoamiseen tai muuhun uudelleenmäärittelyyn liittyvän pelon kautta. Tämä taas synnyttää tarpeen puolustautumiseen, jonka vuoksi aiemmat puolustustilanteet saavat symbolista merkitystä nykyisen puolustustilanteen mytologisoijina. Aiemmat puolustustilanteet on jälkikäteen määritelty sellaisiksi, joten kertomukset niistä ovat myyttejä. Vaikka ulkoiset uhkakuvat ovat

keskeisiä yhteiskuntapolitiikkaa ja yhteisödynamiikkaa koskevia tekijöitä, ei Anttosen mukaan tule unohtaa sitä, kuinka yhteisön dynamiikkaa konstituoivat myös jatkuva keskustelu siitä, milloin jokin on ulkoinen uhka ja kenen uhka se on. Kysymys on siitä, mikä on ”sisäistä” ja mikä ”ulkoista” ja kuka sen määrittelee. Käytännössä koko ajan vedetään diskursiivista rajaa ”oman” ja ”vieraan” välille. (Anttonen 1996).

3.1.1. Suomen myyttiset uhkakuvat

Suomen historiassa yleisimpiä ulkoisia viholliskuvia ovat olleet vanhaa valtaa symboloiva aatelismies, omatoimisesti järjestäytyvä rahvas, punaiset ja valkoiset sekä itänaapuri Venäjä. Suomen kansakunnan ja kansallisvaltion olemassaolon ja itsenäisyyden ehkä tunnetuin ja konkreettisin vihollinen sijaitsee Suomen itärajan takana. Suomen kansallisvaltiota rakentaneet ryhmät (sivistyneistö, virkamiehistö, upseeristo, ja talonpoikaisto) määrittelivät venäläiset sivistymättömäksi, väkivaltaiseksi laumasieluksi, jonka kunniasanaan ei voinut luottaa. Venäläinen oli myös aina valmis ottamaan lahjuksia. Vastaavasti kyseiset ideologit suomalaisuutta rakentaneet ryhmät määrittelivät itsensä lainkuuliaisiksi, rehellisiksi ja hillityiksi. Venäläisten katsottiin tuohon aikaan jopa vaarantavan suomalaisen työteliäisyyden ja siveellisyyden laiskalla, siivottomalla ja nautinnoille antautuvalla elämänasenteellaan. Venäläisten vierautta korosti edelleen heidän kulttuurimaantieteellinen ”aasialaisuus”. Vallankumouksen jälkeen vieras ja huono aines muuttui tsaristisesta bolshevistiksi, mutta venäläiskuva pysyi muuten melko samanlaisena. Ryssäviha kutsuttua venäläisvastaisuutta rakennettiin Suomessa itsenäistymisen jälkeen tietoisesti esimerkiksi Akateemisen Karjala-Seuran piirissä. Ulkoista vihollista tarvittiin yhdeksi tekijäksi eheyttämään sisällissodan jakamaa kansakuntaa. (Vuorinen 2005, 258).

Anttonen jakaa Suomea konstituoivat ulkoiset uhkakuvat turvallisuuspoliittisiin ja kulttuuripoliittisiin uhkiin. Itäiset uhkakuvat koskevat yleensä Suomen valtioita ja sen aluetta erityisesti turvallisuuspoliittiselta kannalta. Läntiset uhkakuvat koskevat puolestaan Suomen kansallista kulttuuria ja valtiojärjestelmää kulttuurisena rakennelmana. Jälkimmäisestä vaihtoehdosta on yleisessä kansalaiskeskustelussa Anttosen mielestä havaittavissa muun muassa seuraavat oppositioasetelmat: eduskunnan lainsäädäntövalta sekä valtionhallinto ja kansantalouden hallinta suhteessa Euroopan unionin integroituun valtaan, sekä valtiollinen ja kansallinen raha suhteessa EU:n post-nationaaliseen rahayksikköön. Suomea kohtaava uhka paikantuu Eurooppaan ja sen taloudellis-poliittiseen integraatioon sekä toisaalta läntisten teollisuusmaiden kapitalismiin ja siihen liittyvään globaaliin markkinatalouteen. (Anttonen 1996).

Uhkakuvista puhuminen ja puolustuksellisen eetoksen ”manifestointi” keskittyy Anttosen mukaan turvallisuuspoliittisista intresseistä ja tietynlaisesta turvallisuuspoliittisesta diskurssista johtuen usein Suomen ja Venäjän suhteisiin. Keskustelussa usein toistuu varautuminen idästä tulevaan uhkaan, eli Venäjän mahdolliseen hyökkäykseen tai muuhun aggressioon. Kaikki idästä tulevat uhkakuvat eivät toki ole turvallisuuspoliittisia, esimerkiksi kiihkovenäläisyys, tsaarinaikaisen imperiumin palauttaminen, Venäjän ydinvoimaloiden ja teollisuuden päästöt, köyhälistön vyöry itärajan yli Suomeen paremman elintason toivossa tai rikollisten soluttautuminen pakolaisten ja paluumuuttajien joukkoon ovat esimerkkejä muista itäisistä uhkista. (Anttonen 1996).

Lännestä Suomeen tuleva rikollisuus tai epidemiat eivät saa yhtä vahvoja poliittisia merkityksiä. Suomen länsimaistumiseen liittyvät pelot sen sijaan ovat Anttosen mukaan tyypillisiä modernisaatioon liittyviä uhkakuvia. EU-jäsenyyden kannattaminen tai vastustaminen liittyy Suomessa kysymykseen modernista tai anti-modernista sekä sivistyksestä ja kansanomaisuudesta. Tällä ajatusmallilla uusinnetaan Anttosen mielestä kansallisromanttista mallia Suomen geopolitiikasta, missä länsi on kansallisen modernin ja itä (erityisesti Karjala) kansallisen nostalgian ilmansuunta. Uhkakuvien rooli saattaa olla hyvinkin merkittävä, koska niiden pohjalta tehdään keskeisiä Suomea koskevia taloudellisia sekä ulko- ja sisäpoliittisia päätöksiä ja linjanvetoja. (Anttonen 1996).

Anttonen kuvaa Suomen ja Euroopan välistä polarisaatiota tai dikotomiaa poliittisesti ladatuksi retoriseksi maisemaksi. Suomen ja suomalaisten yritysten kaupankäynti ja muu kanssakäyminen on nykyään globaalia, eikä niitä enää voida jakaa ”kylmään” itään ja ”lämpimään” länteen. Tästä huolimatta kansallista identiteettiä konstituovat geopoliittiset myytit jatkavat eloaan globaalien talouden maailmassa. Pakolaisia tulee Suomeen useammasta ilmansuunnasta ja kielteinen suhtautuminen niihin kertoo lähinnä vain yleisen ulkoisen uhan olemassaolosta, mikä taas määrittelee Suomea ja suomalaisuutta, eli ketkä ovat suomalaisia ja ketkä ainakaan eivät ole. Anttonen pitää kielteistä asennoitumista ulkomaalaisiin tulokkaisiin esimerkkinä siitä puolustuksellisesta eetoksesta, mikä mytologisoi koko valtion ja sen kansallisen kulttuurin. Pelot siitä, että siirtolaiset vievät ”meidän” naiset, työpaikat ja polkupyörät ei perustu mihinkään rationaaliseen tilastollisesti osoitettavissa olevaan uhkaan, vaan myyttiin. Myytti ei silti ole epärationaalinen itsessään, vaan siihen liittyvä pelko ulkoisesta vaarasta perustuu mentaalisenä mallina toimivan oman maa-alueen puolustamiseen tai sitä uhkaavan symbolisen vaaran torjumiseen. (Anttonen 1996).

3.1.2. Euroopan unionin ”ystävien piiri”

Euroopan unionin mittakaavassa kysymys ”toisesta” on noussut esiin muun muassa unionin laajentumisen yhteydessä. EU:n itälaajentumisen jälkeisen naapuruuspolitiikan ytimessä on Christopher Browningin ja Pertti Joenniemen mukaan ollut kategorisen rajan asettaminen ”meidän” ja ”heidän” välille. Joenniemi pitää myös selvänä, että vapaan, rajattoman ja yhtenäisen Euroopan tavoittelusta on siirrytty lähes vastakkaiseen, selkeiden rajojen asettamisen diskurssiin. EU tarjoaa naapureilleen läheistä taloudellista ja poliittista yhteistyötä vastineeksi sille, että naapurit sitoutuvat ja mukautuvat EU:n normien noudattamiseen. Vaikka unionin ulkoraja itään on piirretty ja pysyvä, ei Euroopan rajojen haluta muodostuvan yhteistyötä ehkäiseviksi ja rajoittaviksi. (Browning & Joenniemi 2005, 11).

Browning ja Joenniemi jakavat EU-keskustelun unionin rajoista kolmeen erilaiseen tapaan: westfalenilaiseen, imperiaaliseen ja poliittisen tilan suhteen uuskeskiaikaiseen periaatteeseen nojaavaan Eurooppaan. Westfalenilaista tapaa kuvaa eniten pyrkimys toimintatapojen osalta yhtenäiseen ja selkeästi rajattuun poliittiseen tilaan. Suvereenisuus, oma yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka, oma valuutta, tiukka rajapolitiikka Schengen järjestelmän muodossa ja sotilaallisen koneiston kehittäminen ovat Browningin ja Joenniemen mainitsemia piirteitä westfalenilaistyyppisessä EU-politiikassa. Imperiumimalli ei puolestaan aseta jyrkkiä ulkorajoja vaan pitää vallan tiukasti asetelman ytimessä ja sallii reuna-alueille ns. pelisääntöistä lipsumista. Reuna-alueiden merkitys on loppujen lopuksi vähäinen koko systeemin valta- ja vaikutussuhteiden kannalta. Uuskeskiaikainen malli poikkeaa kahdesta edellisestä siinä, että se olettaa vallan ja vaikutusmahdollisuuksien voivan jakautua EU:ssa varsin laveasti. Rajat eivät ole erottelevia tekijöitä vaan pikemmin yhdistäviä. Poliittinen tila voi samanaikaisesti nojata useisiin erilaisiin sääntöihin, eikä politiikan tarvitse rajoittua selvästi rajattuun ja määrättyyn tilaan. Uuskeskiaikaisen mallin ytimessä on alueellistuminen. (Browning & Joenniemi 2005, 9).

EU:n politiikka on aikaisemmin noudatellut westfalenilaista ja uuskeskiaikaista mallia pyrkien madaltamaan raja-aitoja ja jopa poistamaan niitä unionin ulkopuolisiin maihin. Unioni on myös tehnyt erilaisia alueisiin liittyviä sopimuksia, joilla on pyritty vakauden, turvallisuuden ja taloudellisten suhteiden parantamiseen sen lähialueilla. Uusi naapuruuspolitiikka Browningin ja Joenniemen mukaan ilmentää enemmän imperiaalista mallia, joka tarkoittaa olennaista muutosta aiempaan. Kyse on yleisestä siirtymästä diskurssissa, jolla on vaikutusta EU:n lähiympäristöön ja ylipäänsä koko unionin ja Euroopan muotoutumiseen. ”Ystävien piiriin” sisältyvä rajanveto erityisesti Venäjää etäännyttävällä tavalla vaikuttaa myös Suomeen. Venäjän oma integraatiota

usein jarruttava ja sen vaikutusten rajaamiseen tähtäävä politiikka vielä vahvistaa rajanvetoa. Tämä edellyttää sopeutumista tilanteeseen, jossa rajat ”meidän” ja ”ei-meidän” välillä konstituivat poliittista ympäristöä aikaisempaa voimakkaammin. Venäjä on myös itse omaksunut hyvin varauksellisen linjan EU:n naapuruuspolitiikkaan ja sen ulkopuolisuuden piirteet vahvistuvat myös institutionaalisesti, kun se ajautuu EU-politiikassa toisenlaiseen asemaan, kun esimerkiksi naapuruuspolitiikan toimintaohjelman hyväksynyt toinen naapuri Ukraina. Venäjän etääntyessä Pohjois-Euroopan vaikutusmahdollisuudet heikkenevät, koska siitä tulee politiikan tekijän sijasta politiikan kohde. Mahdollisuudet vaikuttaa ”ystävien piiriin” muotoutumiseen yhtenä Euroopan olennaisena rajana ja poliittista tilaa jäsentävänä lähtökohtana myös vähenevät. (Browning & Joenniemi 2005, 10,14-15).

EU:n valitsema linja vaikuttaa myös sen jäsenmaiden suhtautumiseen ”sisäisiin” naapureihin sekä unionin rajojen toisella puolella oleviin kansakuntiin. Uhkakuvien tarkasteluun Euroopan unioni tuo toisen ulottuvuuden. Sen lisäksi, että kansakunnalla tai kansallisvaltioilla on uhkia, on myös yhteistyötä tekeville kansallisvaltioilla yhteisiä uhkia niiltä osin kun ne ovat piirtäneet yhteisiä rajaviivoja.

3.2. TEKSTIN ANALYYSISTÄ

Käytän tekstin analyysissä apunani diskurssianalyysia ja siitä erityisesti merkitysten tilanteisuuden ja kulttuurisen jatkumon välistä suhdetta. Tämä suhde kiteytyy Kirsi Juhilan mukaan kysymykseen: Onko yhdessä diskurssianalyttisessä tutkimuksessa mahdollista sanoa jotakin sellaista, joka ylittää kulloinkin analysoidujen aineistojen (yksittäisten puhetilanteiden tai kirjoitettujen tekstien) rajat? Juhila kutsuu ontologiseksi konstruktionismiksi tapaa lähestyä tutkimuskohdetta niin, ettei sitä palauteta kokonaan kieleen, vaikka se onkin ensisijainen tutkimuskohde. Tutkimus keskittyy myös tekstien ja puheen ulkopuolella olevaan ei-diskursiiviseen maailmaan, joka voi olla esimerkiksi instituutioiden maailma. Diskurssianalyysin tehtävä on siis selvittää, miten näitä maailmoja rakennetaan diskursiivisesti erilaisissa kielellisissä käytännöissä sekä pohtia ei-diskursiivisten maailmojen ja diskursiivisten käytäntöjen välistä vastaavuutta. Ontologisen konstruktionismin mukaan yksittäisten puhetilanteiden tai tekstien rajat voidaan ylittää suhteuttamalla aineistossa konstruoituvat merkitykset esimerkiksi laajempiin yhteiskunnallisiin rakenteisiin. (Juhila 2002, 160-163).

Ontologiseen konstruktionismiin liittyy realistinen diskurssianalyysi. Sen tarkoitus on, että tekstien (sekä puheet että kirjoitukset) tutkimiseen on yhdistettävä kysymys siitä, miten diskurssit uusintavat ja muuntavat materiaalista maailmaa. Tekstien ulkopuolella on olemassa ontologinen todellisuus (esimerkiksi luonto, sää), vaikka emme voi saada suoraa tietoa tuosta todellisuudesta. Tullessaan tiedoksi, ontologinen todellisuus merkityksellistyy puheissa ja teksteissä. Realistinen diskurssianalyysi tavallaan vaatii, että kaikille vakiintuneille fyysisille ja sosiaalisille asioille pitäisi antaa ”ontologinen” status, koska me synnymme niiden keskelle ja elämme niiden joukossa. Ne ovat se materiaallinen maailma tai sosiaalinen rakenne, jonka varassa ihmiset diskurssien välityksellä rakentavat ymmärryksensä maailmasta ja itsestään. Diskurssit ovat osa stabiilia, korkeampaa järjestystä, jossa tieto, valta ja totuus ovat liittoutuneet keskenään. Tietyn yhteiskunnan ja kulttuurin jäsen on ontologisoituneiden totuusdiskurssien ympäröimä. Näitä totuusdiskurseja voidaan käyttää kuitenkin vain rajallisesti, koska ne tukevat joitakin yhteiskunnan instituutioita ja ylläpitävät muun muassa luokkiin ja sukupuoleen liittyviä valtasuhteita. Diskurssianalyysin tehtävä on analysoida mitä instituutioita diskurssit vahvistavat, mitä vaijentavat sekä ketkä diskursseista hyötyvät ja ketkä niitä ajavat. Yksittäisissä tilanteissa tuotetut merkitykset eivät koskaan ole ainutkertaisia, vaan ne ovat aina sidoksissa tekstien ja puheiden ulkopuolisen maailmaan. Kielellisten aineistojen rajat tulee pyrkiä ylittämään, koska puheet ja tekstit heijastavat instituutioihin ja valtaan sidottua jatkuvuutta silloinkin, kun ne asettuvat näitä vastaan. Tiivistettynä, ihmiset eivät luo maailmaa vapaasti, eivätkä voi perustaa toimimistaan tyhjän päälle. Vallitsevaa materiaalis-sosiaalista rakennetta voi ainoastaan uusintaa tai muovata toisenlaiseksi. (Juhila 2002, 163-165).

Edellistä tukee myös tulkitsevan kulttuurintutkimuksen näkökulma, joka tulkitsee muun muassa tietystä ryhmästä tai kulttuurissa toimivia merkitysjärjestelmiä. Asioiden käytännölliset ja kielelliset ominaisuudet ovat olemassa kulttuurisesti ja näin ollen asioiden määrittelyssä tai niitä koskevassa merkityksenannossa on kyse siitä tulkinnasta mitä ne kulttuuris-käytännöllisesti tai – kielellisesti merkitsevät. Tältä pohjalta ihmiset toimivat. Eli jos ihmiset määrittelevät jonkin tilanteen todelliseksi, se on todellinen myös seuraamuksiltaan. Koska merkitykset ovat kulttuurisidonnaisia, ei yhden kulttuuripiirin kasvatti välttämättä ymmärrä mitä toisessa kulttuuripiirissä havaittavat toiminnot tai tapahtumat merkitsevät. Nämä eri kulttuuripiirit ovat ikään kuin eri todellisuuksia. Tosin edes samassa kulttuuripiirissä merkitykset eivät ole kaikille yhteisiä ja selviä. Esimerkiksi tapahtumien merkitys, ihmisten tekojen tarkoitus ja ylipäätään millaisia ihmiset ”ovat” eivät aina ole yhteisesti ymmärrettävissä. Tämän vuoksi ihmiset joutuvat kanssakäymisessään jatkuvasti tarkistamaan ja muuttamaan tapahtumia, tekoja, muita henkilöitä ja

jopa itseään koskevia käsityksiään. Merkitykset myös muuttuvat ajan myötä muuttaen samalla sitä, kuinka todellisuus kulloinkin on ”annettu”. (Pietilä 1997, 281-283).

Diskurssianalyysi sopii tutkielmani metodiksi parhaiten kahdesta syystä. Toisaalta käyttämäni keskusteluaineisto tavallaan vaatii kielenkäytön tutkimista todellisuuden ja merkitysten rakentajana ja toisaalta nationalismi kulttuurisena ja poliittisena ilmiönä rakentuu erilaisissa diskursseissa, joita voidaan käydä niin arki- kuin myös tiedeyhteisöissä, ja kaikkialla näiden väliltä. Eduskunta keskusteluiden foorumina muodostaa mielenkiintoisen kontekstin, jossa kielenkäyttöä ja muuta merkitysvälitteistä toimintaa voi tutkia analysoimalla erityisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä. Muulla merkitysvälitteisellä toiminnalla esimerkiksi Jokinen ym. tarkoittavat sitä, että sanallista kielenkäyttöä on mahdollista tarkastella toimintana. Sosiaaliset käytännöt puolestaan kertovat siitä, ettei merkityksiä kantava toiminta ”leijaile ilmassa” irrallaan kulttuurin aineellisesta puolesta vaan kietoutuu materiaalien aspektien kanssa saman prosessin aineksiksi. (Jokinen ym. 2002, 19-20).

Sovellan tässä suhteellisen löyhästi Kirsi Juhilan käyttämiä jatkuvasti muuttuvia kulttuurisia kehä, joiden keskiössä on ydin, jonka ympärillä taas on vaihteleva määrä enemmän tai vähemmän päällekkäisiä kerrostumia. Kehän ytimessä on empiirinen puheesta tai tekstistä koostuva tutkimusaineiston pala. Sitä ympäröivät kerrostumat koostuvat vakiintuneista kuvaamisen tavoista. Olennaista on, että ydin ja kerrostumat ovat molemmat saman sosiaalisen todellisuuden osia. Niiden välinen yhdistävä tekijä on ihmisten välinen keskustelu, joka muodostuu niin, että ytimessä on ”tässä ja nyt” tapahtuva toiminta ja kerrostumissa puolestaan jo tapahtunut toiminta. Kehän käyttöön tutkimuksellisenä välineenä Juhila liittää seuraavat metodiset periaatteet:

- 1) Mitään vakiokehää ei ole olemassa, eikä tekstiaineistoa voi sijoittaa johonkin valmiiksi olemassa olevaan kehikkoon, minkä avulla se voidaan tehdä ymmärrettäväksi.
- 2) Kehien maailma on moninainen. Puheen ja tekstien esittämisyhteydet määrittävät hyvin pitkälle sen, millaisiin kulttuurisiin keskusteluihin toimijat tulevat kiinnittyneiksi. Kehä on rakennettava siksi jokaisessa tutkimuksessa omanlaisekseen.
- 3) Kehät rakentuvat jatkuvasti ja ovat olemassa vain siksi, että ihmiset muodostavat niitä teoillaan olemassa oleviksi.
- 4) Tutkimuksen suunta kulkee ytimestä, eli puhetilanteista tai kirjoitetusta tekstistä, kerrostumiin päin. Toisin sanoen, analyysi lähtee liikkeelle aineistosta eli ihmisten kielellisistä teoista. Kerrostumat ovat siis tulosta puhe- ja tekstiaineistojen analyysistä.

- 5) Tutkimusaineistoja luetaan ”tässä ja nyt” tapahtuvana toimintana, jossa ihmiset tekevät asioita olemassa oleviksi (ontologisiksi). Analyysissä tulee keskittyä siihen, mitä aineistossa tehdään ”tässä ja nyt”, eikä arvioida jälkiviisauden perusteella.
- 6) Tutkimusaineistot ovat tärkeä avain kulttuurisesti vakiintuneiden kuvaamisen tapojen tai yhteisymmärryksellisten ontologioiden analyysissä. Keskeinen tehtävä on tarkastella miten toimijat käyttävät kerrostumia tulkintaresursseinaan. Jos esimerkiksi toimijat orientoituvat puheissaan tai teksteissään johonkin sellaiseen, jonka voi tulkita yhteisesti jaetuksi tiedoksi, ollaan kehän kerrostumien jäljillä
- 7) Tietyt tulkintaresurssit toistuvat puhetilanteista ja teksteistä toiseen. Toistumat taas vahvistavat kerrostumiin liittyviä tulkintoja. Tutkimus voi koostua useista tilanteisista aineistopaloista, joiden ”tässä ja nyt” toimintoja on mahdollista verrata toisiinsa tarkastelemalla toistuvatko niissä käytettävät tulkintaresurssit. Eli viitataan aineistopaloissa samoihin kehän kerrostumiin.
- 8) Koska myös tutkijat ovat kulttuurisia toimijoita, heillä on kosketus yhteisesti jaettuihin tietoihin. Jos tutkija käyttää esimerkiksi aikaisempien tutkimusten tuottamaa tietoa tai tietoa jonkin instituution vakiintuneista toimintatavoista, tulisi ne jäljittää mahdollisimman tarkkaan ja kertoa myös lukijoille.
- 9) Puheiden tai tekstien esittämispaikka rajaa käytettävissä olevia tulkintaresursseja tai niiden käytön tapaa. Kielellinen toiminta tapahtuu aina jossakin yhteydessä eivätkä toimijat voi käyttää millaisia tulkintaresursseja tahansa.
- 10) Kehä voi toimia väljänä tutkimuksellisena hahmona tai erityisenä tutkimuskohteena. Kulttuurisilla kehillä on tutkimuksen kysymyksenasettelusta riippuen erilaisia rooleja. Kerrostumiin voidaan tehdä viittauksia ja pitää painopiste kehän ytimessä eli empiirisessä aineistossa tai sitten tutkimuksessa voidaan selvittää millaisia kerrostumia tiettyjen puhetilanteiden ja tekstien ympärille rakentuu. Tässä tutkielmassa keskitytään jälkimmäiseen. (Juhila 2002, 182-185).

Oma tutkimukseni pyrkii, Juhilan käsittein, selvittämään minkälaisia kulttuurisia kerrostumia täysistuntokeskustelujen ympärille rakentuu. Tarkoitukseni on keskittyä erilaisten uhkakuvien muodostumiseen ja siihen, miten ne keskusteluissa rakentavat todellisuutta. En yritä selvittää uhkakuvien alkuperää tai syitä, vaan keskityn pelkästään niistä rakentuvaan ”todellisuuteen”. Diskurssien esittämisyyhteys onneksi rajaa tässä aika paljon tehtäviä tulkintoja, eikä ”tässä ja nyt” tapahtuvasta toiminnasta joudu juurikaan poikkeamaan. Tiettyjen tulkintaresurssien toistuva käyttö, eli esimerkiksi samanlaisten argumenttien käyttäminen keskustelussa, rakentaa tutkimusaineiston ympärille kehiä, jotka hahmottavat siten yhteisesti ymmärrettyä todellisuutta. Esitettyjen väitteiden

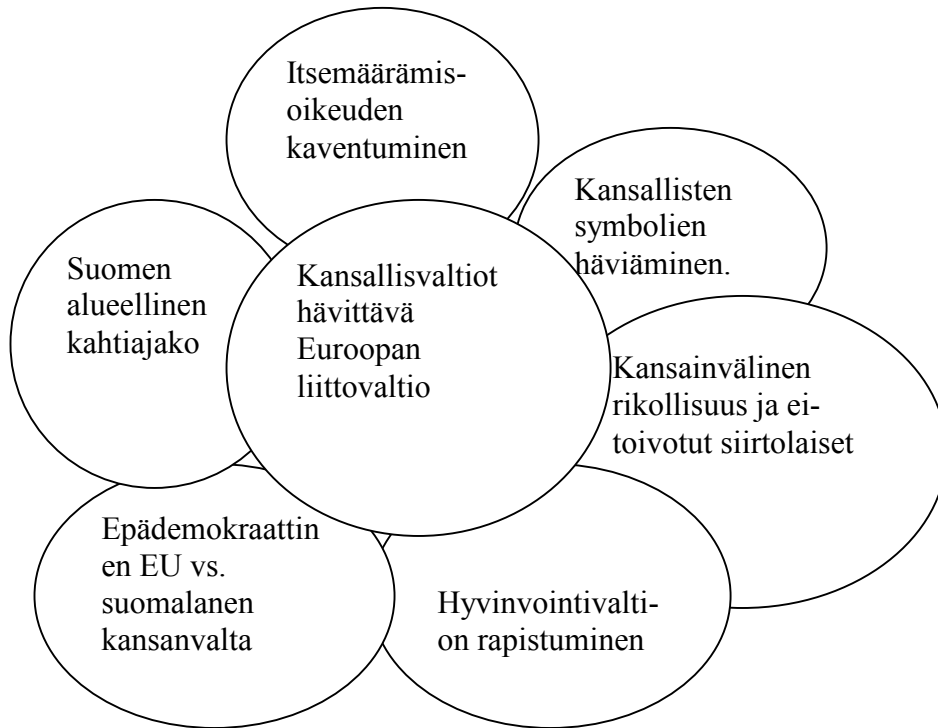
asiallinen oikeellisuus ei ole tässä olennaista, koska tarkastelun kohteena on vain se, mitä diskurssit saavat aikaan ja miten ne muokkaavat käsitystä siitä mitä on.

4 EDUSKUNTAKESKUSTELUT

Aineistoon valitut keskustelut on valikoitu siten, että ne käsittelevät kansallisia symboleja, kansakunnan rajoja sekä kansallisvaltion itsemääräämisoikeutta. Aloitan vuodesta 1994, jolloin päätettiin liittymisestä Euroopan unioniin. Jäsenyykeskustelua (HE 135/1994), on käsitelty vain niiltä osin, kun keskusteluissa sivuttiin Talous- ja rahaliittoon liittymistä. Tämän lisäksi Talous- ja rahaliittoon liittyvä keskustelu Suomen vaihtoehtoista ja kansallisesta päätöksenteosta suhteessa Talous- ja rahaliittoon (VNS 4/1997). Näiden keskustelujen välillä aikaa ehti kulua kolme vuotta. Kansanäänestystä edeltävän keskustelun mukaan ottaminen oli kokonaisuuden kannalta mielestäni tärkeää, koska analyysin ulottaminen aikaan ennen EU-jäsenyyttä havainnollistaa tulevaisuudenodotuksia, joiden toteutuminen ja toteutumatta jääminen aktualisoituu myöhemmissä puheenvuoroissa. Näiden lisäksi käsittelem keskustelua Schengenin sopimusten hyväksymisestä (HE 20/1998), joissa kysymykset liittyvät Euroopan ja kansallisvaltioiden rajoihin. Työvoiman, rikollisuuden ja ylipäänsä ihmisten liikkuvuuteen kansallisvaltioiden rajojen yli puututaan keskusteluissa Keski- ja Itä-Euroopan maiden (HE 78/2003) sekä Bulgarian ja Romanian (HE 218/2005) liittymisestä Euroopan unioniin. Euroopan unionin perustuslaillisen sopimukseen (VNS 6/2005), tai perustuslakiin, liittyvä keskustelu puolestaan on mukana sen kansallisvaltion perustuslakiin rinnasteisten mielikuvien vuoksi. Lisäksi olen myös lukenut keskustelun valtioneuvoston selonteon pohjalta koskien unionin tulevaisuutta (VNS 3/2001).

Analyysi noudattelee Kirsi Juhilan jatkuvasti muuttuvien kulttuuristen kehien mallia, niin, että diskurssien keskiössä on kansallisvaltiot hävittävän liittovaltion uhka. Sen ympärille muodostuu eri keskusteluista kontekstikehiä, jotka ovat: Itsemääräämisoikeuden kaventuminen, markkinavoimat ja epädemokraattinen EU vs. suomalainen demokratia, kansallisten symbolien häviäminen, hyvinvointivaltion rapistuminen, kansainvälinen rikollisuus ja ei-toivotut siirtolaiset sekä Suomen alueellinen kahtiajako. Koska keskityn tässä modernisaatioprosessissa syntyneen alueellisesti rajatun kansallisvaltion uhkakuviin, on Euroopan liittovaltio integraatiokehityksen päätepisteenä sopiva ydin keskustelulle. Tämän ytimen ympärille muodostuu erilaisia integraatioon liittyviä uhkakuvia, jotka eduskuntakeskusteluista nousivat esille. Olen jakanut analyysin kolmeen osaan edellä mainittujen teemojen mukaan. Toinen vaihtoehto olisi ollut tarkastella kutakin toistuvasti esille noussutta uhkakuvaa omina teemoinaan. Tämä vaihtoehto jättäisi kuitenkin vähäiselle huomiolle asioiden esittämissyhteyden, mikä taas määrittää sen millaisiin kulttuurisiin

keskusteluihin toimijat kiinnittyvät. Lisäksi edellä mainitut kontekstikehät läpäisevät ainakin osittain kaikki kolme teemaa. Visuaalisena yhteenvetona analyysi näyttää tältä:

4.1. PUOLUEET JA EUROOPAN UNIONI

Vaikka puolueiden kannoilla ei muuten ole merkittävää roolia tässä tapaustutkimuksessa, olen kuitenkin seuraavassa selvittänyt puolueiden suhtautumista Euroopan unioniin pääpiirteissään. Tämän luvun tarkoitus on selvittää ympäristöä, tai kontekstia, johon edustajien puheenvuorot kiinnittyvät. Näin ollen voidaan selvittää, minkälaisia kerrostumia eri puhetilanteiden ympärillä on.

Kokoomus ja RKP kannattivat jo vuonna 1991 Suomen liittymistä Euroopan unioniin. Vuonna 1992 Keskustan johtama porvarihallitus päätti Suomen hakevan EU:n jäsenyyttä, joka sai aikaan puolueen jakautumisen jäsenyyttä kannattavaan puolueen johtoon ja lähinnä maaseudulla asuviin EU:n vastustajiin. Vaikka vuonna 1994 puoluekokouksessaan Keskusta päätti viralliseksi kannakseen kannattaa Suomen jäsenyyttä Euroopan unionissa, tästä huolimatta vain 36% puolueen kannattajista äänesti jäsenyyden puolesta kansanäänestyksessä. Vasemmistopuolueista sosiaalidemokraattien enemmistö tuki jäsenyyttä kun taas Vasemmistoliitto ei ottanut lainkaan kantaa koko kysymykseen. Kansanäänestyksessä vain neljännes puoleen kannattajista valitsi kyllä -vaihtoehdon. Vihreät eivät myöskään ottaneet virallista kantaa jäsenyyteen puolueen hajanaisuuden vuoksi ja noin puolet Vihreiden kannattajista äänesti jäsenyyden puolesta. Selkeimmin ei-linjalla

olivat Kristillisdemokraatit ja perussuomalaisten edeltäjä SMP, joiden kannattajista lähes kaikki äänestivät jäsenyyttä vastaan. Kristillisdemokraatit myös erosivat hallituksesta sen EU-myönteisyyden vuoksi. (Raunio 2000, 44).

Talous- ja rahaliittokysymyksessä SDP, Kokoomus ja RKP ottivat myönteisen kannan vasta vuonna 1997, vaikka olivatkin Raunion mukaan sitoutuneet Emu-jäsenyyteen jo huomattavasti aikaisemmin. Keskustan johtama hallitus oli sitoutunut kaikkiin Maastrichtin sopimuksen ehtoihin, joihin myös talous- ja rahaliittoon liittyminen kuului. Keskusta jäi vuonna 1995 oppositioon, ja päätyi vuonna 1997 vastustamaan Suomen liittymistä rahaliittoon. Muutenkin puolue omaksui huomattavasti kriittisemmän kannan EU-jäsenyyteen liittyvissä kysymyksissä. Keskusta ei kuitenkaan tuolloin olisi tavoitellut rahaliitosta eroamista, jos eduskunta sen puolesta äänestäisi. Vihreiden ja Vasemmistoliiton kannattajat olivat suurimmaksi osaksi Emu-kielteisiä, mikä asetti puolueet hankalaan tilanteeseen Emu-myönteisessä hallituksessa. Molemmat puolueet kuitenkin hyväksyivät jäsenyyden Talous- ja rahaliitossa. (Raunio 2000, 47).

Yleisemmin esimerkiksi SDP:n europolitiikassa näkyi 1990-luvulla eurooppalaisten sisarpuolueiden vaikutus. Sosiaalidemokraattien politiikassa integraation merkitys näkyy Raunion mukaan erityisesti työllisyyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin mahdollistajana. Puolue hyväksyy unionin toimivallan ja ylikansallisen demokratian vahvistamisen, mutta rajoitetusti. Keskusta oli 1990-luvulla kolmesta suurimmasta puolueesta se, joka halusi säilyttää unionin selkeästi itsenäisten valtioiden yhteisönä. Vaikka Keskustan virallinen kanta unionijäsenyyteen oli periaatteessa myönteinen, oli silti sen johdossa ja kannattajissa Raunion mukaan havaittavissa ideologinen sidos kansallisvaltioaatteeseen. Kokoomuksen myönteisempää suhtautumista unioniin selittää osaltaan se, että integraatio on hyvin markkinahenkistä. Etenkin talous- ja rahaliittoa Kokoomuksessa pidettiin tärkeänä. Vasemmistoliitossa puolestaan enemmistö vastusti aluksi EU:n jäsenyyttä eikä puoltanut myöskään integraation syventämistä. Vuodesta 1998 on Vasemmistoliitossa Raunion mukaan kuitenkin ollut havaittavissa aikaisempaa myönteisempiä EU-kannanottoja. Myös Vihreitä unioniasiat jakavat kahteen leiriin. Periaatteessa Vihreät kannattavat kansainvälistymistä, koska se helpottaa maailmanlaajuisten asioiden ratkomista. Euroopan unioni kehittyi kuitenkin jokseenkin vääristä lähtökohdista monien Vihreiden mielestä, koska se ei ota huomioon ympäristön ja tavallisten ihmisten tarpeita. Puolueessa suhtauduttiin kuitenkin Raunion mukaan suopeasti unionin toimivallan vahvistamiseen, vaikka se unionia monista asioista kritisoi. Vihreissä kannatetaan ylikansallisen demokratian vahvistamista eniten suomalaisista puolueista. Ruotsalaisessa kansanpuolueessa ollaan hyvin yksimielisiä integraation suotavuudesta ja puolueessa EU näyttäytyi ennen kaikkea rauhan ja vakauden takuuna. (Raunio 2000, 47-48).

Kansainvälisenhenkisiksi perusideologialtaan voidaan kutsua yleensä kristillisdemokraattisia, sosiaalidemokraattisia, liberaaleja, vihreitä ja konservatiivisia puolueita. Agraaripuolueet ja populistiset oikeistopuolueet puolestaan ovat yleensä enemmän kansallisten arvojen puolustajia. Suomessa Keskustalla, Kristillisdemokraateilla ja Perussuomalaisilla on ollut vaikeuksia kansainvälistymiskehityksen sovittamisessa puolueen ideologiaan. Raunion mukaan esimerkiksi Vihreiden ja Vasemmistoliiton EU-kielteisyyttä saattaa selittää se, että unioni mielletään usein liian markkinatalousvetoiseksi, suuria pääomia suosivaksi eliittiprojektiksi, jossa unohdetaan ihmisten, ympäristön ja laajemmin Euroopan tarpeet. Suomalaiseen puoluekenttään on tullut EU-jäsenyyden myötä uusi jakolinja vanhan oikeisto-vasemmisto jaon rinnalle. Kansainvälisen maailmankuvan ja kansallisvaltiolähtöisen ajattelun vastakkainasettelu on Raunion mukaan korostunut. Tämä jako läpäisee lähes kaikki puolueet, koska melkein jokaisessa puolueessa on kansallismielinen oppositio. Usein oppositio on kuitenkin henkilöitynyt tiettyihin kansanedustajiin. (Raunio 2000, 48, 61)

4.2. TALOUS- JA RAHALIIITTO

Suomen markasta ”luovuttiin” periaatteessa ja unionisopimuksella vuonna 1994. Talous- ja rahaliittoon liittymisestä päätettiin kuitenkin vasta toukokuussa 1998. Käsittelen tässä ainoastaan unionisopimukseen liittyvää lähetekeskustelua (HE /1994) PTK 73/1994 vp ja PTK 74/1994 vp), koska varsinainen keskustelu käytiin vasta kansanäänestyksen jälkeen. Varsinaista keskustelua hallitsi kansan tahdon toteuttamiseen liittyvät kysymykset, joten se ei tämän tutkielman kannalta ollut yhtä kiinnostava kuin lähetekeskustelu. Lisäksi Talous- ja rahaliittoon liittyen olen käynyt läpi vuonna 1997 valtioneuvoston selonteon (VNS 4/1997, PTK 63/1997 vp) pohjalta käydyin lähetekeskustelun. Tällöin keskustelun otsikkona oli ”Suomen vaihtoehdot ja kansallinen päätöksenteko suhteessa Talous- ja rahaliittoon”. Varsinaisessa täysistuntokeskustelussa keskusteltiin Emu-kriteerien täyttymisestä, kansalaisten Emu-tietämyksen heikkoudesta sekä kansanäänestyksen järjestämisestä, mitkä keskustelunaiheina olivat mielenkiintoisia, mutta eivät tarjonneet tähän tarkoitukseen erityistä lisäarvoa. Päätös Talous- ja rahaliittoon liittymisestä oli tehty jo jäsenyys sopimuksen hyväksymisen yhteydessä, joten vuoden 1994 keskustelut kertovat myös siitä, miten tärkeä yksikkö oma raha ja talouspoliittisen päätäntävalta olivat Euroopan unioniin liittyvissä asioissa.

4.2.1 Kansallisen itsemääräämisoikeuden kaventuminen

Maastrichtin sopimuksen yhteydessä sovittiin myös Talous- ja rahaliiton perustamisesta, jonka tarkoitus oli luoda paitsi talouspoliittinen yhteenliittymä myös poliittinen hanke tiiviistä Euroalueesta. Talous- ja rahaliiton keskeisimmät tavoitteet olivat yhteinen raha, yhteinen keskuspankkijärjestelmä sekä talous- ja finanssipolitiikan yhteensovittaminen. Toukokuussa 1998 päätettiin, että Suomi, kymmenen muun jäsenvaltion kanssa liittyy euroalueeseen vuoden 1999 alusta. Keskustelua liittymisestä euroalueeseen leimasi muun muassa Antero Myllymäen mukaan samanlainen mustavalkoisuus kun itse unionin jäsenyyss keskusteluakin. Kannanotot liikkuvat akselilla, päätöksenteko EMU:sta perustuslainsäätämisyjärjestyksessä, vastaan ei liitytä rahaliittoon ollenkaan. Perustuslainsäätämisyjärjestystä vaatineet vetosivat perustuslaissa määriteltyyn Suomen valuuttaan ja sen ristiriitaan yhteisvaluutan kanssa. Myllymäen mukaan keskusteluun liittyi haikeutta itsenäisyyden vahvan symbolin menettämisestä. Jälkimmäistä kantaa puoltaneet pitivät Emua itse EU:n jäsenyyssopimuksesta irrallisena osana, josta saatettaisiin päättää erikseen, eikä eduskunnan päätös unionisopimuksesta velvoittanut Suomea talous- ja rahaliiton jäsenyyteen. (Myllymäki 1999).

Euroopan unionin kehityksessä moni seikka kyllä viittaa siihen, että unioni on kehittymässä kohti liittovaltion kaltaista rakennelmaa. Tästä ei kuitenkaan ole esimerkiksi Sami Moision mukaan erityisiä todisteita unionin kehityksessä. Sisärajoja ei ole radikaalisti purettu, ei konkreettisella eikä myöskään symbolisella tasolla. Schengen järjestelmä esimerkiksi vain madaltaa rajoja, ja näin ollen lähinnä helpottaa liikkumista unionin alueella. Suurimmalla osalla unionin kansalaisista elää vahva mielikuva kansallisista rajoista, eikä niitä voida konkreettisestikaan poistaa ennen kuin kansalliset valtakoneistot ja instituutiot on lakkautettu rajoihin liittyen. Toiseksi Moision mainitsee unionin ulkorajan vahvistamis- ja rakennushankkeet, joita tulisi olla käynnissä niin symbolisella kuin materiaalisella tasolla. Ja viimeiseksi pitäisi olla empiiristä näyttöä siitä että nämä rajoihin liittyvät toimenpiteet tuottaisivat sisäistä yhteenkuuluvuutta sekä ulkoryhmiä, joiden kautta EU-identiteettiä, tai eurooppalaista identiteettiä voitaisiin rakentaa. Jotta kansallisia identiteettejä voitaisiin heikentää EU:n instituutioiden tulisi järjestelmällisesti pyrkiä heikentämään kansallisia instituutioita, ideologioita ja perinteitä. (Moision 2002, 247-248).

Tätä samaa logiikkaa voi Moision mukaan soveltaa yhteisvaluutta Euroon. Euro toimii vaihdon välineenä ja sen lisäksi kulttuurisena symbolina. Kulttuurisessa symbolissa on oltava jotakin tuttua. Historiallisesti Suomen markan perustaminen liittyi olennaisella tavalla kansakunnan ja Suomen valtion rakentamiseen omaksi muista erottuvaksi alueekseen. Oma raha oli yksi merkittävimmistä

kansallisista instituutioista. Moision mukaan myös jokainen suomalainen muistaa historiaan jääneen markan, joka symboloi sukupolvesta toiseen jotakin tuttua ja turvallista. Seteleissä ja kolikoissa käytetyt symbolit kuvasivat samalla aikaa jota elettiin. Esimerkiksi jälleenrakennuksesta muistuttava kuohuva Imatrankoski ja kansallissäveltäjä Sibelius kertoivat suomalaisten jakamasta symboliikasta. Jaettu symboliikka konstruoi Suomesta muista irrallaan olevan alueen, jolla on kansallinen kulttuuri ja alueellinen ikonografia. (Moisio 2002, 248-249).

Rahakeskustelun ytimessä oli huoli kansallisen päätäntävällän menettämisestä. Toiset katsoivat talouspoliittisen päätöksenteon itsenäisyyden menetettävän Euroopan unioniin ja sen Talous- ja rahaliittoon liittymisen myötä ja toisten mielestä itsemääräämisoikeus menetettiin jo 1980-luvun lopussa rahamarkkinoiden vapauttamisen myötä. Talous ja työllisyys olivat kaksi erityistä teemaa, joihin Euroopan unionin puolustajat sekä vastustajat ottivat kantaa. Vastustajien mielestä työllisyys ja Suomen talous tulisivat kärsimään unioniin liittymisestä ja puolustajat taas katsoivat molempien hyötyvän integraatiosta. Kriittisimmissä kannanotoissa EU:sta hahmottuu valloittajavaltioon verrattavissa oleva epädemokraattinen myyttinen konstruktio, joka tuhoaa kansallisvaltioiden suvereniteetin jättämättä mitään tärkeää kansallisten päätöksentekojen vastuulle. Mielenkiintoisen lisän talouteen liittyvään keskusteluun tuo uhkakuva naisten aseman radikaalista huononemisesta ja suoranaisestä tasa-arvon murenemisesta.

Ne, joiden mielestä talouspoliittinen itsemääräämisoikeus menetettiin jo rahamarkkinoiden vapauttamisen yhteydessä, katsoivat Suomen talouden vakaudesta huolehtimisen olevan välttämätöntä riippumatta siitä onko Suomi EU:n jäsen tai missä aikataulussa Talous- ja rahaliitto etenee. Vuonna 1994 Suomi oli vasta selviytymässä rauhan ajan pahimmasta taloudellisesta kriisistä, joten etenkin oppositiossa pidettiin odotuksia rahaliiton toteutumisesta epärealistisina. Unionisopimuksen lähetekeskustelussa (HE 135/1994, PTK 73/1994vp ja PTK 74/1994vp) Sosiaalidemokraattisen puolueen tuolloinen puheenjohtaja Paavo Lipponen muun muassa piti vuosituhanen vaihteessa toteutuvaa rahaliiton kolmatta vaihetta ”hurskaana toiveena”. 1994 Suomen työllisyystilannetta pidettiin niin heikkona, ettei rahaliiton toteutumiselle samalla vuosikymmenellä nähty realistisia mahdollisuuksia. Vaikka ajalliset odotukset Emun suhteen olivat hieman pessimistisiä, pitivät etenkin suuret puolueet (Kokoomus, SDP ja Keskusta) työllisyyden paranemista, talouden vakautta ja turvallisuuskysymyksiä tärkeinä perusteina puoltaa Suomen liittymistä Euroopan unioniin.

Ne, joiden mielestä Euroopan unioniin liittyminen vie talouspoliittisen itsemääräämisoikeuden oman rahan ohella, katsoivat Suomen talouden olevan erittäin haavoittuvainen verrattuna EU:n suurin maihin, kuten Ranskaan ja Saksaan. Muun muassa Vasemmistoliiton Claes Andersson (HE

135/1994, PTK 73/1994vp ja PTK 74/1994vp) piti huolestuttavana sitä, että kansalliset rahapolitiikan välineet katoavat ja Suomen työllisyyspolitiikka unohdetaan kokonaan. Rahapolitiikan välineistä puhuttaessa, viitattiin usein devalvaatioon, jonka käyttö talouden vakauttamisessa on vähintäänkin kiistanalainen. Esimerkiksi Liberaalisen kansanpuolueen Tuulikki Ukkola (HE 135/1994, PTK 73/1994vp ja PTK 74/1994vp) piti Suomen jäsenyyttä Euroopan unionissa kuin myös Talous- ja rahaliitossa hyvänä, koska ne pakottavat Suomen pois ”tämän vuosisadan vitsauksesta, inflaatio-devalvaatiopolitiikasta, jonka avulla on aina aika ajoin takavarikoitu osa työntekijöiden tuloista teollisuuden pääomaksi.” Myös sosiaalidemokraattien Tuulikki Hämäläinen (HE 135/1994, PTK 73/1994vp ja PTK 74/1994vp) kritisoi devalvaatiopolitiikkaa sekä koko Talous- ja rahaliitosta käytyä keskustelua. Hämäläisen mukaan rahaliitosta on unionia vastustavien tahojen keskuudessa tehty keskeinen pelote Suomelle. Sitä myös virheellisesti käytetään esimerkkinä itsenäisyyden menetyksestä. Hämäläinen nosti esiin niin sanotut markkinavoimat, jotka hallitsevat meitä huomattavasti enemmän mitä Euroopan unionin vastustajat haluavat myöntää. Rahaliiton vastustajat haikailevat Hämäläisen mielestä nimenomaan devalvaation perään ja torjuvat Emun siitä syystä, ettei se enää antaisi Suomelle mahdollisuuksia jatkuviin devalvaatioihin. Devalvaation käyttö talouspolitiikassa ei koskaan ole ollut Hämäläisen mukaan oikeudenmukainen. Devalvaatio tarkoitti usein massiivista tulonsiirtoa kuluttajilta ja palkansaajilta vientiteollisuudelle. Lisäksi se usein myös johti inflaatiokierteeseen, joka merkitsi tulojen ja omaisuuden uusjakoa erittäin epäoikeudenmukaisella tavalla. Erityisesti Hämäläinen ihmetteli pienituloisten palkansaajien puolella olevaa ja sosialistista retoriikkaa puheenvuoroissaan käyttävää Vasemmistoliittoa sen devalvaatiokaipuusta. Talouden vakaus on kuitenkin pienituloisen etu.

Kolmantena suhteellisen selkeästi erottuvana ryhmänä ovat integraation ja kaiken kansallisvaltion asemaa horjuttavan kehityksen vastustajat. Esimerkiksi Kristillisdemokraattien Toimi Kankaanniemi (HE 135/1994, PTK 73/1994vp ja PTK 74/1994vp) käyttää puheenvuorossaan hyvin nationalistista retoriikkaa vastustaessaan Suomen liittymistä Euroopan unioniin. Kankaanniemen mukaan ”kansoille on annettu ajat ja asumisensa rajat. Kansallisvaltioiden tärkein perusta on yhteinen alue ja kieli.” EU on yksinkertaisesti uhka kansallisvaltiolle. ”Se ottaa kansoilta päätösvaltaa keskittäen sitä epädemokraattiseen ja salailevaan byrokratiaansa”, Kankaanniemi toteaa. Lopuksi hän viittaa vielä neljänteen käskyyn, jossa

”meitä kehoitetaan kunnioittamaan isäämme ja äitiämme, että menestyisimme ja kauan eläisimme maan päällä. Meidän isämme ja äitimme itkien ja rukoillen taistelivat puoli vuosisataa sitten tämän kansan ja maan itsenäisyyden ja vapauden puolesta. Meidän tulee syvästi kunnioittaa sotiemme veteraanien raskaita uhrauksia, kiitollisina viljellä

ja varjella tätä maata ja turvata kalliisti hankittu ja lunastettu itsenäisyytemme. Siihen liittyy lupaus menestyksestä ja siunauksesta, joka meidät kansanakin tekee todella rikkaaksi.”

Kankaanniemen puheenvuoro on suorastaan oppikirjamainen esimerkki tehokkaan viholliskuvan luomisesta. Pintatasolla EU uhkaa demokratiaa ja suomalaista yhteiskuntajärjestystä byrokraattisuudellaan sekä epädemokraattisuudellaan. Näitä väitteitä olisi ollut mahdollista perustella järkevillä argumenteilla. Tunnetasolla Kankaanniemi ulottaa vihollisen tunkeutumisen poliittisen päätöksenteon tasolta aina perheyksikköön asti. Viittaamalla Raamattuun ja sotaveteraaneihin, EU-jäsenyyden kannattajista tulee paitsi isänmaan pettureita myös käskyjen rikkojia. Sotaveteraaneja pidetään Suomessa edelleen yhteiskunnallisesti sankareina ja veteraanien uhrauksia voidaan helposti käyttää poliittisen diskurssin tehosteena.

EU-kriitikkoja yhdistää myös metaforien runsas käyttö. Esimerkiksi Suomen maaseudun puolueen (SMP) Tina Mäkelä (HE 135/1994, PTK 73/1994vp ja PTK 74/1994vp) vertasi ”Brysselin-junaa” natsi-Saksana keskitysleirikuljetuksiin. Pääteasemalla odottaa molempien junien matkustajia karmaiseva yllätys, vaikka etukäteen luvattiin hyvää. Noustaessa Brysselin-junaan menetetään oma rahan, ulko- ja turvallisuuspolitiikan mukana merkittävä määrää itsemääräämisoikeutta ja itsenäisyyttä. Myös Mäkelä viittaa menneiden sukupolvien uhrauksiin, jotka mitätöityvät yhdessä päivässä, kun unionisopimus hyväksytään. Tulevaisuuden sukupolvilla pitäisi olla suomalainen Suomi asuttavanaan ja heidän pitäisi saada itse päättää omista asioistaan oman maan kamaralla. ”Suomalainen Suomi” on jo itsessään kiinnostava käsite, koska sitä voi käyttää eri tilanteissa ja sen sisään voi tarpeen vaatiessa sisällyttää mitä tahansa. Suomalaiselle Suomelle ei luultavasti edes ole yhteisesti hyväksyttyä määritelmää, vaan se konstruoituu jokaisen yksilön mielessä tarkoittamaan niitä asioita, jotka kyseiselle yksilölle ovat juuri ”suomalaisia”. Tässä puheenvuorossa myös ulko- ja turvallisuuspolitiikka joutuivat talouspoliittisen suvereniteetin kaventumisen kanssa samaan pakettiin. Monisyinen ja muuttuva todellisuus pelkistyy muutamiksi liioitelluiksi piirteiksi, jotta puheen synnyttämä tulevaisuudenkuvasta tulisi riittävän uhkaava ja ilmeinen, kuten Vuorinen edellä viholliskuvia määritteli.

Yksi kiinnostava elementti rahakeskustelussa oli hyvinvointivaltion kohtalo. Edellä jo mainitsin Talous- ja rahaliiton puolustajienkin olleen huolissaan Suomen työllisyydestä sekä hyvinvoinnin taloudellisesta turvaamisesta, johon integraatio antaa nykyistä paremmat mahdollisuudet. Vastustavalla puolella Talous- ja rahaliiton säännöt ja unionijäsenyyden taloudellisten rasitusten pelättiin murentavan hyvinvointivaltion tulopohjan. Muun muassa Suomalaisen rintaman Heikki Riihijärvi (HE 135/1994, PTK 73/1994vp ja PTK 74/1994vp) näkee tulevaisuuden skenaariossaan

naisten vetäytyvän takaisin kotitalouksiin ja hyväntekeväisyysorganisaatioiden huolehtivan yhä kasvavasta osasta sosiaali- ja terveystalouksia. Tämä uhka liittyy katolisen maailmankuvaan ja näkemykseen yhteiskunnasta, jossa Riihijärven mukaan köyhäinhoito kuuluu vain köyhälle itselleen.. Myös tässä yksinkertaistettu kuva ”vihollisesta” heijastetaan kohderyhmään, jossa nähdään vain omaa ennakoasennetta vastaavia ja sitä vahvistavia piirteitä

Edellä Anthony Smith luki rahayksikön yhdeksi kansakunnan symboliksi. EU-jäsenyysskeskustelussa joidenkin edustajien puheissa rahasta tuli itsenäisen valtion tunnusmerkki. Muita tunnusmerkkejä itsenäiselle valtiolle olivat muun muassa Keskustan Kyösti Virrankosken (HE 135/1994, PTK 73/1994vp ja PTK 74/1994vp) mukaan oma laki, tuomioistuin, kieli ja omat puolustusvoimat. Virrankoski ennusti, että etenkin demokratian kannalta on ongelmallista, että suomen kieltä ei enää voi käyttää neuvotteluissa, asioiden valmistelussa tai ”todellisissa kädenväännöissä”. Tämä tarkoittaisi paluuta vuosikymmenten takaiseen asetelmaan, jossa hallinto käyttää eri kieltä kuin kansa. Virrankoski viittasi tässä suomalaisen kielinationalismin tavoitteeseen saada suomen kielelle virallinen asema ruotsin rinnalle. Vaikka suomi on Euroopan unionin virallinen kieli, on Virrankosken huolella perusteita. Demokratian ja kansalaisten poliittisen osallistumisen kannalta voi pitkällä tähtäimellä olla ongelmallista jos hallinnon kieli on suurimmalle osalle kansasta vieras. Vaikka suurin osa dokumenteista olisikin käännetty suomen kielelle, on mahdollisuudet konkreettisesti osallistua päätöksentekoon, esimerkiksi työskentelemällä Euroopan unionin toimielimessä, heikot ilman kielitaitoa.

Vain harvat edustajat kytkivät rahan kulttuuriin tai identiteettiin. Vihreiden Pekka Rätty (HE 135/1994, PTK 73/1994vp ja PTK 74/1994vp) toivoi, että EY:n perustamissopimuksessa mainittu jäsenmaiden kulttuurien tukeminen toteutuisi, jos Suomi päättää unionin jäseneksi liittyä. Koska unioni ei kuitenkaan avaisi suomalaiselle kulttuurille uusia ulottuvuuksia tai toisi rahallisia hyötyjä. Rätty piti kansallista ja alueellista monimuotoisuutta tärkeänä, koska kulttuuri kuuluu keskeisenä osana kansakuntana olemisen ehtoihin. Rätty ei uskonut yhteisvaluutan toteutuvan vielä 1990-luvulla ja häntä huolestaa oman rahan menettäminen. Sen mukana menetettäisiin ”myös se identiteetti, jonka raha luo omalle kansakunnalle”. Epäilevästi hän suhtautuu myös Kokoomuksen ryhmäpuheenvuorossa mainittuun rahaliiton tuomaan imagohyötyyn kansainvälisten sijoittajien silmissä. Rätty totesi:

”Sijoittajat määräävät suomalaisen imagon, suomalaisen kulttuurin, suomalaisen tulevaisuuden. Tosin sanoen ne, jotka pyörittävät suurta rahaa maailman kentillä, määräävät tällä hetkellä, mikä on Suomen asema eurooppalaisessa talouselämäkartassa. Toisin sanoen me olemme jo menettäneet oman identiteettimme.

Me olemme menettäneet jo itsenäisyytemme, jolloin on aivan sama olemmeko me EU:n jäseniä vai ei.”

Suomea, ja suomalaista kulttuuria kohtaa läntinen uhka, joka tiivistyy Euroopan taloudelliseen integraatioon ja toisaalta myös kapitalismiin sekä siihen liittyvän globaaliin markkinatalouteen. Rädyn logiikassa tosin on joitakin epäkohtia, josta hän saikin Liberaalien Tuulikki Ukkolalta huomautuksen. Ukkola varoitti ”humanistina esiintyvää” Rätystä identiteetin ja itsenäisyyden yhdistämisestä. Jos suomalaisilla ei olisi ollut omaa identiteettiä itsenäisyyden menettämisen ollessa ajankohtainen, niin meitä ei olisi tällä hetkellä täällä, Ukkola totesi. Hän kehotti Rätystä kysymään tanskalaisilta onko heiltä mennyt itsenäisyys Euroopan unionin jäsenyydessä. Suomen itsenäisyyttä ja identiteettiä eivät välttämättä uhkaa samat asiat, mutta ne itsessään jo herättävät tunteita ja mielipiteitä, joten uhkakuvasta tulee tehokkaampi, kun nämä kaksi asiaa niputetaan. Itsenäisyys myös pelkistetään tällaisissa puheenvuoroissa useina tarkoittamaan sitä, että päätetään *kaikista* asioista itse ja mahdollisimman riippumattomina.

Identiteettiä ei usein määritellä, vaikka se jonkinlaisena puhtaimpana ja aidoimpana suomalaisuutena onkin Euroopan unionissa vaarassa. Talouspoliittisen päätöksenteon tavan muuttuminen Euroopan unionin ja Talous- ja rahaliiton myötä ei tietysti suoraan vaikuta suomalaiseen identiteettiin, mitä se sitten tarkalleen tarkoittaakin, mutta välillisiä vaikutuksia voivat olla esimerkiksi muutokset päätöksentekokulttuurissa. Jos esimerkiksi suomalaiseen identiteettiin kuuluu kaikista kansalaisista huolehtiminen, tasa-arvoisuus ja tietynasteinen yhteisten arvojen ja asioiden jakaminen, saattaa tämä muuttua, kun talous- ja rahapolitiikkaa tehdään kauempana ja korkeammalla tasolla. Kansainvälisellä tai globaalilla tasolla pätevät taloudelliset lainalaisuudet eivät välttämättä kunnioita alueiden ja kulttuurien monimuotoisuutta. Näin myös taloudellisesta tasa-arvoisuudesta ja yhteen hiileen puhaltamisesta joudutaan joissain tilanteissa luopumaan. Tämä taas muuttaa ihmisten käsityksiä esimerkiksi Suomesta yhteiskuntana ja valtiona sekä itsestään osana tätä kokonaisuutta.

Kokoomuksen Kaarina Drombergin (HE 135/1994, PTK 73/1994vp ja PTK 74/1994vp) mukaan Suomi ei menetä rajojaan, puolustusvoimiaan, kieltään, kulttuuriaan, sinivalkoista lippuaan eikä kansallistunnettaan vaikka EU-jäsenyys toteutuisi. Päinvastoin, Dromberg uskoi kansallistunteen ja yhteenkuuluvuuden vahvistuvan unionissa, koska suomalaiset pitäisivät yhtä. Lippukin liehuisi itsenäisten valtioiden lippurivistössä, johon Suomi on aina halunnut kuulua. Drombergin esimerkki yhteishengestä tulee urheilusta. Hän oli Italian matkallaan nähnyt esimerkillisen palan kansallistuntoa, kun jalkapalloturnauksessa eri maiden joukkueiden kannattajat olivat koko ottelupäivän liputtaneet oman joukkueensa puolesta. Tämä oli hänen mielestään luonnollisin tapa

syvimpien kansallistunteiden purkautumiselle. Dromberg totesi vielä, että ”vakuuttavampaa todistusta kansallisten valtioiden ja itsenäisyyden säilymisestä Euroopan unionissa tuskin oli saatavissa”. Keskustan Sulo Aittoniemi kehotti tämän jälkeen Drombergia lukemaan mitä Maastrichtin sopimuksen allekirjoittaminen Suomelle merkitsee.

Urheilu on ja tulee olemaan politiikasta sen verran erillinen taistelukenttä, ettei tietyn joukkueen kannattaminen välttämättä mitenkään liity kansallisvaltion itsenäisyyteen. Ja toisaalta urheilu tulee tulevaisuudessakin luultavasti olemaan sopiva tapa kansallisen identifioitumisen, koska se tuottaa ”kansallissankareita” ja menestymisen ja onnistumisen tunteita. Vaikka EU:lla on lippu ja hymni, kansalliset symbolit säilytetään ja kansainvälissä urheilukilpailuissa osallistujat edustavat tulevaisuudessakin kansallisvaltioita. Urheilussa mukana olevat taloudelliset ryhmittyvät tuskin haluavat kansallisvaltioiden katoavan maaottelukentiltä.

Jos kansakuntaa ajatellaan Andersonin tapaan kuviteltuna yhteisönä, mistä juuri suomalainen Suomi, yhteiset sankarit ja rahayksikkö ovat esimerkkejä, on perusteltua väittää, että kansakunta nimenomaan yhteisönä heikkenee Euroopan unionin kaltaisissa ylikansallisissa liitoksissa. Kansallisille ”tarinoille” ei ole samalla tavalla enää kysyntää, kun nationalismin ”kulta-ajalla”. Kansakuntaa ei enää tarvitse ajatella muista kansakunnista erillisenä yksikkönä, kun se tällä hetkellä osallistuu muiden kansakuntien (tai kansallisvaltioiden) kanssa yhteistyöhön ylikansallisella tasolla. Kansakunnan konkretisoituma, alueellinen kansallisvaltio, taas menettää perusrakenteistaan osia, kun lainsäädäntövaltaa siirtyy unionille ja oma raha sekä sen mukana oma rahapolitiikka poistuvat. Monet unionin vastustajat, kuten Virrankoski, tosin katsoivat, että valuuttaunionin toteutuessa oma talouspoliittinen päätöksenteko menetetään kokonaan.

Kansallisvaltion suurin uhka on Euroopan liittovaltio, jonka mahdollisuutta useissa puheenvuoroissa väläyteltiin. Etenkin valuuttaunionin katsottiin olevan ensimmäinen askel kohti liittovaltiomaista yhteistyötä. Esko-Juhani Tennilä (HE 135/1994, PTK 73/1994vp ja PTK 74/1994vp) Vasemmistoliitosta muun muassa ei halunnut nähdä Eurooppaa minään monoliittina. Jo Länsi-Euroopassa on Tennilän mukaan lukuisia eri kieliä puhuvia kansoja, joilla on hyvin erilainen historia, erilainen kulttuuri ja etenkin arkinen todellisuus. Erilaisuus on rikkaus, eikä Euroopan kansoja tule valaa yhteen liittovaltiomuottiin. Heli Astala (vas.) (HE 135/1994, PTK 73/1994vp ja PTK 74/1994vp) meni vielä hieman pidemmälle liittovaltiouhkakuvissa. Hän epäilee, että ”suurella todennäköisyydellä Suomella ei olisi omaa ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa, kauppapolitiikkaa, tullipolitiikkaa, maatalouspolitiikkaa, kansalaisuutta, omaa rahaa eikä itsenäistä talouspolitiikkaa” jos Suomi liittyy Euroopan unioniin. Astalan mukaan Suomi menettäisi itsenäisyytensä ja

täysivaltaisuutensa, kun se voimassa olevista laeista suurimman osan säätäisivät vieraat valtiot ja perustuslakikin alistettaisiin unionin lainsäädännölle.

Keskustelussa toiset edustajat katsoivat vain Talous- ja rahaliittoon liittymisen kaventavan Suomen itsemääräämisoikeutta kun toisten mielestä jo liittyminen Euroopan unioniin veisi Suomelta suuren osan itsemääräämisoikeutta. Esimerkiksi Vihreiden Tuija Pykäläinen (HE 135/1994, PTK 73/1994vp ja PTK 74/1994vp) piti Talous- ja rahaliittoon liittymistä lähtölaukauksena kansallisvaltion alasajolle. Pykäläinen näkee Suomen olevan tulevaisuudessa Saksan tai Ranskan näköinen autonominen itsehallintoalue, joka pahimmassa tapauksessa vain toteuttaa keskushallinnon päätöksiä tahdottomasti. Hänen mielestään kansallisvaltioiden nationalismin rapistuminen ei ole huono asia, mutta sen ei tarvitsisi tapahtua Maastrichtin sopimuksen avulla. Tässäkin uhkakuvassa EU on abstrakti keskushallinto, joka näkymättömällä kädellä vie kansallisvaltioilta itsemääräämisoikeuden ja lähinnä vain pahassa tarkoituksessa. EU onkin usein näkymätön vihollinen, joka pikkuhiljaa soluttautuu yhteiskunnan jokaiselle osa-alueelle. Näissä puheenvuoroissa EU ei näyttäytynyt jäsenvaltioiden yhteistyöelimenä vaan yksinvaltaisena diktatuurina, joka on alistamassa Suomen vuosisadan takaiseen tilanteeseen, jossa Suomi on pieni provinssi ison imperiumin reuna-alueella.

4.2.2. Suomen vaihtoehdot ja kansallinen päätöksenteko

Vuonna 1997 eduskunnassa keskusteltiin valtioneuvoston selonteon (VNS 4/1997) pohjalta Suomen liittymisestä Euroopan talous- ja rahaliittoon vuoden 1999 alusta. Tässä on käsitelty ainoastaan lähetekeskustelu (PTK 63/1997), koska ensimmäinen keskustelu näyttää yleensä suuntaa tuleville puheenvuoroille ja keskusteluille. Valiokuntien mietintöjen jälkeen käydyt keskustelut noudattelevat usein mietintöjen agenda, jolloin keskustelukin on suppeampaa.

Suomen tullessa Euroopan unionin jäseneksi Talous- ja rahaliiton toteuttaminen oli jo täydessä vauhdissa. Suomi joutui valtiovarainministeri Sauli Niinistön (Kok.) (VNS 4/1997, PTK 63/1997) sanoin hyppäämään liikkuvaan junaan. Hallitus totesi ohjelmassaan keväällä 1995 pyrkivänsä siihen, että Suomi täyttää Euroopan unionin talous- ja rahaliiton lähentymiskriteerit, jotta Suomi voisi niin päätettäessä liittyä Talous- ja rahaliiton kolmanteen vaiheeseen sen käynnistyessä. Käytännössä tämä tarkoitti yhteisen rahan käyttöönottamista. Tämä oli siis vaihtoehto, joka valittiin jo jäsenyys sopimuksen yhteydessä, vaikka itse liittyminen Emuun vaatiikin asian uudelleen käsittelyä ja eduskunnan päätöstä. Niinistö otti esittelyssään esille hyvinvoinnin ja työllisyyden

turvaamisen tärkeimpinä seikkoina Suomen talouspolitiikasta puhuttaessa. Talous- ja rahaliitto on Suomelle hyvinvoinnin ja vakaan tulevaisuuden valinta. Devalvaatioiden aika on ohi joka tapauksessa, koska Maastrichtin sopimus sitoo kaikkia sen allekirjoittaneita maita vakaaseen valuuttakurssipolitiikkaan.

Kokoomuksen hallituskumppanin SDP:n Erkki Tuomioja jatkoi siitä mihin Niinistö jäi. Tuomiojan (VNS 4/1997, PTK 63/1997) mukaan Suomella ei ole muita vaihtoehtoja kuin noudattaa talous- ja työmarkkinapolitiikassa vakauspolitiikkaa, liittyttiin Emuun tai ei. Tuomioja pitää varmana sitä, että liityttäessä Talous- ja rahaliittoon, tulee integraatioon syventäviä aineksia. Niinistö piti tärkeänä Emuun liittymisessä sitä, että ollaan alusta asti mukana päättämässä tulevaisuudessa joka tapauksessa edessä olevista asioista. Tuomioja puolestaan halusi olla realistisesti arvioitaessa vaikutusmahdollisuuksia Emussa. Vaikutusvalta, jonka Suomi menettäisi sillä, että ei liity rahaliittoon ensimmäisten joukossa, koskee niitä Emun toimintaan liittyviä päätöksiä, jotka ovat joka tapauksessa hyvin itsenäisesti toimivan Euroopan keskuspankin toimivallassa. Kaikilla EU-mailla on joka tapauksessa mahdollisuus olla mukana päättämässä rahaliiton pelisääntöjä muuttamista koskevissa neuvotteluissa.

Oppositiossa istuvan Keskustan Mauri Pekkarinen (VNS 4/1997, PTK 63/1997) katsoi, että

”Talous- ja rahaliitto vaikuttaa hyvin syvällisesti alueensa kaikkiin väestöryhmiin, elinkeinoihin ja alueisiin. Emu syö palan kansallisesta suvereniteetista antaen tilalle oletettua hyvää. Suomen Emu-jäsenyyden arvioinnissa on keskeistä se, mikä on Suomen ja suomalaisten etu ja miten jäsenyys tai sen ulkopuolelle jääminen edistää niitä arvoja ja ihanteita, joilla tämä maa on rakennettu ja joita me pidämme tulevaisuudessakin tärkeinä.”

Voimakkaimmat vaarat ja haasteet Emu aiheuttaa alue- ja kuntataloudelle, työllisyydelle ja työmarkkinoille. Tämän vuoksi Suomi voisi niin halutessaan vahvistaa tärkeiksi koettuja rakenteita ja niiden väestöryhmien kestävyttä, jota Emu voi haavoittaa. Suomen harjoittama Emu-politiikka on kuitenkin jakanut kansan Pekkarisen mukaan kahtia sosiaalisesti ja alueellisesti. Tällä hän tarkoittaa, että ”maksumiehen rooliin” ovat joutuneet aivan väärät yhteiskuntaryhmät, ne, jotka ovat eniten valtion avusta riippuvaisia. Pekkarisen puheenvuoro tulee oppositiosta, koska siinä ei käsitellä niinkään rahaliiton kokonaistaloudellisia hyötyjä ja haittoja, vaan harjoitetun politiikan hyviä ja huonoja seurauksia.

Kansallinen Kokoomus painotti talouden ohella myös Emun poliittisia ja turvallisuuteen liittyviä ulottuvuuksia. Suomen olisi järkevää pyrkiä ”unionin kovaan ytimeen, koska Suomen asema ei

koskaan ole ollut samaan tapaan turvattu kuin muiden EU:n jäsenvaltioiden”, Ilkka Kanerva (VNS 4/1997, PTK 63/1997) totesi. Yhteinen raha ei ole itseisarvo, vaan sen tarkoitus on edesauttaa eurooppalaista ja ”tietysti sitä kautta omien kansalaistemme hyvinvointia”. Kanervan mukaan yhteinen raha vahvistaa eurooppalaista identiteettiä. Euro haastaa tulevaisuudessa dollarin ja jenin maailman johtavan valuutan asemasta. Kanerva myös korostaa, ettei eurooppalaisen yhteistyön ”henkeen kuulu päättäminen muiden päitten ylitse, vaan kansallisvaltioiden liittona Euroopan unionissa kunnioitetaan ja tulee kunnioittaa kansalaisten ja kansallisia tahtoja”. Näin ollen myös eduskunnalla on viime kädessä valta päättää Emu-jäsenyydestä. Jäsenyyden etuja Suomelle Kanerva piti kiistattomina. Kokoomuksen mukaan Suomen itsenäisyys ei riipu siitä millä valuutalla täällä ostoksia tehdään ja eduskuntaryhmä katsoo, että Suomen tulisi liittyä rahaliittoon ensimmäisten joukossa.

Vasemmistoliiton Esko Helle (VNS 4/1997, PTK 63/1997) aloitti ryhmäpuheenvuoronsa muistuttamalla missä tilanteessa nyt eletään.

”Emme elä 60-lukua, aikaa ennen Eec-vapaakauppasopimuksia, vaan päinvastoin tavaroiden, palvelusten ja pääomien liikkuvuus on vapautunut EU:ssa ja yhä laajemmin myös koko maailmassa. Menneinä vuosikymmeninä suomalaiset suuryhtiöt investoivat vain kotimaahan. Devalvaatio oli niiden varauloskäynti, jos säännellyt korot ja kasvuhakuinen verolainsäädäntökään eivät riittäneet takaamaan kannattavuutta.”

Helle epäili rahaliiton tuntuvaan uhalta sen vuoksi, että se tarkoittaa muutosta entiseen. Sen lisäksi omaan rahaan liittyy vahvoja tunteita. ”Oma raha yhdistyy kansakunnan historiaan ja Suomen kasvuun itsenäiseksi valtioksi.” Vaikka inflaation vuoksi markasta on otettu kaksi nollaa pois, on Helteen mielestä suomalaisten silmissä markalla aina oma arvonsa. Tätä ei Vasemmistoliiton mukaan valtioneuvoston tekninen selonteko käsitellyt. ”Ihminen ei ole laskukone, ihmisen mielissä on muitakin arvoja ja tunteita kuin taloudellinen järki”. Suomalaiset eivät ole ainoita, joilla on tunneside markkaan, myös saksalaisilla on.

Alueellinen tasa-arvo nousi myös esiin Talous- ja rahaliiton yhteydessä. Aluepolitiikka ja tähän liittyvä kansallinen yhtenäisyys oli Eva Biaudetin (RKP) (VNS 4/1997, PTK 63/1997) mukaan vaalittava asia. Suomessa ollaan hänen mukaansa EU:n näkökulmasta vielä kaukana todellisesta alueiden kahtiajaosta viime vuosien huolestuttavasta tendenssistä huolimatta. Tämä koskee esimerkiksi käytettävissä olevien tulojen jakautumista. Ruotsalaisen kansanpuolueen ryhmä pitikin erittäin tärkeänä, että EU lähenee tässä mielessä Suomea eikä päinvastoin.

”Saattaa vaikuttaa kaukaa haetulta asettaa tällä kertaa esimerkiksi rauhallisen kehityksen voimistaminen Euroopassa vastatusten oman valuutan säilyttämisen kanssa, mutta tällaisella ajatuskululla on kyllä oikeutettu paikkansa kokonaisuudessa, ja nimenomaan kokonaisuutena ryhmämme haluaa nähdä yhdentymisen, kanssakäymisenä, jossa ystävät sekä saavat että antavat.”

Biaudet olisi ollut valmis luopumaan omasta rahasta, koska sen merkitys koko Euroopan laajuisen rauhanomaisen kehityksen rinnalla on pieni. Kokonaishyötyjä ja haittoja punnittaessa oman rahapolitiikan menettäminen sekä talouspoliittisen päätösvallan kaventuminen ovat pieniä pahoja sen rinnalla, että Euroopan unionia kehitetään vastaisuudessakin koko maanosan rauhaa silmälläpitäen.

Myös Perussuomalaisten Raimo Vistbacka (VNS 4/1997, PTK 63/1997) otti esiin Suomen tulevan kahtiajaon. Hän ennusti, että muodostuu vauraita kasvukeskuksia ja näivettyviä, köyhtyviä ja lopulta autioituvia syrjäalueita. Tämä on erityisesti Keskustan syytä. Vistbacka piti vain kansakunnan itsenäisyyden puolustamista niin tärkeänä, että tällaisia alueelliset kansalaisten kurjistamistoimet voidaan hyväksyä. Ongelmallista oli myös se, ettei Emuun liittymisestä järjestetä kansanäänestystä. Tämä johtui Vistbackan mukaan siitä, että hallitus tietää, että kansanäänestyksessä enemmistö suomalaisista vastustaisi omasta markasta luopumista ja omaehtoisen talouspolitiikan toteuttamismahdollisuuden menettämistä. Kansalaisille olisi vaikea selittää, miksi EU-jäsenyydenkin jälkeen täysin itsenäiseksi väitetty valtio luopuu omasta rahastaan, jonka se sai ollessaan toisen valtion alaisena maana, suuriruhtinaskunnan osana. Vistbacka epäili ironisesti, että Emu-hankkeeseen liittyy myös suunnitelma korvata Snellmanin päivän liputus esimerkiksi Monet'n, Wernerin tai Delorsin syntymäpäivää liputtamalla. Tämä olisi looginen jatko hallituksen toteuttamalle Suomen eurooppalaistamiselle ja euroistamiselle.. Lopuksi Vistbacka totesi, että on

”täysin järjetöntä, jopa maanpetokseen viittaavan rikollista, vedota mahdollisuuteen päättää asiasta tiedonannon turvin muka siksi, että markka poistuu käytöstä vasta 1.7.2002. Olisiko muka olemassa mahdollisuus, että Suomi päättäisikin erota Emusta ennen tuota ajankohtaa? Siksikö tehdään kalliiksi tuleva uusi 20 markan setelikin? Tuskinpa. Perustuslakivaliokunta ja hallituksen nk. perustuslakiasiantuntijat leikkivät kansallisesti kuolemanvakavalla asialla poliittisen pelin takia. Tätä menettelyä emme perussuomalaisissa hyväksy, eikä sitä hyväksy myöskään tavallinen suomalainen. Suomi liitettiin jo Euroopan unioniin mielestäni huijaamalla. Niin ei saa enää käydä Emuun liittämisen ja oman rahan viemisen yhteydessä.”

Vistbackan puheessa EU- ja Emu-jäsenyys konstruoiduvat vahvasti eliitin projekteiksi ja hän aktiivisesti luo vastakkainasettelua EU:n ja Suomen sekä eliitin että kansan välille. Tässä rakennelmassa kansalle ei koskaan kerrota kaikkea, ja eliitti ajaa esimerkiksi Euroopan integraatio-projektia hyötyäkseen siitä itse. Tämä asetelma toistuu usein pienpuolueiden puheenvuoroissa.

Toisaalta niin vasemmistoryhmän kuin myös perussuomalaisten ryhmäpuheenvuoro tarkoitti kansasta puhuessaan työttömiä ja syrjäytyneitä, jotka kuitenkin edustivat marginaalista osaa suomalaisista. Vistbacka myös ennusti Suomen työttömyyden ”muumioituvan” 15-18%:iin sen vuoksi, ettei EU:n suuret maat, ja varsinkaan Saksan pankki, ole kiinnostuneita Suomen elinkeinorakenteesta ja erityisolosuhteista. Työttömyys oli 1990-luvun Suomessa tärkeä yhteiskunnallinen kysymys, ja näin ollen myös korkeiden työttömyyslukujen ennustaminen tehokas ja tunteisiin vetoava uhkakuvan rakennusosa. Markan menettäminen, korkea työttömyysaste, Suomen alueellinen kahtiajako köyhään pohjoiseen ja vauraaseen etelään, korkeat korot, toimintakyvyttömyys taloudellisten häiriötilanteiden sattuessa sekä itsemääräämisoikeuden menettäminen olivat eniten toistuneet EU:n ja Emun mukanaan tuomat ”vitsaukset”.

Vihreiden Tuija Brax (VNS 4/1997, PTK 63/1997) katsoi, että yhteistä rahaa rakennetaan nyt ilman yhteistä näkemystä siitä, miten yhteistä rahapolitiikkaa ja sen myötä vääjäämättä yhdyntävää talouspolitiikkaa ohjataan ja kontrolloidaan demokraattisesti. Ongelmallista hänen mielestään on etenkin se, että tämänkaltainen kehitys sopii ”joidenkin unelmiin” parhaiten. Emun myötä rahamarkkinat vapautuvat vaalien aiheuttamista ikävyyksistä. Rahaliiton nykysäännöin keskuspankin johtajia ei voi vaihtaa eikä ns. Waigelin vakaussopimuksen viitoittamaa talouspolitiikkaa muuttaa voittamalla demokraattiset vaalit. Braxin mukaan tietyt tahot toivovat yhteisen rahan myötä yhtenevän talouspolitiikan luovan paineita entistä tiiviimmän liittovaltion syntyyn ja sitä kautta pääsevänsä tavoitteeseensa oikotietä. Nämä tahot katsovat, että yksittäiset kansallisvaltiot ovat liian pieniä yksiköitä tekemään muuta, kuin mitä alati kiihtyvät maailmanmarkkinat sanelevat.

Yhteiseen rahaan liitetään myös unelma EU-maiden välisen rauhan lujittumisesta. Samaan aikaan vaaditaan nykyistä tiiviimpää sotilaallista yhteistyötä EU:n ulkopuolisten uhkien varalta. Brax kysyikin, että

”syntyykö keskinäisen rahan ja rauhan liitto, mutta myös yhteisten uhkien ja sotien liitto? Yhteistä näille ja lukuisille muille näkemyksille tuntuu olevan vain se, että lähes kaikki uskovat, että Talous- ja rahaliitto ei ole vain talous- ja rahaliitto. Eduskunnan tulisikin nyt kääntää jokainen kivi ja olla skeptinen jokaisen esitetyn väitteen ja perustelun suhteen. Mikään vaihtoehto ei voi tässä vaiheessa olla jo lähtökohtaisesti poissuljettu.”

Päätös Emuun liittymisestä tai liittymättä jättämisestä oli Braxin mukaan historiallinen päätös, jolla voi olla jopa kauaskantoisemmat vaikutukset kuin aikoinaan EU-jäsenyydellä. Kuten moni muukin edustaja, Brax erotteli kansanedustajien ja kansan mielipiteet laadultaan erilaisiksi. Kansalle

kysymys oli hänen mukaansa Emu-jäsenyys vastaan markan säilyttäminen, kun taas eduskunnan ja hallituksen vastuu tässä historiallisessa prosessissa ei koske yksinomaan itse valintaa Suomen markan ja euron välillä. Suomella on oltava Braxin mukaan myös selvä näkemys siitä, millaisilla talouden ja sosiaaliturvan rakenteilla voidaan pärjätä uudessa tilanteessa. Moni edustaja yksinkertaisti kansan asemaa Emu-kysymyksessä. Kansa ajatteli näissä yksinkertaistuksissa vain markan menettämistä, jonka vuoksi he myös vastustivat rahaliittoa. Eduskunnassa puolestaan näkemykset olivat valistuneempia ja moniulotteisempia, miten asian tietysti kuuluu ollakin.

Kristillisten Jouko Jääskeläinen (VNS 4/1997, PTK 63/1997) puuttui ennen kaikkea kansalaisen ja kansan oikeuksiin integraatioprosessissa. Jääskeläinen siteerasi erästä turkulaista professoria, joka oli analysoinut jokin aika sitten Suomen autonomian ajan suuria linjoja. Professori oli todennut, että Suomelle erityistä oli maan eliitin ja kansan etujen yhdenmukaisuus. ”Esimerkiksi Baltian maissa eliitillä ja omistajilla oli erilaiset intressit. Suomi loi oman pankin, oman valuutan, aikanaan itsenäisyyden. Nyt jotkut ovat näitä hukkaamassa mielestään saavutettavissa olevan kansallisen taloudellisen edun vuoksi”. Jääskeläinen epäili, onko kansa voittaja tässä Emu-asiassa. Puhuttaessa kansasta, Jääskeläinenkin otti esimerkiksi työttömät ja syrjäytyneet, joille hän ei usko euron tuovan minkäänlaisia ratkaisuja, koska heille ei löytynyt työpaikkojakaan niillä miljardien investoinneilla, jotka ennen EU-jäsenyyttä luvattiin. Jääskeläinen kysyykin, että kuljemmeko kansallisen edun vai kansan kahtiajakautumisen tietä? Hänen mielestään valitettavasti kokoomuksen ja sosialidemokraattien sinänsä erilaiset edut ja näkökulmat ovat nyt löytäneet toisensa ja kansallisen ratkaisun kannalle jääviä pyritään ahdistamaan nurkkaan. Kansallinen etu tarkoittaa tässä nimenomaan pitäytymistä syvemmästä integraatiosta ja markan säilyttämisestä. Sitä, miten tämä Suomea tai kansaa hyödyttäisi jää taloudellisesti perustelematta.

Monien rahaliiton vastustajien puheissa kansallinen raha on itseisarvo, eikä sen säilyttäminen vaadi välttämättä rationaalisia perusteita. Tämä johtuu pitkälti myös kysymyksen asettelusta. Vain vastakkaista vaihtoehtoa, tässä Talous- ja rahaliittoa, täytyy perustella asiantuntija-arvioin, koska se vuoksi ollaan luopumassa jostain jo saavutetusta. Monissa puheenvuoroissa todettiin devalvaatioiden ajan olevan ohi ja Suomen olevan pakotettu joka tapauksessa noudattamaan kurinalaista talouspolitiikkaa, vaikka Emuun ei liityttäisikään. Eli markan säilyttäminen ei

tarkoittaisi julkisen sektorin menojen kasvattamista, valtion velan lisäämistä ja nopeaa inflaatiota, jota devalvaatioin voitaisiin leikata. Tässä Jääskeläinen juuri asetti Suomen itsenäisyyden, oman pankin ja oman valuutan vastakkain eurosta mahdollisesti saatavien taloudellisten hyötyjen kanssa, vaikka kysymys on Suomelle valittavasta kokonaistaloudellisesti ehkä paremmasta valuutasta.

Myös kristillinen liitto näki Emun johtavan jossain vaiheessa liittovaltioon. Jääskeläinen totesi, että

”koskaan ennen maailmassa ei liene yritetty tällaista: liittää yli kymmenen pitkään itsenäisenä toimineen maan talouselämä yhdeksi kokonaisuudeksi yhden valuutan ympärille. Vaikka voimaan jää periaate, että jokainen maa vastaa omista veloistaan, ja vaikka vakaussopimuksella pyritään pitämään talouksien ryhti jatkossakin, on tilanne kuitenkin ainutlaatuinen. Tämä on taloudellisen, poliittisen ja aikanaan yhä sotilaallisemman liiton eräs kehitysvaihe.”

Jääskeläinen kritisoi myös eurooppalaisen vaurauden perustaa:

”Euroa on puolusteltu sillä, että se poistaa valuuttaspekulaatioiden ja devalvaatioiden vaarat ja mahdollisuudet. Tämä onkin totta. Kristillisen liiton eduskuntaryhmä toteaa, että kuitenkin euro ei poista sitä tosiasiaa, että rahalla ja valuutoilla on siirretty arvoja myös epärehdillä tavalla. On muistettava, että oman ahkeruuden ja osaamisen lisäksi eurooppalainen varakkuus on peräisin myös siirtomaakauden ja sen jälkeisenkin ajan taloudellisesta rahastamisesta ja hyötymisestä. Kysymme, kannetaanko eurohankkeessa huolta siitä epäoikeudenmukaisuudesta, joka on toteutunut taloudellisen ja poliittisen tai muunkin ylivallan keinoin jo ennestään hyvinvoivien eduksi.”

Tämä puheenvuoro erotti Suomen länsieurooppalaisista siirtomaavalloista, joiden historia ei selvästikään ole yhtä kunniakas kuin Suomen, joka kovalla työllä on hankkinut itselleen itsenäisyyden, oman rahan ja keskuspankin. Jääskeläisen kysymys epäoikeudenmukaisuudesta on kuitenkin aiheellinen. Samalla hän tulee myös kysyneeksi, haluaako Suomi kuulua tähän samaan talouspoliittisen kulttuurin piiriin.

Kristillinen liitto piti ongelmallisina myös Emun poliittisia vaikutuksia. Pienen, Suomen kaltaisen maan ollessa osa yhteistä kauppa-aluetta, tiivistyvää Euroopan unionia sekä mukana yhteisvaluutassa, ei perinteisestä kansallisvaltiosta ja itsenäisyydestä sanan vanhassa merkityksessä voida Jääskeläisen mukaan puhua. ”Eurotie” on aloitettu tietämättä tarkkaan tuon tien kulkua. Sen kyljessä ”saamme palan europuolustusta, euroarmeijaa ja pääsemme integraation ytimestä käsin puolustamaan eurooppalaisia arvoja.” Tässä Jääskeläinen tekee jälleen erotuksen eurooppalaisen ja suomalaisen välille. Eurooppalaiset arvot eivät ole suomalaisia. Hän kysyykin, mitä ovat ne

eurooppalaiset arvot, mitä ”meitä kutsutaan puolustamaan”? Jos eurooppalaiset arvot ovat niitä kristillisiä perusarvoja, joiden varaan eurooppalainen hyvinvointivaltio ja koko sosiaalinen tukijärjestelmä on alun perin rakentunut kirkon helmasta yhteiskunnaksi, niin niiden puolustamiseen tarvitaan Jääskeläisen mukaan enemmän rukoilijoita kuin aseiden käyttäjiä sekä enemmän opettajia ja sielunhoitajia kuin sataa televisiokanavaa. Markkinaspekulaatioiden sijaan tarvittaisiin enemmän sosiaalista omaatuntoa ja taloudelliset uhraukset olisivat myös tärkeämpiä kuin yhteinen valuutta.

Vasemmistoryhmään tuolloin kuulunut Esko-Juhani Tennilä (VNS 4/1997, PTK 63/1997) ennusti markan myymisestä seuraavan kovaa vieraskuria.. Raha- ja talouspoliittisen päätöksenteon menettäminen huolettuu Tennilää, koska jos häiriöihin ei voida reagoida valuuttakurssilla tai rahapolitiikalla, tilalle tulevat palkkojen joustot ja sosiaaliturvan alentaminen. Jos Suomi liittyisi rahaliittoon, viimeisetkin kansallisvaltioiden vaikutusmahdollisuuksien rippeet luovutettaisiin epädemokraattiselle ja ylikansalliselle päätöksenteolle. Emusta tulisi järjestää kansanäänestys, koska ”jos suomalaiset haluavat kutistaa Suomen Euroopan unionin liittovaltiossa osavaltioksi, jossa meillä ei ole enää muuta ihka omaa kuin siniristilippu ja Maamme-laulu, se olisi suomalaisten päätös.”

Tennilänkin Suomea uhkaa saksalais-ranskalainen paholainen. Hänen mielestään vasemmisto ei voi asettua sellaisen kansainvälisyyden takuumiehiksi, jota Saksan keskuspankki ja ylikansalliset suuryhtiöt ajavat. Eikä vasemmisto voisi tukea sellaista kansainvälistämistä, jossa valtaa karkaa kansalaisilta muutaman miehen EU-keskuspankille ja jättiläisyhtiöiden pääkonttoreihin. Ilman Emuakin talouden kansainvälistyminen ja ”rahamarkkinoiden ylivalta” rajoittavat kansallisvaltioiden liikkumatilaa. Niin ne ovat jo tehneet, ja tämä on vääjäämätön ja peruuttamaton kehityssuunta. Tennilän mielestä tämä on kuitenkin huono perustelu sille, että kansalaisten jäljellä olevat vähäisetkin vaikutusmahdollisuudet vapaaehtoisesti luovutetaan epädemokraattiselle, ylikansalliselle päätöksenteolle, Länsi-Euroopan valtaeliitille.

Vasemmistoliiton Claes Andersson (VNS 4/1997, PTK 63/1997) otti esille sen mielenkiintoisen seikan, että keskustelussa esiintyi aika paljon sellaisia väitteitä, joita ei perusteltu. Esimerkkeinä Anderson mainitsee Emuun liittymisen tarkoittavan köyhien, vähävaraisten ja työttömien ihmisten hylkäämistä. Hän toivookin, että materiaali, mitä nyt on jo olemassa sekä tämä keskustelu veisivät perustelut tämän tyyppisiltä väitteiltä pois. Anderssonin mukaan se ratkaisu, joka takaa Suomelle vakaan talouden ja vakaan talouskasvun, antaa myös parhaat edellytykset huolehtia hyvinvointiyhteiskunnasta, niin palveluista, eläkkeistä kuin työttömyysturvastakin. Tarpeellista olisikin päästä pois sellaisista väittämistä, jotka turhaan pelottavat ihmisiä ja herättävät ahdistusta ja epäluuloa. Vakavista asioista puhuessa tulisi perustella ja käyttää asia-argumentteja. Toinen ”Emu-maailmassa” oleva uhkakuvana on pääoman vallan lisääntyminen kansallisvaltioiden demokraattisen vallan kustannuksella. Andersson ei allekirjoita tällaista tulevaisuuden kuvaa. Hänen tulevaisuuden Emu-maailma on sellainen, missä eletään korostuneesti sopimusyhteiskunnassa, koska matalan inflaation oloissa pitää pystyä sopimaan kaikista asioista. Esimerkiksi työmarkkinaosapuolten täytyy voida sopia matalan inflaation tavoitteista, jotta ne saavutetaan. Lisäksi yksittäiset kansalliset valuutat eivät enää Emu-maailmassa joutuisi spekulatiivisen hyökkäyksen kohteiksi. Päinvastoin kuin monet Emu-kriitikot, Andersson katsoi, että Emu tuo vastapainoa pääoman ja markkinavoimien vapaalle temmellykselle.

Alueellisten erojen kasvamisesta ja periferioiden köyhtymisestä Andersson halusi sanoa synkkien uhkakuvien maalailijoille, että on erilaisia trendejä ja tendenssejä, myös sellaisia, joissa alueelliset erot ovat Euroopan unionissa kaventuneet.

”Kysymys siitä, miten Emu vaikuttaa alueelliseen tasa-arvoon, ei ole mikään selviö. On vain pelkoja, että kielteinen mekanismi voi alkaa toimia vähän nopeammin Emu-oloissa kuin tänä päivänä johtuen siitä, että eri alueet joutuvat erikoistumaan tuotannossaan ja tällä tavalla periferia, varsinkin periferian periferia, joutuu sen uhan alaiseksi, että taloudellinen toimeliaisuus ylipäänsäkin heikkenee.”

Kristillisten Toimi Kankaanniemelle Andersson vastasi, ettei ymmärrä mihin tämän näkemys siitä, että Emu johtaa sosiaaliturvan ja hyvinvointiyhteiskunnan alasajoon perustuu.

”Riippumatta Emusta elämme nyt jo sellaisessa integraatiovaiheessa, että on erilaisia veroharmonisointipaineita, mutta se, miten pystymme hoitamaan omaa sosiaaliturvaamme, omaa koululaitostamme, kirjastojamme, terveydenhoitoa jne., miten voidaan pitää eläkejärjestelmiä ja muuta, mitä järjestelmäämme kuuluu, riippuu siitä, minkälaisessa kunnossa taloutemme on, mitkä ovat resurssimme.”

Yksi mielenkiintoinen uhkakuva, johon moni edustaja otti kantaa, oli ”politiikan loppu”. Tämä tilanne aktualisoituisi Emuun liittymisen myötä. Kaikkein synkimpiä arvioita Suomen tulevaisuudesta esitti kristillisten Toimi Kankaanniemi (VNS 4/1997, PTK 63/1997). Hänen mukaansa Emu vie rahapoliittisen päätösvallan kansalliselta tasolta ylikansalliselle lähes kokonaan. Hän epäilee EKP:n kuusijäsenisen johtokunnan olemaan todellisin vaikuttaja ja voimatekijä, joka Emussa käyttää päätösvaltaa. Kansallisten keskuspankkien johtajista koostuvalla laajemmalla hallintoelimellä on selvästi vähemmän sananvaltaa. Lisäksi Kankaanniemi epäilee, ettei kuusijäseniseen johtokuntaan saada suomalaisedustusta. Päätöksenteko on mitä luultavimmin salaista, ja kansanvaltaisen valvonnan ulkopuolelle siirretään rahapolitiikka kokonaan ja talouspolitiikka suurelta osin. Jos EKP:n antamien ohjeiden mukaista talouspolitiikkaa ei noudeta, rankaistaan jäsenmaata ankarin sakin. Rahapolitiikan lisäksi myös talouspolitiikassa kansallinen päätösvalta supistuu Kankaanniemen mukaan radikaalisti. Siksi nyt on kysymys itsenäisyydestä ja suvereniteetista. Hän näkee Euroopan unionissa tapahtuvan muun muassa hallitusten välisen konferenssin ja sotilaallisen kehityksen osalta voimakasta taloudellisen, poliittisen ja sotilaallisen vallan keskittymistä. EU:sta on tulossa liittovaltio, jollaisista kokemukset niin itäisessä kuin eteläisessä Euroopassa ovat hyvin veriset ja murheelliset. Itäisellä ja eteläisellä Euroopalla Kankaanniemi tarkoitti Neuvostoliittoa ja Jugoslaviaa.

”Tämä on epädemokraattista ja salailevaa vallankeskitystä, joka on kaukana kansasta. Läntiseen Eurooppaan on kehittymässä epädemokraattinen, salaiseen päätöksentekoon perustuva, erittäin keskusjohtoinen järjestelmä. Nämä kolme tekijää ovat myös samanlaiset kuin oli kommunistisessa Jugoslaviassa ja Neuvostoliitossa. Vain sosialismi puuttuu. Erona on se, että Stalin vei väestöä pakolla. Nyt houkuttelee vapaaehtoisia ja lopulta ehkä viedään väkisin maasta toiseen. Tietyntyylinen totalitarismi on Kankaanniemen mukaan saamassa alaa, ja sille on valtavan hyvät edellytykset tällä järjestelmällä, mikä on EU:hun jo luotu.”

Sosiaalidemokraattien Janne Viitamies (VNS 4/1997, PTK 63/1997) arvosteli Stalin vertauksia ja liittovaltiospekulaatioita. Tälle keskustelulle olisi hänen mielestään hyväksi, koska liittovaltioargumenttia käytetään, kunnolliset perustelut ja pelkojen tarkempi avaaminen ettei vain puhuttaisi pelkästään tunteisiin vetoavilla otsikoilla. Viitamies kysyikin, että onko Euroopan unionista kehittymässä jokin pelottava kansallisen päätöksenteon hävittävä liittovaltiorakenne. Hän itse ei näe sellaisen unelman tai painajaisen toteutuvan ainakaan tämän sukupolven aikana. Sen

sijaan selvästi on nähtävissä, että Euroopan unionin jäsenvaltioiden poliittinen, taloudellinen ja sosiaalinen tilanne on niin eri tahdissa kehittynyt, ettei tässä keskustelussa ennustettua liittovaltiokehitystä ”oikein ole havaittavissa.”

Keskustan Sulo Aittoniemi (VNS 4/1997, PTK 63/1997) taas piti aivan varmana, että Euroopan unioni on kulkemassa kohti liittovaltiota. Yhteinen raha ja yhteinen keskuspankki ovat eräs oleellinen osa niistä instituutioista, jotka vievät hyvin nopeasti Euroopan unionin liittovaltion suuntaan. Aittoniemi myös otti mukaan valtioneuvoston selonteossa mainitut sosiaali-, vero-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikan harmonisoimisen liittovaltiota kohti tähtäävinä toimenpiteinä. Kaikkein tärkeimpänä yhdistävänä tekijänä hän kuitenkin piti yhteistä rahaa ja yhteistä pankkipolitiikkaa. Tämä on Aittoniemen mukaan vaarallinen askel niille, jotka eivät hyväksy Euroopan unionia liittovaltiona. Hän itse ei sitä hyväksy, ja epäili, että hyvin harva eduskunnassa hyväksyy. Monet ummistavat silmänsä ja kieltäytyvät näkemästä, mihin me olemme viimeistään kymmenen vuoden periodilla menossa.

Talous- ja rahaliitto, joka tässä yhdistyi osittain myös unionisopimuksen hyväksymiseen, sai aikaan tiivistettynä seuraavanlaisia uhkakuvia.

- 1) Emu-kriteerit hyväksyttäessä menetetään osa kansallista suvereniteettia, kun raha- ja talouspoliittista päätösvaltaa joudutaan luovuttamaan Euroopan keskuspankille ja osittain komissiolle. Pahimmissa arvioissa myös osa itsenäisyyttä katoaa Emun mukana.
- 2) Talouspoliittisen päätösvallan mukana menetetään myös muuta itsemääräämisoikeutta, muun muassa ulko- ja turvallisuuspolitiikan osia, koska Emu on osa suurempaa Euroopan liittovaltioon johtavaa kehitystä.
- 3) Suomen talous on erittäin haavoittuvainen, jos maailmantaloudessa tapahtuu suuria häiriöitä. Tämän vuoksi talouspolitiikan keinovalikoiman kaventuminen on Suomelle erittäin vaarallista. Taloudelliset häiriöt ja EU:n vaatimukset muun muassa verotuksen harmonisoinnista unionin alueella taas johtavat kansalaisten eriarvoistumiseen, työttömyyden kasvuun, hyvinvointivaltion ”alasarjoon” sekä Suomen alueiden eriarvoistumiseen.

- 4) Emu vaarantaa suomalaisen demokratian, koska päätöksenteko unionissa on salailevaa ja byrokraattista ja valta on todellisuudessa suuryritysten pääkonttoreissa ja Euroopan keskuspankin johdolla.

4.3. EUROOPAN JA SUOMEN RAJAT

Hallitus antoi esityksen vuonna 1998 eduskunnalle Suomen liittymisestä Schengenin sopimukseen (HE 20/1998, PTK 87/1998, 88/1998 ja 90/1998). Suomi ryhtyi soveltamaan Schengenin sopimusta 25.3.2001 samaan aikaan muiden Pohjoismaiden kanssa. Euroopan unioniin 1.5.2004 liittyneet Viro, Latvia, Liettua, Puola, Unkari, Tshekki, Slovakia, Malta ja Kypros sekä 1.1.2007 mukaan tulleet Bulgaria ja Romania eivät vielä vuonna 1998 soveltaneet Schengenin sopimuksia, joten rajatarkastukset säilyivät toistaiseksi uusien ja vanhojen jäsenmaiden välillä.. Schengenin sopimusta valmisteltaessa jotkut tahot pitivät sitä ei-toivottavana kansainvälistymisenä, mikä toisi Suomeen laittomia maahantulijoita, huumeita, talous- ja muuta rikollisuutta. Tällaisen kehityksen myös nähtiin vievän vahvasti EU:ta kohti liittovaltiota, mitä Suomen kannalta pidettiin vahingollisena.

Keskusteluissa nousi esiin ennen kaikkea Suomen turvallisuus. Uhkakuvat ovat sekä itäisiä että läntisiä ja ne liittyivät ennen kaikkea ei-toivottuun maahanmuuttoon sekä kansainväliseen rikollisuuteen. Toinen asia, mikä tulevaisuudessa uhkaa muun muassa Suomen taloutta, on yritysten muuttaminen halvempien työvoimakustannusten maihin, kansainvälinen verokilpailu ja sitä kautta hyvinvointiyhteiskunnan perusteiden rapistuminen kaventuvan veropohjan myötä. Kysymys Euroopan liittovaltiosta muodostaa myös tälle keskustelulle oman viitekehyksen, jonka sisällä risteilevät kysymykset sisäisen turvallisuuden uhista, talouden toimivuudesta ja rajojen pitävyydestä.

Shengenin sopimusten yksi ulottuvuus on unionin ulkorajojen piirtäminen ja passivapauden ulottaminen rajojen sisäpuolelle. Rajattu maantieteellinen alue on yksi modernia kansallisvaltiota määrittelevä tekijä. Shengenin myötä rajoja kansallisvaltioiden välillä pyritään häivyttämään, jotta tavarat, palvelut, ihmiset ja raha voisivat liikkua unionin alueella mahdollisimman mutkattomasti. Rajojen ”poistaminen” Euroopan unionin maiden väliltä nostaa tässäkin keskustelussa esiin liittovaltion rakentamisen. Muun muassa keskustan Sulo Aittoniemi (HE 20/1998, PTK 87/1998) puuttui tähän toteamalla, että ”ensimmäistä kertaa Euroopan unionin historiassa piirretään Euroopan liittovaltion rajat selkeästi; siis sisäraajat tietyllä tavalla poistetaan ja korostetaan ulkorajojen

merkitystä.” Kansallismielisesti ajattelevalle Aittoniemelle Schengen ei ole muuten ongelma, mutta kansallisten rajojen pyyhkiminen on. ”Tämä liittovaltio tulee olemaan sitten tulevaisuudessa, ehkä viiden kuuden vuoden kuluttua jo täysin totuttua asiaa.”, Aittoniemi ennusti. Sosiaalidemokraattien Kimmo Kiljunen (HE 20/1998, PTK 87/1998) vastasi tähän Aittoniemen provokaatioon, ettei ”Euroopan unioni ole muodostumassa liittovaltioksi, vaan se on jälkikansallisvaltiollisen maailmanjärjestyksen eräitä instituutioita, jonka kehityslogiikka noudattaa aivan muuta kuin perinteisen kansallisvaltion kehityslogiikka.” Esimerkkinä Kiljunen käyttää unionin budjettia, joka on vain murto-osa esimerkiksi Yhdysvaltojen liittovaltion budjetista verrattuna bruttokansantuotteeseen. Aittoniemelle huomautettiin myös Pohjoismaisesta passivapaudesta, joka ei ole johtanut mihinkään Pohjoismaiseen liittovaltioon.

Unionin ulkorajojen pitävyys kuitenkin, myönteisestä suhtautumisesta Schengeniin huolimatta, askarrutti monia edustajia. Etenkin Etelä-Euroopan, Italian, Espanjan ja Kreikan rajavalvontaa pidettiin riittämättömänä. Suomen ulkorajan valvontaa pidettiin useissa puheenvuoroissa esimerkillisenä ja moni esitti hienovaraisia epäilyjä, mitä tulee tapahtumaan sitten, kun unioni laajenee itään. Suomella on unionin ulkoraja myös Norjan kanssa, mutta keskustelussa viitattiin aina itään, kun puhuttiin mahdollisista ongelmista. Toisaalta pohjoismainen passivapaus tavallaan mitätöi pohjoisen ulkorajan.

4.3.1. Laiton maahanmuutto ja rikollisuus

Suurimpina uhkina sisärajojen poistumisessa pidettiin laitonta maahanmuuttoa ja kansainvälistä rikollisuutta. Huumeiden kuljetus, joka on jo muun muassa Sulo Aittoniemen (HE 20/1998, PTK 87/1998) mukaan lisääntynyt vapautuneen tavaraliikenteen yhteydessä. Lisäksi huumeet liikkuvat tulevaisuudessa helpommin henkilöiden välityksellä, koska ihmisten liikkuminen maasta toiseen helpottuu. Samassa myös muu rikollisuus ja ”rikollinen aines” kulkeutuu maasta toiseen. Todennäköistä on myös laittoman maahanmuuton lisääntyminen eri muodoissa. Aittoniemen mukaan tämä on Schengenin sopimuksen voimaantulon ehdoton seuraus.

Sopimuksen negatiivisen puolen huipentuma tulee siinä vaiheessa kun se muuttuu osaksi Euroopan unionin rakenteita. ”Amsterdamin sopimus astuu voimaan ja eräänä päivänä viiden vuoden odotusajan jälkeen meillä Euroopassa tehdään yhteisellä päätöksellä sopimus siitä, että siirrytään yhteiseen raja-, ulkomaalais- ja pakolaispolitiikkaan.” Tämän seurauksena Aittoniemi ennusti Suomea sitovasti päätettävän, että Suomen on otettava Euroopassa jo olevista ja Eurooppaan

saapuvista pakolaisista sekä taloudellinen että kansallinen vastuu. Aittoniemellä ei ole sinänsä mitään ulkomaalaisia vastaan, mutta ”on selvä asia, että jos esimerkiksi Saksassa ja Ranskassa olevien ulkomaalaisten osalta ylijäämäkapasiteettia aletaan Suomeen purkamaan, niin kyllä tämä Suomi aika kirjava kansakunta tulee siinä vaiheessa olemaan.” Aittoniemi näki kirjavan kansakunnan lisäksi pakolaismassoja, jotka ovat tällä hetkelläkin Euroopassa, lähinnä Saksassa odottamassa sijoittamista. Saksaa Aittoniemi kritisoi pakolaisten ottamisesta ”pilvin pimein” kompensoidakseen pahaa mieltään toisen maailmansodan ajalta sekä saadakseen halpaa työvoimaa. Nyt maksuvastuuta halutaan jakaa myös Pohjoismaihin. Aittoniemi kritisoi myös kanssaedustajiaan pohjoismaisen passivapauden toimivuuden samaistamisesta koko Euroopan laajuudelle. Pohjoismaisen mallin vieminen Eurooppaan ei auta, koska pohjoismainen kulttuuri on aivan erilainen kun eteläeurooppalainen. Esimerkkimaana hän käytti Italiaa, joka ”vuotaa kuin seula”. Hän epäili italialaisten käyvän kauppaa ulkomaalaisilla, kurdeilla ja pohjoisafrikkalaisilla, kun he ”suodattavat” näitä maansa kautta ulos ja takaisin Eurooppaan muiden elätettäviksi. Näitä puheenvuoroja ei esitetty ilman kritiikkiä. Antero Kekkonen (sd.) (HE 20/1998, PTK 87/1998) totesi, että tällainen pakolaisten ja rikollisten rinnastaminen muodostaa hyvin erikoisen ihmiskuvan. Aittoniemi edustaa ehkä äärimmäisintä laitaa tässä kysymyksessä, koska hän myös ennustaa Suomen kuuluvan Natoon viiden vuoden kuluttua ja Suomen lakkaavan olemasta. Lähitulevaisuudessa olisi Euroopan liittovaltio, joka toisin sanoin tarkoittaisi Suur-Saksaa.

Hannu Takkula (HE 20/1998, PTK 87/1998), kommentoi Aittoniemen uhkakuvia maltillisen ymmärtäväisesti, koska hänkin toivoo, että tulevaisuuden Suomessa lapset ja nuoret voisivat elää ehyttä ja turvattua elämää ja ongelmat, jotka tässä keskustelussa ovat nousseet esiin kansainvälisen rikollisuuden ja huumeiden kautta, saataisiin kitkettyä niin, että ne eivät löytäisi pesäpaikkaa Suomesta. Takkula toivoi myös että ”meidän kulttuurimme voisi tällaisilta negaatioilta säilyä” ja että suomalaiset lapset ja nuoret, ja muukin väestö, voisi elää ainutkertaista elämää ehyesti ja turvatusti. Sisäisen turvallisuuden pitäisi Takkulan mukaan olla sellainen, että kansalaisten turvallisuus ja terveen elämän edellytykset säilyisivät.

Schengenin sopimukseen suhtaudutaan yleisesti positiivisesti, mutta sen mahdollisesti mukanaan tuomiin lieveilmiöihin myös kristillisten Toimi Kankaanniemi (HE 20/1998, PTK 87/1998) puuttui: ”Positiivista on se, että ihmiset saavat vapaasti liikkua, mutta emme voi kääntää selkää sille tosiasialle, että ihmisten mukana kulkevat myös erilaiset paheet, huonot asiat.” Vain ihmiset tekevät rikoksia ja terrorismi sekä talousrikollisuus ovat tosiasioita Euroopan unionin alueella, jopa Suomessa. Myös erilaiset opit ja aatteet huumeiden muassa kulkisivat ihmisten mukana vapaasti kun rajat kokonaan poistetaan. Kankaanniemi ennusti huumausaineongelman tulevan näkymään

kasvavalla voimalla Suomalaisessa yhteiskunnassa seurausten ollessa murheellisia ja vakavia. Muun muassa Raimo Vistacka (HE 20/1998, PTK 87/1998) perussuomalaisista uskoi Venäjän mafian katselevan tyytyväisenä tätä rajojen avaamiskehitystä, kun EU:n ulkorajoiksi tulevat Puolan, Tshekin ja Unkarin kaltaisten valtioiden ”vuotavat rajat”. Vistbacka näki Schengen Suomen tulevaisuuden erittäin synkkänä nimenomaan näiden niin kutsuttujen ”itäblokin” maiden heikon ja lahjottavissa olevan rajavalvonnan pitäessä huolta unionin ulkorajoista.

Kristillisten Päivi Räsänen (HE 20/1998, PTK 36/1998) halusi ottaa esille myös Euroopan maiden keskinäisen erilaisuuden verrattuna esimerkiksi Pohjoismaihin. Pohjoismaissa ongelmat, heikkoudet ja vahvuudet ovat Räsänen mukaan hyvin pitkälle samanlaiset, jonka vuoksi vapaus tulla ja mennä on hyvä asia. ”Kodin ovet voidaan pitää tutussa naapurustossa auki ja lukotta, niin kuin maaseutukylissä on tapana.” Euroopan unionin maat ovat vieraita toisilleen sekä lainsäädännöltään ja kulttuureiltaan heterogeenisiä. Esimerkiksi Hollannin huumausainepolitiikka poikkeaa ainakin pohjoismaisesta lainsäädännöstä. Räsänen mukaan Schengen-sopimus ja Emu-ratkaisu ovat suuria harppauksia kohti Euroopan liittovaltiota. Huumeet tulevat hänen mukaansa aiheuttamaan enenevässä määrin ongelmia Suomessa. Suomeen tulevista huumeista vain hyvin pieni osa tulee Venäjän kautta, vaikka Räsänen epäilee monen toisin luulevan.. Suurin osa takavarikoista tehdään nykyisten tai tulevien Euroopan unionin maiden alueelta tulevista kuljetuksista, ennen kaikkea Virossa tulevista laivoista tai Helsinki-Vantaan lentoliikenteestä. Tämän vuoksi sisärajojen kontrollin väheneminen on Suomelle ongelma. Räsänen ei usko, että teknisen valvonnan kehitys olisi riittävän tehokas keino huumekaupan vähentämiseksi.

Aittoniemen osittain muukalaisviamieliset kommentit hallitsivat keskustelua, koska hänen hieman provosoiva argumentointi sai aikaan paljon vastapuheenvuoroja. Aittoniemeä kritisoitiin muun muassa kansojen erilaisuuden korostamisesta, pelkojen ja vihan lietsomisesta. Rkp:n Ole Norrback (HE 20/1998, PTK 36/1998) esimerkiksi piti tällaisia mielipiteitä rauhan ja yhteistyön kannalta vaarallisina, koska ne leviävät tänä päivänä Euroopassa. Keskustelussa päädyttiin loppujen lopuksi ruotsinkielisten asemaan Suomessa ja suomalaisten siirtolaisten asemaan Ruotsissa.

4.3.2. Keski- ja Itä-Euroopan maiden liittyminen Euroopan unioniin

Euroopan unionin itälaajentumisen yhteydessä vuonna 2005 yhtenä uhkana pidettiin työvoiman virtaa uusista jäsenmaista vanhoihin. Uhkakuvaa synkensivät vielä arviot pääomien samanaikaisesta liikkumisesta päinvastaiseen suuntaan, eli lännestä itään. Euroopan unionin komission arvion

mukaan Keski- ja Itä-Euroopan maista lähtöisin olevan väestön osuus Suomessa kasvasi 1990-luvun lopun 12 000:sta noin 41 000 ihmiseen vuoteen 2010 mennessä. Tämä tarkoittaisi noin 3000 hengen nettomuuttoa Suomeen vuosittain. Muuttoliike tuo Suomeen Mika Widgrénin mukaan todennäköisesti koulutettua ja nuorta työvoimaa, joka on valmis siirtymään markkina-alueelta toiselle. Kärsvänä osapuolena tässä liikkeessä on maa, josta koulutettu työvoima poistuu parempien palkkojen toivossa, ei suinkaan työvoimaa vastaanottava maa. (Widgrén 2002, 187-188).

Hallituksen esitys (HE 78/2003, PTK 72/2003) KIE-maiden (Tshekki, Viro, Kypros, Latvia, Liettua, Unkari, Malta, Puola, Slovenia ja Slovakia) liittymisestä Euroopan unioniin ja siihen liittyvä lähetekeskustelu tarjosi muutaman mielenkiintoisen näkökannan vapaan liikkuvuuden kysymykseen. Ulkoasiain ministeri Erkki Tuomioja totesi avauspuheenvuorossaan Euroopan unionin laajentumiseen ja Schengenin sopimukseen liittyvissä keskusteluiden heijastaneen niitä kysymyksiä, pelkoja ja epäluuloja, joita kansalaisilla on voinut olla liittyen unionin kehitykseen. Esimerkiksi unionin laajentumisella oli ollut eduskunnassa koko ajan yksimielinen tuki ja kannatus eivätkä ne ongelmat ja uhkakuvat, jotka eri keskusteluvaiheissa ovat olleet päällimmäisinä ole toteutuneet. Tuomioja piti unionin laajentumisen aikaansaamina uhkakuvina muun muassa virolaisen työvoiman hakeutumista välittömästi Suomeen laajentumisen toteutuessa sekä suomalaisyritysten siirtymistä unionin uusiin ja halvemman työvoiman maihin.

Etenkin Viron liittyminen Euroopan unioniin koettiin jonkinlaiseksi uhaksi Suomelle. Sosiaalidemokraattien Esa Lahtela (HE 78/2003, PTK 72/2003) näki jopa unionin lopun alun laajenemiskehityksessä. Hän näkee eräänlaisen lumipalloefektin tulevaisuudessa uhkaavan Suomea. Tämä ketju lähtee siitä faktasta, että Baltian maissa on huomattavasti alhaisempi verotus mitä Suomessa. Työvoiman liikkuvuuden lisääntyessä ja yritysten sijoittumisen vapautuessa Suomelle tulee paineita yritysverotuksen, sosiaaliturvamaksujen ja palkkaverotuksen laskemiseen. Jos verotusta joudutaan tarkastamaan ja laskemaan, vaarantuu sosiaaliturva ja hyvinvointivaltion perusta. Kun lisäksi vapaa liikkuvuus tuo tullessaan Suomeen ”turvapaikkaturisteja” ja Suomen nettomaksuosuus Euroopan unionissa kasvaa köyhempien ja infrastruktuuriltaan vaatimattomampien maiden liittyessä unioniin, on tilanne aika onneton. Lahtelan mukaan tämän uhkakuvan kääntäminen voitoksi tulee vaatimaan päättäjiltä paljon.

Turvapaikkaturismista keskusteltiin muun muassa Hallituksen esityksen laiksi maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annetun lain muuttamisesta yhteydessä (HE 280/2004 vp, PTK 53/2005 vp). Keskustelussa pidettiin tärkeänä turvapaikkaa hakevien lasten aseman paranemista, mutta samalla toivottiin, ettei Suomesta tulisi liian helppoa ja houkuttelevaa

paikkaa rahastusmielessä liikkuville turvapaikanhakijoille. Esa Lahtela (sd.) (HE 280/2004 vp, PTK 53/2005 vp) ehdotti kotouttamissuunnitelmien yhteydessä, että kotoutettaisiin niin sanotut ankkurilapset, jotka lähetetään tänne perheen yhdistämismielessä, takaisin kotimaahansa. Tämä olisi turvallisempi vaihtoehto. Lahtelan lisäksi myös Keskustan Pekka Vilkuna (HE 280/2004 vp, PTK 53/2005 vp) käytti erikoisen puheenvuoron turvapaikanhakijoista. Hänen mukaansa verovaroilla ei tulisi kovin voimakkaasti rahoittaa vieraita kulttuureja, vaikka vieraat kulttuurit tervetulleita ovatkin. Vilkunan mukaan kansa ei hyväksyisi sitä, että pienen vieraan kulttuurin edustajien toimintaa rahoitettaisiin verovaroin. Tämä saisi aikaan rasismia ja muuta vieroksuntaa. Hän epäilee, ettei rahvas tule hyväksymään sitä, että vierasta kieltä ja kulttuuria tuetaan tekohengityksenomaisesti. Maassa tulee Vilkunan mukaan elää maan tavalla tai muuttaa maasta pois. Raimo Vistbacka (HE 280/2004 vp, PTK 53/2005 vp) kommentoi maassa maan tavalla – kysymystä kertomalla esimerkin eduskunnan delegaation matkasta Iraniin, jossa vierailijat olivat joutuneet erittäin nopeasti sopeutumaan maan tapoihin.

Eniten pelkoa ja vastustusta työvoiman vapaa liikkuminen aiheutti Saksassa ja Itävallassa, jotka saivat hiljaista taustatukea eräiltä muilta jäsenmailta, joihin myös Suomi kuului. Vastustuksen vuoksi EU:n komissio päätyi esittämään kolmiportaista siirtymäkautta vapaan liikkuvuuden toteuttamiselle, joka tarkoitti käytännössä sitä, että ensimmäiset kaksi vuotta vanhat jäsenmaat saivat soveltaa kansallisia määräyksiä uusista jäsenmaista tuleviin työn etsijöihin. Kolmannesta vuodesta alkaen ne saattoivat ryhtyä soveltamaan EU-määräyksiä, mikä siis tarkoitti työmarkkinoiden vapauttamista. Siirtymävaihejärjestelmään kuului kuitenkin suojauslauseke, mikä antoi vanhoille jäsenmaille mahdollisuuden noudattaa kansallisia säädöksiä jos työmarkkinoille aiheutuisi vakavia häiriöitä. Suojauslauseke on siis käytettävissä seitsemännen vuoden päättymiseen saakka, jos työmarkkinoilla ei löydetä tasapainoa. Hakijamaat saivat vastaavin ehdoin rajoittaa työvoiman pääsyä omille työmarkkinoilleen. Lisäksi vanhat jäsenmaat hyväksyivät poliittisena eleenä lausuman, joka sisältää pyrkimyksen mahdollisimman nopeaan työmarkkinoiden vapauttamiseen. (Kuosmanen 2002, 160).

Antti Kuosmanen pitää edellä mainittua siirtymäsäännöstelyä enemmän pelkojen kuin todellisten ongelmien hoitamisena. Niin vanhat jäsenmaat kuin hakijatkin kuuluvat maailman hitaimman väestönkasvun maihin. Mielenkiintoisemmaksi tilanteen tekee vielä se, että jäsenyysneuvottelujen kanssa samaan aikaan esitettiin arvioita EU-maiden siirtolaisten ”tarpeesta”, jotta edes silloinen aktiivi- ja passiiviväestön tasapaino voitaisiin säilyttää. Arviot siirtolaisten määrästä liikkuvat kymmenissä miljoonissa. Kuosmanen epäilee, ettei suurta ryntäystä vanhojen jäsenmaiden

työmarkkinoille ole näköpiirissä, vaikkakin joillekin paikkakunnille muuttoa saattaa esiintyä normaalia enemmän. (Kuosmanen 2002, 160).

Keskusteltaessa Baltian maista, esiin nousi myös kysymys viiteryhmästä, johon Suomi kuuluu ja mihin suomalaiset haluavat kuulua. Anttonen, sekä myös Sami Moisio ja Vilho Harle ovat kirjoittaneet Suomen geopoliittisesta sijainnista idän ja lännen rajalla. Muun muassa Missä on Suomi? -teoksessa käsitellään geopolitiikkaa turvallisuus- ja ulkopoliittisena peruskarttana, jonka jatkuvasti muutoksessa olevalla pinnalla toimijat hahmottavat sijaintiaan. Harle ja Moisio tarkastelevat suomalaista kansallista identiteettiä projektina, jossa pyritään eroon ei-toivotusta viiteryhmästä ja tavoitellaan paikkaa hyvien kansakuntien joukossa. Mikko Majander (2001) puuttuu myös artikkelissaan Irti inhasta idästä Suomen identiteettipoliittisiin taisteluihin, jotka hänen mielestään eivät ole olleet aina niin idästä pois pyrkiviä, mitä Moisio ja Harle antavat ymmärtää. Majander viittaa myös Pasi Saukkosen huomautukseen siitä, kuinka Suomessa usein perinteiset ja arkaaiset piirteet mielletään ”itäisiksi”, ugrilaisiksi tai ei-eurooppalaisiksi jäänteiksi. Uudemmat ja modernimmat piirteet suomalaisuudessa taas viittaavat länteen ja eurooppalaisuuteen, joka nähdään tulevaisuudessa vahvistuviksi kokonaisidentiteetin osatekijöiksi.

Sosiaalidemokraattien Antero Kekkonen (HE 78/2003, PTK 72/2003) vertaili EU:n kolmatta, neljättä ja nyt käsillä olevaa viidettä laajentumista. Hänen mukaansa vuonna 1986 unioniin liittyneet Espanja ja Portugali eivät olisi olleet Suomelle sopiva viiteryhmä. KIE-maiden joukossa unioniin liittyminen olisi Kekkonen mukaan tuntunut ”vähän häijyltä”. Vuonna 1995 Ruotsin ja Itävallan kanssa unioniin liittyminen oli sen sijaan optimiratkaisu. Ruotsi ja Itävalta ovat perusarvoiltaan ”meikäläisiä maita”, joiden joukkoon on hyvä kuulua. Kekkonen ei ollut ainoa edustaja, joka piti juuri tätä viiteryhmää Suomelle parhaana. Muun muassa Keskustan Jukka Vihriälä (HE 78/2003, PTK 72/2003) totesi, että jos kerran unioniin oli liityttävä, niin ainoa vaihtoehto oli nimenomaan itävallan ja Ruotsin kanssa. Sosiaalidemokraattien Mikko Elolle (HE 78/2003, PTK 72/2003) oli tärkeää, että EU-jäsenyys oli turvallisuusratkaisu ja merkki siitä, että Suomi haluaa kuulua läntiseen Eurooppaan. Elo oli myös huolissaan siitä, että Italiassa ja Ranskassa ei tiedetä vielä kahdeksan menestyksekkään jäsenyysvuoden jälkeen, että Suomi kuuluu Euroopan unioniin. Elo ottaa esimerkiksi Norjan, josta hänen mukaansa kaikki tietävät, että sillä on mahdollisuus liittyä unioniin. Norja on myös Naton jäsen ja se tunnetaan läntisenä demokratiana.

Romanian ja Bulgarian unioniin liittymiskeskustelun yhteydessä (HE 218/2005 vp, PTK 69/2006 vp) nousi esiin kysymys EU-kriittisyyden kasvusta. Vasemmistoliiton Outi Ojala (HE 218/2005 vp, PTK 69/2006 vp) muun muassa oli huolissaan EU-kriittisyyteen liittyvästä kansallismielisyyden,

nationalismin ja rasismien noususta. Hän viittaa esimerkiksi Ranskassa julkisessa keskustelussa olleeseen ”puolalainen putkimies” –ongelmaan. Olot Bulgariassa ja Romaniassa ovat sellaiset, että maiden liittyessä unioniin saattaa ihmisten liikkuvuus Länsi-Eurooppaan lisääntyä ja aiheuttaa muukalaisvihamielisyyttä ja nationalismia. Keskustelussa ei kuitenkaan oltu enää samalla tavalla huolestuneita kun edellisessä laajentumisvaiheessa. Suomea Romanian ja Bulgarian liittyminen unioniin ei uhkaa, koska ne ovat maantieteellisesti niin kaukana ja siirtolaisvirratkin jäävät suurimmaksi osaksi Etelä- ja Länsi-Eurooppaan. Perussuomalaisten Timo Soini (HE 218/2005 vp, PTK 69/2006 vp) tosin epäili, ettei parlamentin tyytyväisyys EU:n laajenemiseen vastaa kansalaismielipidettä. Ainoa asia, joka esiintyy haavoittuvana keskustelusta keskusteluun, on Suomen maatalous, joka myös tämän laajentumisen yhteydessä tulee kärsimään. Romanian ja Bulgarialle maksetaan mittavia tukia, mikä tulee vähentämään Suomen EU:lta saamia maataloustukia.

Yhteenvedon EU:n rajojen laajenemiseen ja sisärajojen madaltumiseen liittyi seuraavia uhkakuvia:

- 1) Rajojen madaltuminen ja ihmisten vapaa liikkuvuus tuo Suomeen laittomia maahanmuuttajia, turvapaikkaturisteja, rikollisuutta ja huumeita. Lisäksi unioniin ollaan ottamassa maita, joiden rajat ”vuotavat”.
- 2) Työvoiman vapaa liikkuminen ja yritysten vapaa sijoittuminen aiheuttavat paineita yritys- ja palkkaverotuksen keventämiseen, mikä taas johtaa sosiaaliturvan vaarantumiseen ja sitä kautta hyvinvointivaltion pohjan murentumiseen.
- 3) Euroopan ulkorajojen piirtämien ja sisärajojen madaltuminen johtavat yhteiseen raja-, pakolais- ja ulkomaalaispolitiikkaan sekä lopuksi liittovaltioon. Pahimmassa tapauksessa Suomi liittyy Pohjois-Atlantin puolustusliittoon ja lakkaa olemasta.

4.4. PERUSTUSLAILLINEN SOPIMUS JA SUOMEN PERUSTUSLAKI

Valtioneuvosto laati vuonna 2001 selonteon Euroopan unionin tulevaisuudesta (VNS 3/2001 vp, PTK 124/2001 vp), jonka tarkoituksena oli selvittää tulevassa hallitustenvälisessä konferenssissa käsiteltäviä asioita. Keskustan Matti Vanhanen luonnehti lähetekeskustelussa (PTK 124/2001 vp) selontekoa uudennaiseksi määritelmäksi unionista, koska siinä todettiin, että unionia tulisi kehittää ”itsenäisten jäsenvaltioiden ja Euroopan kansojen tiiviinä yhteistyönä”. Vanhasen kyseenalaisti ajatuksen valtioiden ja kansojen erottelusta, koska unionin tulisi jatkossakin saada toimivaltansa ja legitimitteettinsä jäsenvaltioilta ja niiden demokraattisista järjestelmistä. Keskustan muut lähtökohdat unionin kehittämiseen olivat EU:n päätöksenteon kehittäminen niin, että avoimuus,

ymmärrettävyys ja kansanvaltaisuus lisääntyvät. Lisäksi dynaamisuuden säilyttämiseksi tulisi sallia unionin sisäinen erilaisuus sekä panostaa nykyisiin tehtäviin niin, että kansalaiset ne hyväksyisivät ja näin olisivat tyytyväisiä unionin toimintaan, ennen kuin se ottaa itselleen uusia tehtäviä. Myöhemmin keskustelussa puhuttiin unionin kansalaisuudesta, johon Vanhanen totesi, että hän hyväksyy sen seikan, että me olemme myös EU:n kansalaisia, mutta kansalaiset ja kansat eivät ole aivan sama asia.

Myönteiseen suhtautumiseen integraation syvenemiseen liittyy juuri tämä ajatus unionin kehittämisestä itsenäisten valtioiden yhteisönä. Myös kokoomuksen Kirsi Pihan (VNS 3/2001 vp, PTK 124/2001 vp) puheenvuoro alleviivasi kokoomuksen haluavan kehittää unionia vahvana itsenäisten jäsenvaltioiden liittona, jonka toimivalta tulisi tarkoin määritellä ja rajata vain niihin asioihin, joiden hoitamisesta yhteisötasolla on hyötyä niin jäsenmaille kuin niiden kansalaisillekin. Rkp:n puheenvuoron pitänyt Håkan Nordman (VNS 3/2001 vp, PTK 124/2001 vp) piti tärkeänä myös sitä, että EU:n itselleen kansallisvaltioilta ottamia asioita tulisi voida kritisoida. Suomen ei hänen mukaansa pitäisi alistua sellaisen suoraviivaisen historiakäsityksen, eli kohtalonuskon, uhreiksi, jota hallitsee myytti siitä, ettei EU:n itselleen ottamia asioita saa kritisoida.

Liittovaltiokehitys on unionin vastustajien uhkakuva, joka muodostaa vastaparin unionin kannattajien näkemykselle unionin kehittämiselle itsenäisten valtioiden yhteisönä ja Euroopan kansojen tiiviinä yhteistyönä. Euroopan unionin perustuslaillisen sopimuksen ratifiointia varten valtioneuvosto antoi eduskunnalle selonteon (VNS 6/2005, PTK 127/2005 ja 51/2006 vp), jonka pohjalta eduskunta käsitteli sopimusta. Selonteko annettiin eduskunnalle 25.11.2005 ja kevätistuntokaudella 2006 eduskunta käsitteli selontekoa ja yhtyi käsittelyn jälkeen valtioneuvoston kantaan kannattaen sopimuksen ratifioimista. Lähetekeskustelussa ja varsinaisessa täysistuntokeskustelussa perustuslaillisen sopimuksen hyväksyminen muodostui symboliseksi liittovaltion lähtölaukaukseksi. EU:n presidentin viran perustaminen sekä valtiollisten tunnusten, kuten lippu, hymni ja päivä, käyttöönotto kuuluvat liittovaltiolle. Kristillisten Toimi Kankaanniemi (VNS 6/2005, PTK 127/2005) oli erityisesti huolissaan siitä, että pysyvän puheenjohtajan saava Eurooppa-neuvosto on saamassa oikeuden muuttaa perustuslaillista sopimusta eräissä tapauksissa. Tällainen kompetenssi-kompetenssi loukkaa jäsenmaiden suvereniteettia ja Suomen perustuslakia. Perussuomalaisten Raimo Vistbacka (VNS 6/2005, PTK 127/2005) käytti vielä voimakkaampaa ilmaisua: Hän katsoi perustuslaillisen sopimuksen ”jyräävän oman perustuslakimme ja samalla

myös valtiosääntömme”. Vain valtioilla on perustuslaki ja perustuslaillinen sopimus, tai perustuslaki, tekee Euroopan unionista valtion. Sopimuksella lopetetaan jäsenvaltioiden suvereniteetti ja valtiollinen itsenäisyys siltä osin kun niitä vielä on jäljellä. Vistbackan mukaan euroeliitti haluaa tehdä EU:sta liittovaltion antamalla sille valtion symbolit, valtioelimet ja niiden toimivallan ja kansalaisten perusoikeudet. ”Mitä muuta kertovat yhteinen hymni, lippu, raha, kansallispäivä, ulkoministeri ja presidentti?”, Vistbacka kysyi.

Euroopan perustuslaillisen sopimuksen tarkoitus oli selkeyttää vanhoja perustamissopimuksia kokoamalla ne yhteen ja samalla tehostaa laajentuneen unionin toimintaa. Vaikeimpina asioina sopimusneuvotteluissa olivat neuvoston äänestyskäytäntö sekä komission kokoonpano. Perustuslaillinen sopimus on kansainvälinen sopimus, joka tulee voimaan kun kaikki unionin jäsenmaat ovat ratifioineet sen. Sopimuksen piti alun perin tulla voimaan 1.11.2006, mutta Ranskan ja Alankomaiden kansanäänestysten hylättyä sopimuksen alkukesällä 2005, sovittiin että jokainen jäsenmaa päättää ratifioinnin jatkosta. (Eurooppa-tiedotus 2006, [www-dokumentti]).

Ranskan ja Hollannin kansanäänestyksissä perustuslaillinen sopimus hylättiin, millä perusteella suomalaiset EU-kriitikot pitävät sopimusta ”kuolleena”. Perussuomalaisten Timo Soinin (VNS 6/2005, PTK 127/2005) mukaan ”sen perään ei itsenäisyyttä puolustavien, todellista kansanvaltaa tahtovien tahojen kannata haikailla”. Soini myös epäili, ettei ”Suomen rehellinen kansan enemmistö” hyväksy sitä tapaa, jolla Euroopan unioni on lähtenyt murentamaan kansallista demokratiaa. ”Totuus” on perussuomalaisten mukaan se, että sopimus ylittää voimaltaan ja vaikutukseltaan Suomen perustuslain, ja kansaa on harhautettu tässä asiassa. Soini vertasi unioniin kuulumista orjuuteen ja ennusti, että tulee vielä aika jolloin Suomen yläpuolella ei ole enää Euroopan unionia. Valta tulisi palauttaa Arkadianmäelle, jotta ”kreikkalaiset kommunistit ja italialaiset fasistit eivät päästä EU:n parlamentissa Suomen asioista”. Perussuomalaisten tulevaisuuden näkymissä EU myös välillisesti kaventaa Suomen presidentin valtaoikeuksia, koska niihin voidaan EU:n varjolla eduskunnassa puuttua. EU:n perustuslaki kaventaa Suomen itsenäisyyttä ja suvereniteettia, koska sen päätöksenteko toimii Soinin mukaan kuten katolinen kirkko. Subsidiariteetti väistyy, kun korkeammalta taholta niin päätetään.

Keskeisimmät kansallisvaltioiden vaikutusvaltaan vaikuttavat muutokset sopimuksessa, josta tässä keskusteltiin, liittyivät neuvoston äänivallan muutoksiin, kauppapolitiikkaan sekä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Uusi sopimus muun muassa lisää enemmistöpäätöksentekoa aikaisemman yksimielisyysvaatimuksen sijaan. Euroopan neuvostossa päätöksen tekemiseen tarvittaisiin tulevaisuudessa 55% jäsenmaista ja 65% koko unionin väestöstä. Maita päätöksen takana tulisi olla vähintään 15 ja päätöksen voisi kaataa vähintään neljä maata. Komissiossa puolestaan jokainen jäsenmaa saisi oman komissaarin vuoteen 2014 asti, sen jälkeen salkut kiertyisivät tasapuolisesti jäsenmaiden kesken niin että 2/3 ajasta jokaisella maalla olisi itse nimeämänsä komissaari. Euroopan parlamentista tehtäisiin perustuslaillisella sopimuksella tasavertainen lainsäätäjän neuvoston kanssa yhteispäätösmenettelyn tullessa tavanomaiseksi lainsäätämisyksiköksi. Paljon keskustelua ja epäluuloja on aiheuttanut perustuslaillisen sopimuksen perustama EU:n presidentin virka. Presidentti toimisi puheenjohtajana huippukokouksissa sekä edustaisi unionia ulkomailla enintään viisi vuotta kestävä kauden ajan. Toinen uusi virka olisi EU:n ulkoministeri, jonka tehtävänä olisi unionin ulkosuhteiden hoito. Perustuslaillinen sopimus muodostaisi unionille oikeushenkilön aseman, jolloin se voisi solmia kansainvälisiä sopimuksia unionin nimissä. EU:lle perustettaisiin myös omat nopean toiminnan joukot kriisinhallintatehtäviin. Lisäksi jäsenmaat sitoutuisivat antamaan toisilleen turvakuut ulkopuolisen hyökkäyksen, terrori-iskun tai suuronnettomuuden sattuessa. Kauppapolitiikan alalla EU:n toimivalta kasvaisi etenkin palveluiden, tavarakaupan, suorien sijoitusten ja henkisen omaisuuden kaupan alalla. Näissä asioissa unionilla olisi tulevaisuudessa mahdollisuus neuvotella EU:n ulkopuolisten maiden kanssa. Suomi sai liitettyä sopimukseen lisäyksen, joka turvaa hyvinvointipalveluita koskevan päätöksenteon säilymisen suurimmilta osin Suomessa. Eduskunnan lainsäädäntövaltaan perustuslaillinen sopimus ei käytännössä vähennä nykyisestä ollenkaan. Unionille eduskunnalta on siirtynyt lähinnä talouden lainsäädäntöä sekä maatalousasioita. (Eurooppa-tiedotus 2004, [www-dokumentti]).

Perussuomalaisten uhkakuviiin vastattiin muun muassa muistuttamalla siitä, että EU:n lainsäädännön ensisijaisuus suhteessa kansalliseen on ollut jo 1960-luvulta lähtien EY-oikeuden periaate, eikä perustuslaillinen sopimus toisi mitään uutta tähän tilanteeseen. Kokoomuksen Jan Vapaavuori (VNS 6/2005, PTK 127/2005) kritisoi Timo Soinia siitä, ettei ”tavallinen kansa paljon kirkkojen historiasta tai epäsymmetrisistä shokeista välitä ja ymmärrä, mutta sen tavallinen kansa ymmärtää, että EU on pohjimmiltaan rauhan järjestö”. Soini on tästä rauhasta Vapaavuoren kanssa samaa mieltä, koska EU on tuonut Suomen maaseudulle ”hautausmaan rauhan”. Jos ovat EU-kriitikoiden synkät tulevaisuuden skenaarit joskus hieman hatarasti perusteltuja, on vasta-

argumenteissakin erikoisia johtopäätöksiä. Suomen EU-jäsenyyttä puoltavia tahoja kritisoitiin jo vuonna 1994 hankkeen myymisestä kansalle turvallisuusargumentein. Rauhan saisi ostettua palalla suvereneiteettia. Kokoomuksen Hanna-Leena Hemming (VNS 6/2005, PTK 127/2005) muun muassa katsoi, että turvatakuut ovat olleet tärkeä asia monelle suomalaiselle unionijäsenyyden alusta saakka. Nyt ensimmäistä kertaa unionin historiassa ollaan kirjaamassa tätä turvallisuuspoliittista ulottuvuutta konkreettiseksi keskinäisen avunannon velvoitteeksi. Hemming myös katsoi turvatakuulausekkeen täydentävän unionia luontevasti tehden siitä nyt todellisen.

Hemming katsoi perustuslaillisen sopimuksen selkeyttävän, demokratisoivan ja tehostavan unionia sopeuttaen päätöksentekomenetelmiä laajentuneen unionin tarpeisiin. Tämä oli täysin päinvastainen käsitys siitä miten sopimuksen hyväksymisen vastustajat asian näkevät. Uhkakuvissa tosin nähdään vaarat nimenomaan kansallisen demokratian ja kansallisvaltion näkökulmasta. Unionin kansalaisen näkökulmasta EU ehkä demokratisoituu perustuslain myötä, mutta kansallisvaltion näkökulmasta näin ei tapahdu. Sen vuoksi Hemmingin puheessa onkin ristiriita. Hänen mukaansa unioni on aina ollut ja tulee aina olemaan jäsenvaltioiden ja kansalaisten yhteistyön ja yhteisten etujen varaan rakentuva arvoyhteisö, ja perustuslaillinen sopimus puolestaan vain itsenäisten valtioiden välinen valtiosopimus. Jos unioni saa perustuslaillisen sopimuksen nojalla uusia asioita päätösvaltaansa, oikeushenkilöiden sekä kaikki hallitusten väliset kolmannen pilarin asiat ylikansallisen päätöksenteon piiriin, on asetelma kansallisvaltion näkökulmasta ongelmallinen, eikä kyse ole enää kansalaisten yhteistyön varaan rakentuvasta arvoyhteisöstä. Arvoyhteisö –käsitteen käyttäminen Euroopan unionin yhteydessä on muutenkin hieman erikoista, kun miettii mille pohjalle unioni on rakentunut.

Perustuslaillinen sopimus, kuten Talous- ja rahaliitto ja Schengenin sopimuksetkin, ovat uhkia enimmäkseen pienten puolueiden edustajille. Suurten puolueiden, kuten Kokoomuksen, SDP:n ja Keskustan, edustajien puheenvuoroissa puolestaan puhutaan usein EU:sta mahdollisuutena. Pauli Kettunen kutsui nationalismiksi myös globalisaation valtavirran menestyjäm maiden harjoittamaa kansallisen edun politiikkaa, jossa integraatio nähdään nimenomaan mahdollisuutena. Myös Talous- ja rahaliittoon liittyvissä keskusteluissa kansallisen edun politiikkaan viitattiin puheenvuoroissa, joissa Emua pidettiin Suomen taloudelle ja työllisyydelle myönteisenä ratkaisuna. Myös nämä

puheenvuorot esitettiin suurten puolueiden taholta. Kansallisen edun korostamisella voidaan tietysti myös perustella haluttua päämäärää, eli Talous- ja rahaliittoa tai perustuslaillista sopimusta, joten kyse ei välttämättä ole Kettusen tarkoittamasta nationalismista. Olennaista tässä onkin ehkä se, että negatiivisesti värityneet uhkakuvat syntyvät pienpuolueiden edustajien puheissa ja niin sanottu ”positiivinen” kansallishenkisyys liittyy suurten puolueiden esittämiin puheenvuoroihin. Edellä esimerkiksi Matti Vanhasen ja Kirsi Pihan puheenvuoroissa korostettiin unionin kehittämistä itsenäisten valtioiden yhteisönä kansalliset erityispiirteet huomioiden, ja Suomen perustuslain ”jyräämisestä” ja suvereniteetin olennaisesta kaventumisesta puhuttiin Perussuomalaisten ja Vasemmistoliiton puheenvuoroissa.

Myös Kristillisten Toimi Kankaanniemen (VNS 6/2005, PTK 127/2005), ja monen muun perustuslaillista sopimusta vastustavan, mielestä sopimus rikkoo Suomen perustuslain 2§:n kokonaan, koska valtiovaltaa siirrettäisiin pois kansalta ylikansallisille elimille. Vaikka edellä mainittuun valtiovallan siirtoon on sitouduttu jo unionisopimuksella, on monien mielestä perustuslaki silti väärä sana kuvaamaan nyt käsillä olevaa sopimusta. Lain sijasta useat haluaisivat käyttää mieluummin sanaa perussopimus, koska sillä voitaisiin saada aikaan positiivisempia mielialoja kansassa. Perustuslakia pidetään esimerkiksi keskustan Aulis Ranta-Muotion (VNS 6/2005, PTK 127/2005) mukaan meillä ja monessa muussa maassa niin pyhänä asiana, että perussopimus olisi parempi vaihtoehto. Samalla se ikään kuin automaattisesti rinnastuisi aikaisempiin unionin perussopimuksiin. Myös keskustalainen Petri Neittaanmäki (VNS 6/2005, PTK 127/2005) pitää Vistbackan näkemystä perustuslaista vain valtioon kuuluvana elementtinä perusteltuna. Sanaa perustuslaki käytetään hänen mukaansa valtion oikeudellisesta perustasta ja tämän vuoksi perustuslaillisen sopimuksen laatijoiden mielissä on ollut tehdä EU:sta valtio. Sopimuksen avulla unionin poliittinen ja oikeudellinen rakenne muuttuu valtion kaltaiseksi.

Euroopan unionissa konkretisoituvista läntisistä uhkakuvista huolimatta Suomessa on enimmäkseen haluttu kuulua mieluummin länteen kuin itään. Näissä keskusteluissa tähän viittasivat puheet unionista arvoyhteisönä ja oikeana valintana Suomelle. Keskustan Ranta-Muotio (VNS 6/2005, PTK 127/2005) piti Suomen kymmenvuotista taivalta EU:ssa onnistuneena reittivalintana, koska Suomi oli päässyt pöytiin, joissa Euroopan taloutta, työllisyyttä ja maailmanlaajuista roolia

vahvistetaan. Suomi on ollut ”omiensa joukossa”, koska ”demokraattisten valtioiden arvoyhteisönä ja lisäarvon takaajana unioni on tarjonnut Suomelle viitekehyksen, jonka puitteissa on kasvettu ja kannettu yhteistä vastuuta.” Oikean reittivalinnan toisella puolella on väärä reittivalinta, eli jättäytyminen unionin ulkopuolelle, mikä olisi saattanut jättää Suomen myös oikeiden pöytien ja oikean arvoyhteisön ulkopuolelle. Monissa puheenvuoroissa unionin kansallisia, paikallisia ja alueellisia eroja pidetään rikkautena ja voimavarana. Eroista huolimatta unionin kansalaisia yhdistävät yhteiset perusarvot, joiden ydinosa on muun muassa vihreiden eduskuntaryhmän edustajien mukaan kirjattu Euroopan ihmisoikeussopimukseen. Timo Soini (VNS 6/2005, PTK 127/2005) olisi halunnut, että 70 000 sanan joukkoon, jotka perustuslaillisessa sopimuksessa ovat, olisi mahtunut maininta kristinuskosta unionin arvoperustana. Soinin lisäksi vain muutama edustaja oli kannattanut kristillisen arvoperustan asemaa sopimuksessa. Soini totesikin tähän, että hän ymmärtää ”että punavihreä ateistivasemmisto ei sitä hyväksy, mutta että keskusta ja kokoomus, jotka ovat elämöineet kodilla, uskonnolla ja isänmaalla, eivät sitä hyväksyneet on erikoista.

Keskusteluissa oltiin myös huolissaan EU:n heikosta legitimitetistä sekä kansalaisten vähäisestä kiinnostuksesta unionitason asioihin. Syyksi tähän epäiltiin massiivista byrokratiaa sekä sitä, että jäsenyys näyttäytyy monille suomalaisille kielteisinä yksityiskohtina. Yhtenä mahdollisena syynä Keskustan Mirja Ryytänen (VNS 6/2005, PTK 127/2005) piti kansan asemaa. Unionissa valta ei ole samalla tavalla lähtöisin kansasta mitä kansallisvaltioissa. Hän otti esiin kysymyksen eurooppalaisesta identiteetistä ja kansalaisten Euroopasta. EU:ssa saattavat törmätä erilaiset tulevaisuuskuvat, erityisesti suurten valtioiden valtaa korostava ”kansallisvaltioitten Eurooppa” vastaan pienten maitten ”kansalaisten Eurooppa” -visio. Ryytänen mielestä oli hyvin tärkeää, että korostetaan monikielistä ja monikulttuurista Eurooppaa. Eurooppalainen identiteetti voi yhteisistä arvoista kuitenkin syntyä vain kansallisen identiteetin rinnalle eikä sen tilalle. Ei ole olemassa mitään eurooppalaista kansaa. Euroopan parlamenttia tästä syystä kansalaisten keskuudessa koeta suoran kansanvallan kanavana, vaikka sen sellainen pitäisi ollakin.

Kristillisdemokraattien Jouko Jääskeläinen (VNS 6/2005, PTK 127/2005) piti Suomen kannalta tärkeänä sitä, mikä kansalaisia Euroopan unionissa kiinnostaa. Hänen mukaansa useimmat kansalaiset arvioivat EU:n olemassaolon oikeutusta hyvin eri tavoin kuin EU:n toimivissa rakenteissa mukana olevat. Tavalliselle suomalaiselle keskeisiä ovat ympäristökysymykset, elintarviketurvallisuus, kuluttajien intressit ja kilpailukykyiset hinnat sekä julkisten hallintomenojen pitäminen kurissa. Tästä näkökulmasta määräenemmistöpäätösten prosenttiraja, äänten

jakautuminen ministerineuvostossa tai komission varapuheenjohtajan asema eivät juuri kansalaisia innosta. Jääskeläisen mukaan suomalaista keskustelua on leimannut joko kokonaisvaltainen torjunta tai liiallinen arkuus moittia ilmiselviä epäkohtia. Hänen mielestään myös hakijamaiden on hyvä oppia kriittistä keskustelua ja tervettä kansallisen edun puolustamista. Komissiosta ei tulisi luoda uutta hallitusta, koska parlamentarismi kuuluu kansalliselle tasolle. Kansallisten hallitusten pitäisi jatkossakin vastata omille parlamenteilleen siitä, että niiden toiminta EU:ssa on kohdallaan.

Perussuomalaisten Raimo Vistbacka (VNS 6/2005, PTK 127/2005) pitää EU:ta jo nyt ylibyrokraatiseutuneena ja hallinnoltaan raskaana ja hitaana. Uuden, kansallisten parlamenttien edustajista tavalla tai toisella muodostettavan kamarin tai muun elimen luominen ei tilannetta paranna. Tämä oikeastaan vain pahentaisi Vistbackan mielestä vallitsevaa sekasotkua. Hänen mielestään huomattavasti tehokkaammin lisättäisiin kansallisten parlamenttien ja niiden välityksellä jäsenmaiden kansalaisten valtaa, vaikutusmahdollisuuksia sekä tiedonsaantia lisäämällä ministerineuvoston valtaa, samalla kun kansallisten hallitusten velvollisuutta kuulla ja tiedottaa kansallisia parlamenteja ja sen valiokuntia lisättäisiin.

Legitimiteettikysymys ei suoranaisesti liity tämän tutkielman teemaan, mutta muodostaa kuitenkin yhden kerrostuman kysymykseen kansallisvaltioiden asemasta ja nationalismista. Riippumatta siitä, miten paljon ylikansalliset markkinavoimat tai monikansalliset suuryritykset ohjailevat kansallisvaltioiden valintamahdollisuuksia tai rajoittavat niiden päätöksentekoa, on suurin osa kansallisvaltioista säilyttänyt legitimiteettinsä kansalaistensa näkökulmasta. Euroopan unionilla tällaista legitimiteettiä ei ole eikä sen ole helppo sitä saavuttaa.

Perustuslaillisen sopimuksen yhteydessä pelot ja uhat liittyivät ennen kaikkea liittovaltioon ja joissakin puheenvuoroissa jopa valtioon.

- 1) Perustuslaillinen sopimus syrjäyttää tai ”jyrää” Suomen perustuslain.
- 2) Euroopan unionista halutaan tehdä valtio, jolla on valtion symbolit kuten lippu, perustuslaki, presidentti, hymni ja raha. Samalla myös jäsenvaltioiden suvereniteetti ja valtiollinen itsenäisyys halutaan lopettaa.

Nämä kaksi esille nousutta seikkaa poikkesivat Talous- ja rahaliiton sekä Schengenin sopimusten yhteydessä esiintyneistä peloista siinä mielessä merkittävästi, ettei niissä ole oikeastaan mitään mikä pitäisi paikkaansa. Euroopan unionille on suunniteltu samankaltaisia symboleita kuin kansallisvaltioillakin on, mutta niiden tarkoituksena ei ole ollut tehdä unionista valtioita. Eikä perustuslaillisen sopimuksen, tai perustuslain, tarkoituksena ole ollut syrjäyttää kansallisvaltioiden

perustuslakeja. Kansallisvaltiollisten käsitteiden käyttäminen Euroopan unionin yhteydessä tarjoaa tässä keskustelussa kuitenkin sopivan mahdollisuuden hieman jyrkkiin uhkakuviin, joissa jopa nähdään EU:n korvaavan kansallisvaltiot. Se, miten tosissaan näitä esitetään, ei edes oikeastaan ole olennaista. Uhan ei tarvitse olla todellinen ollakseen tehokas. Tämä korostui erityisesti perustuslaillisen sopimuksen yhteydessä.

5 LOPUKSI

Nationalismi ilmiönä ei ole ”kuollut”, vaikka jotkut niin väittävätkin. Toisaalta se ei myöskään ole ikuinen ilmiö, joka vain muuttaa muotoaan vuosisatojen vaihtuessa. Nationalismi ei ole ollut 1900-luvun puolivälistä saakka samalla tavalla laaja ilmiö, mikä se oli esimerkiksi Ernest Gellnerin ja Eric Hobsbawmin mukaan 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa. Nationalismi näyttäytyy 2000-luvulla erilaisten tapahtumien tai kehityskulkujen yhteydessä. Nämä tapahtumat ja kehityskulut tarkoittavat, kuten modernisaatioprosessissakin, yhteiskunnallista muutosta. Esimerkiksi entisen Neuvostoliiton ja Jugoslavian alueilla on ollut esimerkkejä kansallisvaltion perustamiseen tähtäävästä nationalismista, joka on ollut kiinteässä yhteydessä vanhan ”järjestelmän” jonkinlaiseen hajoamiseen. Oikeastaan verrattavissa tilanteeseen, josta Anderson, Gellner ja Hobsbawm edellä ovat kirjoittaneet. Kansallisvaltioiden synnyn mahdollisti suurten imperiumien romahtaminen.

Euroopan unionin kaltaiset yhteenliittymät taas edustavat toisenlaista nationalismia synnyttävää kehitystä. Ne kansallisvaltiot, jotka syntyivät 1800-1900-luvuilla, ovat muodostaneet kansallisvaltion, ja osin kansakunnan, rajat ylittäviä yhteistyöelimiä, jotka osin ylittävät kansallisvaltion suvereniteetin. Ja juuri tämä seikka synnyttää nationalismia. Nationalismihan oli Gellnerin määritelmän mukaan periaate, joka vaatii että kulttuurisesti homogeeniset yksiköt ovat poliittisen elämän perusta, ja että hallitsijoilla ja hallittavilla on sama kulttuuri. Tässä tapauksessa kansallisvaltioiden suvereniteettia uhkaa liittovaltion kaltainen rakennelma.

Euroopan unionin tapauksessa kuljetaan pienistä yksiköistä kohti suurempaa kokonaisuutta ja Pauli Kettusenkin mainitsemien Itä-Euroopan maiden tapauksessa taas suunta on ollut päinvastainen. Toiseen sisältyy uhka ja toiseen mahdollisuus. Ja nämä molemmat synnyttävät nationalismia.

Käyttämässäni esimerkkitapauksessa oli kyse jälkimmäisestä, eli uhista ja uhkakuvista. Niissä korostui erityisesti kansallisvaltion suvereniteetin vaarantuminen ja alueellisten rajojen uudelleen määrittely. Kansallisvaltion kuuluessa ylikansalliseen poliittis-taloudelliseen yhteenliittymään, joudutaan määrittelemään uudestaan sellaisia kansallisvaltiolle ominaisia piirteitä, jotka eivät enää

ole pelkästään kansallisvaltion hallittavissa. Tästä uudelleenmäärittelystä syntyi edellä kuvatun kaltaisia keskusteluja, joissa vedottiin uhkia ja pelkoja synnyttämällä ihmisiin vallitsevan tilan säilyttämiseksi. Uhkakuvissa myös EU:n ja kansallisvaltion uhat osittain sekoittuivat. Etenkin Schengen –keskustelun yhteydessä Etelä-Euroopan rajavalvonnan ongelmista, ja EU:n rajaongelmista, tuli myös Suomen ongelmia.

6 LÄHTEET

Anderson, Benedict (1991), *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Revised and Extended edition. Verso.

Anderson, Benedict (2007), *Kuvitellut yhteisöt: nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Suomentanut Joel Kuortti. Tampere: Vastapaino

Anttonen, Pertti J.(1996), *Myyttiset uhkakuvat ja puolustuseetos Suomen ja suomalaisuuden konstituoinnissa*. Artikkele. Elektroloristi 2/ 1996. Joensuu: Suomen kansantietouden tutkijain seura. http://cc.joensuu.fi/~loristi/2_96/ant296.html

Billig, Michael (1995), *Banal Nationalism*. London: Sage Publications.

Browning, Christopher & Joenniemi, Pertti: ”Ystävien piiri” Euroopan rajana: uuden naapuruuspolitiikan vaikutukset pohjoisessa. Artikkele. Kosmopolis: Rauhan- konfliktin ja maailmanpolitiikan tutkimuksen aikakausilehti. 3/ 2005 (35). Tampere: Suomen rauhantutkimusyhdistys. <http://elektra.helsinki.fi/se/k/1236-1372/35/3/ystavien.pdf>

Geertz, Clifford (1973), *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.

Guibernau, Montserrat (1996), *Nationalisms. The Nation-State and Nationalisms in the Twentieth Century*. Cambridge: Polity Press.

Hastings, Adrian (1997), *The Construction of Nationhood. Ethnicity, Religion and Nationalism*. Cambridge: University Press.

Hobsbawm, Eric (1994), *Nationalismi. Alkuteos: Nations and Nationalism Since 1780* (2. ed.). Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero, *Diskurssianalyysi liikkeessä*. 2. painos (1. p. 1999). Tampere: Vastapaino.

Kettunen, Pauli (1998). *Kansallinen ”me” ja historia globalistuvassa maailmassa*. Artikkel. Tieteessä tapahtuu 5/1998. Helsinki: Tieteellisen seurain valtuuskunta <<http://www.tsv.fi/ttapaht/985/kettunen.htm>>

Kuosmanen, Antti (2002), *Jäsenyysneuvottelut ja kansallinen etu*. Teoksessa Raunio, Tapio & Tiilikainen, Teija (toim.) (2002), *Euroopan rajat*. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus.

Liikanen, Ilkka (2005), *Kansallinen yhtenäisyys ja kansanvalta - suomalainen nationalismi*. Teoksessa Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (toim.) *Nationalismit*. Helsinki: WSOY

Majander, Mikko (2001), *Irti inhasta idästä*. Artikkel. Kosmopolis: rauhan-, konfliktin- ja maailmanpolitiikan tutkimuksen aikakausilehti. 1/2001. Elektroninen aineisto. Tampere: Suomen rauhantutkimusyhdistys. <http://elektra.helsinki.fi/se/k/1236-1372/31/1/irtiinha.pdf>

Moisio, Sami (2002), *Rajat, identiteetti ja valta: Laajentumisen poliittinen maantiede*. Teoksessa Raunio, Tapio & Tiilikainen, Teija (toim.) (2002), *Euroopan rajat*. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus.

Myllymäki, Arvo (1999), *Valtiosääntöinen päätöksenteko talous- ja rahaliittoon liittymisestä*. Artikkel. Poliittikka 2/41. Helsinki: Valtiotieteellinen yhdistys. <http://helios.uta.fi:2165/se/p/politiikka/41/2/valtiosa.pdf>

Pakkasvirta, Jussi (2005), *Kuvittele kansakunta*. Teoksessa Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (toim.) (2005), *Nationalismit*. Helsinki: WSOY.

Pakkasvirta, Jussi – Saukkonen, Pasi (2005) *Nationalismi teoreettisen tutkimuksen kohteena*. Teoksessa Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (toim.) (2005) *Nationalismit*. Helsinki: WSOY.

Pietilä, Veikko (1997) *Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä: tutkimusalan kehitystä jäljittämässä*. Tampere: Vastapaino.

Raunio, Tapio (2000), *Puolueet. Ideologista lähentymistä yhtenäisyyden kustannuksella*. Teoksessa Raunio, Tapio & Wiberg, Matti (toim.) (2000), *EU ja Suomi. Unionijäsenyyden vaikutukset suomalaiseen yhteiskuntaan*. Helsinki: Edita.

Raunio, Tapio & Tiilikainen, Teija (2002), *Laajentuva EU, eheytyvä Eurooppa?* Teoksessa

Raunio, Tapio & Tiilikainen, Teija (2002) (toim.), *Euroopan rajat. Laajentuva Euroopan unioni*. 2. painos 2004. Helsinki: Gaudeamus

Remy, Johannes (2005), *Onko modernisaatio vai etnisyys kansakuntien perusta? – Ernest Gellner vastaan Anthony D. Smith*. Teoksessa Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (toim.) (2005) *Nationalismit*. Helsinki: WSOY.

Seton-Watson, Hugh (1977), *Nations and States. An Enquiry into the Origins of Nations and the Politics of Nationalism*. London: Methuen & Co. Ltd.

Smith, Anthony D. (1998), *Nationalism and Modernism*. Routledge:London

Smith, Anthony D. (2001), *Nationalism. Theory, Ideology, History*. Cambridge: Polity Press.

Smith, Anthony D. (1995), *Nations and Nationalism in a Global Era*. Cambridge: Polity Press.

Vuorinen, Marja (2005), *Herrat, hurrit ja ryssän kätyrit- suomalaisuuden vastakuvia*. Teoksessa Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (toim.) *Nationalismit*. Helsinki: WSOY.

Widgrén, Mika (2002), *Itälaajenemisen taloudelliset vaikutukset*, teoksessa Raunio, Tapio & Tiilikainen, Teija (toim.) *Euroopan rajat*. 2.painos. Helsinki: Gaudeamus.

INTERNET LÄHTEET

Eurooppa-tiedotus. Luettu 26.3.2007. EU:n perustuslaillinen sopimus. <http://www.eurooppa-tiedotus.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=25553&intIGID=7&intCatID=&CatTypeNumber=3&LAN=FI&contlan=&Thread=44524,44436,44367,43881,44816,44301,44304,44115,44869,44769,44570,25553,&intThreadPosition=11>

Eurooppa-tiedotus. Schengen Euroopan unionissa, www-dokumentti, päivitetty 19.1.2006 <http://www.eurooppa-tiedotus.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=46583&LAN=FIN>

Hallituksen esitys Bulgarian ja Romanian liittymisestä Euroopan unioniin tehdyn sopimuksen hyväksymisestä sekä laiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja näiden valtioiden kanssa tehtyjen Eurooppa-sopimusten voimaansaattamislakien kumoamisesta. HE 218/2005, UaVM 8/2006 vp) Yleiskeskustelu PTK 69/2006 vp)

Hallituksen esitys eduskunnalle Tsekin, Viron, Kyproksen, Latvian, Liettuan, Unkarin, Maltaan, Puolan, Slovenian ja Slovakian liittymisestä Euroopan unioniin tehdyn sopimuksen hyväksymisestä sekä laeiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja näiden valtioiden kanssa tehtyjen Eurooppa-sopimusten voimaansaattamislakien kumoamisesta. (HE 78/2003 vp, PTK 72/2003 vp).

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annetun lain muuttamisesta. Ensimmäinen käsittely. (HE 280/2004 vp, PTK 53/2005 vp).

Hallituksen esitys eduskunnalle Suomen liittymisestä Euroopan unioniin tehdyn sopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä (nide I) Sopimus Norjan, Itävallan, Suomen ja Ruotsin liittymisestä Euroopan unioniin (nide II) Sopimus Euroopan unionista ja Euroopan talousyhteisön perustamissopimus (nide III) Euroopan atomienergiayhteisön perustamissopimus ja Euroopan hiili- ja teräsyhteisön perustamissopimus (nide IV) Euroopan yhteisöjen perustamissopimuksia muuttavat sopimukset ja asiakirjat (nide V). Lähetekeskustelu. HE 135/1994 vp, PTK 73/1994 vp, PTK 74/1994 vp).

Hallituksen esitys eduskunnalle Suomen liittymisestä tarkastusten asteittaisista lakkauttamisista yhteisillä rajoilla koskeviin Schengenin sopimukseen tehdyn pöytäkirjan ja sopimuksen sekä yhteistyöstä henkilöiden tarkastusten lakkauttamiseksi yhteisillä rajoilla Islannin ja Norjan kanssa tehdyn sopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä sekä niihin liittyviksi laeiksi. Hallituksen esitys 20/1998 vp. PTK 87/1998 vp, 88/1998 vp, 90/1998 vp).

Valtioneuvoston selonteko Euroopan unionin perustuslakisopimuksesta. Lähetekeskustelu ja palautekeskustelu (VNS 6/2005 vp, PTK 127/2005 vp, PTK 51/2006 vp).

Valtioneuvoston selonteko: Euroopan unionin tulevaisuudesta Lähetekeskustelu (VNS 4/2001 vp PTK 124/2001 vp).

Valtioneuvoston selonteko: Talous- ja rahaliitto - Suomen vaihtoehdot ja kansallinen päätöksenteko. Lähetekeskustelu (VNS 4/1997, PTK 63/1997 vp).